

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИ
ҲУЗУРИДАГИ**

ТОШКЕНТ ИСЛОМ УНИВЕРСИТЕТИ

М.Саидкаримова

**“ХАЛҚАРО БИЗНЕС” ЎҚУВ КУРСУ
БЎЙИЧА
ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ**

ТОШКЕНТ - 2010

Саидкаримова М. “Халқаро бизнес” ўқув предмети бўйича таълим технологияси: Услубий қўлланма// “Иқтисодиёт таълимида ўқитиш технологияси” тўплами. - Т.: ТИУ, 2010

Такризчилар:

Иқтисод фанлари номзоди, доцент З.Содиқов

Иқтисод фанлари номзоди, доцент А.Самадов

Мазкур қўлланмада «Халқаро бизнес» фани бўйича ўқитишнинг технологиялаштириш қоидаларини ҳисобга олган ҳолда лойихалаштирилган тажриба-синов таълим технологияси келтирилган.

Ушбу қўлланма «Халқаро бизнес» фанини ўқитишдаги барча олий ўқув юрти профессор-ўқитувчилари учун мўлжалланган.

©Саидкаримова М. ТИУ, 2010

М У Н Д А Р И Ж А

КИРИШ	5
«ХАЛҚАРО БИЗНЕС» ФАНИ БЎЙИЧА ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ	6
1. «Халқаро бизнес» фанининг долзарблиги ва ўқитиш структураси	7

2.	“Халқаро бизнес” ўқув курсининг мазмуни	9
3.	Ўқув курси бўйича маъруза ва амалий машғулотларда ўқитиш технологияларини ишлаб чиқишнинг концептуал асослари	12
МАЪРУЗА ВА АМАЛИЙ МАШЎУЛОТЛАРДА ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ		15
1-мавзу	“Халқаро бизнес” фанининг предмети ва мазмуни	16
1.1.	Маърузанинг ўқитиш технологияси	16
2-мавзу	Инсоний ва маданий муҳит	25
2.1.	Маърузанинг ўқитиш технологияси	25
2.2.	Семинар машғулотида ўқитиш технологияси.	29
3-мавзу	Хорижий тўғри сармоялар.	58
3.1.	Маърузанинг ўқитиш технологияси	58
3.2.	Семинар машғулотида ўқитиш технологияси.	64
3.3.	Маърузанинг ўқитиш технологияси	70
4-мавзу	Кўп миллатли компаниялар	86
4.1.	Маърузанинг ўқитиш технологияси	86
4.2.	Семинар машғулотида ўқитиш технологияси.	93
5-мавзу	Халқаро молиявий муҳит	99
5.1.	Маърузанинг ўқитиш технологияси	99
5.2.	Семинар машғулотида ўқитиш технологияси.	105
6-мавзу	Таъминот манбаларини глобал жойлаштириш ва халқаро ишлаб чиқариш.	109
6.1.	Маърузанинг ўқитиш технологияси	109
6.2.	Семинар машғулотида ўқитиш технологияси.	114
7-мавзу	Халқаро миқёсда бизнес фаолиятини олиб боришда хужалик операцияларининг формалари	119
7.1	Маърузанинг ўқитиш технологияси	119
7.2	Семинар машғулотида ўқитиш технологияси.	123
8-мавзу	Халқаро бизнес кўламида корпорацияларнинг давлатларни танлаш ва уларга кириб бориш стратегияси.	128
8.1	Маърузанинг ўқитиш технологияси	127
8.2	Семинар машғулотида ўқитиш технологияси.	131
9-мавзу	Хорижий бозор сиғимини баҳолаш ва махсулотларни халқаро бозорларга олиб кириш	136
9.1	Маърузанинг ўқитиш технологияси	136
9.2	Семинар машғулотида ўқитиш технологияси.	140

К И Р И Ш

«Халқаро бизнес» фани бўйича таълим технологияси маъруза ва амалий машғулотларни лойиҳалаш технологиялари асосида ишлаб чиқилган.

Мазкур қўлланма кириш, таълим технологиясининг концептуал асослари ҳамда маъруза ва амалий машғулотларда ўқитиш технологияларидан таркиб топган.

Таълим технологиясининг концептуал асослари бўлимида «Халқаро бизнес» фанини ўқитишнинг долзарблиги асосланган, мазкур фаннинг тузилмаси келтирилган ҳамда фан бўйича ўқитишнинг мазмуни очиб берилган.

Сўнгра фан бўйича ўқитиш технологиялари лойихалаштирилган:

1) маъруза машғулотларини олиб боришнинг кириш-маъруза, мавзу асосида маъруза, муаммоли маъруза, мунозара маъруза, информацион маъруза, кўргазмали маъруза кўринишлари қўлланилиши;

2) амалий машғулотларни олиб боришнинг топшириқларни индивидуал тарзда ёки гуруҳда бажарилиши, лойиха технологияси, назарий билимлар асосида билимлар ва кўникмаларни чуқурлаштиришга йўналтирилган амалий топшириқларни бажарилиши.

Мазкур таълим технологияси барча олий ўқув юртларида, малака ошириш курсларида, ўқитиш технологиясида кўзда тутилган шароитлар ва вақти мавжуд бўлган ҳолда «Халқаро бизнес» фанини олиб боришда ўқитувчи томонидан қўлланилиши мумкин.

**«ХАЛҚАРО БИЗНЕС» фани бўйича таълим технологиясининг
КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ**

1	“Халқарго бизнес” ўқув предметининг долзарблиги ва ўқитиш структураси

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришган кундан бошлаб демократик янгиланиш ва иқтисодий ислохатларни эркинлаштириш йўлида улкан қадамлар қўйди. Иқтисодиётимизда эришилган натижалар негизида аввало бозор ислохатлари ва мамлакатни

модернизация қилишнинг пухта ўйланган модели ва узоқ муддатга мўлжалланган дастурини босқичма-босқич амалга ошириш бўйича олиб борилаётган тизимли, изчил ва қатъий ҳаракатлар турганини кузатиш қийин эмас.

Мамлакатимиз президенти И.Каримов "... тайёр рақобатдош маҳсулотлар экспортини фаол ошириш ва бу маҳсулотлар етказиб бериладиган мамлакатлар географиясини янада кенгайтиришимиз керак. Бу борада янги бозорлар, янги транспорт йўлакларини топиш, бир сўз билан айтганда, фаол маркетингга асосланган ташқи иқтисодий сиёсат юритиш зарур" - деб таъкидлаганлар¹. Мазкур устувор масаланинг амалга оширилиши иқтисодиётнинг экспортга йўналтирилган таркибини шакллантириш, экспорт салоҳиятини ўсишида хусусий сектор улушини кўпайтириш орқали ташқи савдо ва валюта бозорини янада эркинлаштиришни тақозо этади. Бундай вазифаларни амалга ошириш учун иқтисодчи тадбиркорлардан бизнесни халқаро миқёсда олиб бориш ва бошқаро олиш талаб этилади.

«Халқаро бизнес» фанининг *мақсади* талабаларга халқаро бизнес билан маҳаллий бизнес орасидаги фарқни аниқ кўрсатиб, тушунтириб бериш, халқаро бизнес асосларини, халқаро бизнес фаолиятини олиб бориш усуллари, уларнинг турлари, кўп миллатли компанияларнинг фаолияти билан таништириш, ҳамда бозор конъюнктураси ва унга таъсир этувчи омилларни таҳлил қилиш услубларини ўргатишдан иборат

«Халқаро бизнес» фанининг *вазифалари* халқаро бизнес фаолият майдонини аниқлаш ва сиёсий-иқтисодий тизимлар ўртасидаги фарқни кўрсата олиш; экспорт импорт жараёнларини ташкил этиш ва бошқариш; хорижий инвестицияларнинг турлари ва уларни жалб этиш усуллариини ёритиш; минтақавий иқтисодий интеграциянинг турлари, уларни бизнесни ривожлантиришдаги ўрни ва аҳамиятини чиб бериш ва кўпмиллатли компанияларнинг иқтисодиётга таъсирини баҳолай олиш бўйича билимларни беришдан иборат.

“Халқаро бизнес” ўқув предметини ўрганишда қуйидаги *натижаларга* эришилади:

-халқаро бизнеснинг фаолият майдани, мақсадлари, хусусиятлари ва унинг шакллари ҳақида кўникма ҳосил қилиш;

-бизнес юритишда сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий ва инсоний муҳитларни билиш;

-халқаро молиявий тизимни билиш;

-халқаро фаолият майдонида замонавий тадбиркорлик ва бошқарув услубларини билиш;

Илғор педогогик ва информацион технологияларни қўллаш.

Халқаро бизнес предметини намунавий дастур асосида ўқитиш жараёнида янги педогогик технологиялар ва техник воситаларни қўллаб, кўргазмали ва тарқатма материаллардан фойдаланиш назарда тутилган. Фанга ажратилган умумий юклама 56 соат бўлиб, бундан маъруза - 18 соат, семинар и амалий машғулот – 16 соат, мустақил иш – 22 соат.

Фанга ажратилган соатнинг мавзу ва машғулот турлари бўйича тақсимооти

№	Мавзу	Аудитория соатлари				Мустақил иш	Жами
		Жами	Шу жумладан:				
			Маъруза	Амалий (семинар)	Тажриба		

¹ Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Т.: Ўзбекистон, 2010 – 21 бет.

				)			
5-семестр							
1.	“Халқаро бизнес” фанининг предмети ва мазмуни	4	2	2		2	6
2.	Инсоний ва маданий муҳит	4	2	2		2	6
3.	Хорижий тўғри сармоялар	4	2	2		4	8
4.	Кўп миллатли компаниялар	4	2	2		4	8
5.	Халқаро молиявий муҳит	4	2	2		2	6
6.	Таъминот манбаларини глобал жойлаштириш ва халқаро ишлаб чиқариш	4	2	2		2	6
7.	Халқаро микёсда бизнес фаолиятни олиб боришда хўжалик операцияларининг шакллари	4	2	2		2	6
8	Халқаро бизнес кўламида корпорацияларнинг давлатларни танлаш ва уларга кириб бориш стратегияси	4	2	2		2	6
9	Хорижий бозор сиғимини баҳолаш ва маҳсулотларни халқаро бозорларга олиб кириш	4	2	0		2	6
	Жами	34	18	16		22	56

	“Халқаро бизнес” предметининг мазмуни

1- мавзу. “Халқаро бизнес” фанининг предмети ва мазмуни.

Халқаро бизнес фанига кириш. Халқаро бизнеснинг мақсади ва фаолият майдони. Махсулот айри бошлашни кенгайтириш, хом ашё келтириш ва диверсификация. Бизнес фаолиятида мақсадга эришишнинг йўллари ва унга таъсир этувчи омиллар. Халқаро бизнеснинг турлари. Махсулот ва хизмат экспорти, импорти. Транспорт, лицензиялаш, франчайзинг, бошқарув ва калит ости шартномалари. Хорижий тўғри инвестиция, портфел инвестиция. Компанияларнинг турлари ва рақобат муҳит. Савдо ва сармоя моделларига таъсир этувчи омиллар. Халқаро бизнесда ҳуқуқий, сийсий ва иқтисодий муҳит. Ҳуқуқий системанинг турлари. Сиёсий системанинг хусусиятлари. Ўзбекистон Республикасида бизнес фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш бўйича қилинган ишлар ҳақида. Ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда иқтисодий муаммолар. Халқаро ташкилотлар ривожланаётган давлатларга таъсир қилувчи омил сифатида.

2- мавзу. Инсоний ва маданий муҳит.

Инсонларни физик хусусиятлари ва ташқи кўриниши. Хулқ атворнинг махсус характеристикалари: маданият, компетентлик, гуруҳларга тегишли бўлиши, жинси ва оила асосида гуруҳларга бўлиниши. Касбнинг муҳимлиги. Ўзига ишончилиқ. Коммуникация. Этика ва этикет. Турли халқлар маданияти, урф одатидан хабардор бўлиш. Полицентризм ва этноцентризм. Бизнес юритишда инсоний ва маданий фазилатларнинг ўрни.

3- мавзу. Хорижий тўғри сармоялар

Хорижий тўғри сармояларнинг мазмуни ва моҳияти. Хорижий тўғри сармоянинг асосий хусусиятлари. Давлатнинг ва сармоядорнинг манфаатдорлиги. Сармоя олиш усуллари. Савдо ва ишлаб чиқариш омилларининг мобиллиги ўртасидаги алоқа. Ишлаб чиқариш омилларининг эркин ҳаракати. Тўғри сармоянинг сабаблари. Масштаб самараси. Хорижий тўғри сармояни стимуллашнинг асосий омили. Хорижий тўғри сармоянинг ижобий ва салбий томонлари. Бозорни кенгайтириш учун сармоялар: ташиш, савдони чеклаш, истеъмолчилар томонидан киритилган чеклашлар. Арзон хомашё манбааларига эгалик қилиш мақсадида ажратиладиган сармоялар. Ишлаб чиқаришни давлатлараро рационализациялаш. Вертикал ва горизонтал интеграция. Тўғри сармояларнинг устунликлари. Хорижий тўғри сармояни амалга оширадиган забардаст кўп миллатли компаниялар. Ўзбекистон Республикасига йўналтирилган хорижий тўғри сармоялар. Ўзбекистон Республикасида хорижий сармоядорларга яратилган муҳит ва имтиёзлар. Мамлакатимизга хорижий тўғри сармояларни жалб этишни такомиллаштириш йўллари.

4- мавзу. Кўп миллатли компаниялар

Кўп миллатли ва транс миллий компания (корпорация) тушунчаси, уларнинг вужудга келиш сабаблари. Жаҳоннинг энг катта кўп миллатли корпорациялари таъсирини баҳолаш. Кўп миллатли компанияларнинг фаолияти билан боғлиқ бўлган объектлар ва унга бевосита таъсир этувчи гуруҳлар. Кўп миллатли компанияларнинг иқтисодий таъсири. Тўғри сармоянинг тўлов балансига таъсири. Тўлов балансига таъсирини аниқловчи формула. Соф импорт ва соф экспортнинг ўзгариши. Соф капитал оқими. Кўп миллатли компанияларни иқтисодий ривожланиш ва ресурслардан фойдаланишга таъсири. Донор давлатларининг ютиши ва йўқотиши. Реципиент давлатларнинг ютиши ва йўқотиши. Кўп миллатли компанияларнинг сиёсий ва ҳуқуқий таъсири. Эхсхудудийлик. Иқтисодиётнинг асосий секторлар устидан назорат этиш.

5- мавзу. Халқаро молиявий муҳит

Халқаро валюта тизимининг моҳияти ва тузилиши. Халқаро валюта тизимининг ривожланиш босқичлари. Халқаро резерв валюта бирликлари. Европа валюта тизими. Валюта бозори ва унинг ишлаш шартлари. Валюта бозоридан фойдаланиш йўллари. Опцион ва фьючер шартномалар. Махсус валюта бозорлари. Халқаро валюта бозори, Филадельфия фонд биржаси. Конвертация. Валюта чекламалари, импорт депозитлари, қарама-қарши савдо, бартер. Валюта бозорларидан фойдаланиш йўллари. Арбитраж. Валюта курсини аниқлаш. Валюта курсининг ўзгаришини башорат қилиш. Эркин сузувчи валюта, фиксирланган бошқарув валюта курси, сотиб олиш қобилятининг паритети, халқаро Фишер эффекти. Давлатнинг тўлов баланси. Жорий тўлов баланси, махсулот савдо баланси. қисқа ва узоқ муддатли капитал. Тўлов балансидаги дефицит ва ортиқлик. Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан молиявий бозорларнинг фаолиятини эркинлаштириш ва модернизация қилишда илғор халқаро тажрибалардан фойдаланиш.

6- мавзу. Таъминот манбаларини глобал жойлаштириш ва халқаро ишлаб чиқариш

Таъминот манбаларини ва ишлаб чиқаришни глобал жойлаштириш стратегияси. Таъминот манбаларини ташқарига жойлаштиришнинг асосий сабаблари. Таъминот манбаларини ва ишлаб чиқаришни жойлаштиришнинг алтернативалари. Импорт стратегияси. Божхона хизматининг роли. Ташқи савдо зоналари. Халқаро (оффшор) ишлаб чиқариш. Маквиладор саноати. Захираларни бошқариш. Экспорт стратегияси, унинг асосий таркибий қисми. Экспорт ишлаб чиқариш ҳудудлари. Экспорт фаолиятига қўмаклашувчи омиллар. Савдо-экспорт компаниялар. Жаҳоннинг йирик савдо компаниялари. Экспорт стратегиясини ишлаб чиқиш. Экспорт фаолиятини енгиллаштирувчи экспорт функциялари. Экспорт фаолиятида давлатнинг тутган ўрни. Ўзбекистон Республикасида иқтисодий эркинлаштириш ва модернизациялаш босқичида ташқи иқтисодий фаолият соҳасида устувор масалалари бўлмиш автомобил ва қишлоқ хўжалик махсулотларини экспорт қилиш стратегияси.

7- мавзу. Халқаро миқёсда бизнес фаолиятини олиб боришда ҳужалик операцияларининг формалари

Халқаро бизнес фаолиятини юритишда унинг формаларини танлаш. Ҳукукий нормалар, ишлаб чиқариш харажатлари, тажриба, рақобат, риск, назорат. Лицензиялаш, унинг иқтисодий, стратегик, сиёсий ва ҳукукий сабаблари, муаммолари ва шартлари. Лицензион тўловлар. Франчайзинг шартномалари. Операцияларнинг олиб бориш усулларини модификациялаш. Бошқарув шартномалари. «Ключ ости» шартномалари, жамоа битимлари. Хорижий технологияларга эришишни енгиллаштириш йўллари. Маълум бир улушга эгаллик қилиш. Хусусий мулкни бир неча эгалари ўртасида тақсимлаш сабаблари. Акциядор капитални назорат этиш усули сифатида. қўшма корхона. Хорижий корхоналарни бошқариш формалари. Хусусий мулкни бир неча эгалари ўртасида бўлишнинг сабаблари.

8- мавзу. Халқаро бизнес қўламида корпорацияларнинг давлатларни танлаш ва уларга кириб бориш стратегияси.

Форд компаниясини бошқа давлатларга кириш сиёсати. Фаолият олиб бориш жойини танлашда географик муҳит ва умумхудудий стратегия. Давлатларни танлашда иқтисодий муҳит ва муҳим имкониятни бой бериш таваккалчилиги. Қарор қабул қилишда таъсир этувчи омиллар: бозор сиғими, бозорнинг географик жойлашуви, халқнинг зич жойлашуви, даромад, хом ашёлар харажати ва уларга эгаллик қилиш. Капитал қўйилмалардан келадиган фойда.

Давлатлараро солиштириш. Таваккалчилик ва ноаниқлик, глобал бозор стратегияси, рақобат таваккалчилиги, сиёсий ва валюта таваккалчилиги. Давлатларни қиёсий таҳлил қилишнинг баъзи бир усуллари. Параметрлар сеткаси. Имконият – таваккалчилик матрицаси, давлатнинг жалб этилганлиги – компаниянинг рақобатдошлик матрицаси. Диверсификация стратегияси.

9- мавзу. Хорижий бозор сиғимини баҳолаш ва маҳсулотларни халқаро бозорларга олиб кириш

Бозор сиғимини таҳлил қилиш. Бозорнинг умумий потенциали. Даромаднинг эластиклиги, регрессион таҳлил, ишлатилмаган ресурслар таҳлили, махсус ишлаб чиқариш соҳасидаги сиёсат, маҳсулот модификацияси, маҳсулот ассортиментининг тузилиши ва ҳажми. Маҳсулотга нарх қўйиш сиёсати. Давлатнинг аралашуви, экспорт қилинаётган маҳсулотнинг нархини ошиш сабаблари. Маҳсулотни рекламаси ва уни бозорга олиб кириш. Тортиш-итариш усули. Реклама дастурларининг стандарти. Фирма белгилари. Маҳсулотни тақсимлаш. Дистрибьютер фирма ва каналларни танлаш. Тақсимлашни сегментациялаш.

3	“Халқаро бизнес” предмети бўйича маъруза ва семинар машғулотларида педагогик технологияни ишлаб чиқишнинг концептуал ҳолати.

Ўзбекистон ўз истиқлол ва тараққиёт йўлидан ривожланиб, халқаро майдонда ўзининг муносиб ўрнини топмоқда. давлатимизнинг мустақил тараққиёт йўлини таъминлаш учун ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий ва маърифий соҳаларда чуқур ислохотлар амалга оширилмоқда. жамият ва инсон манфаатига қаратилган бу ислохотларнинг самараси бевосита таълим тизимида тайёрланаётган мутахассис кадрларнинг салоҳиятига боғлиқдир.

Шу боис мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб сифатли кадрлар тайёрлашга қодир миллий асосга қурилган ва жаҳондаги илғор давлатлар таълими тараққиёти тажрибаларига таянадиган кадрлар тайёрлаш тизимини яратиш асосий вазифаларидан бирига айланди. 1997 йилда қабул қилинган ўзбекистон республикасининг “таълим тўғрисида”ги қонуни ва “кадрлар тайёрлаш миллий дастури” миллий таълим тараққиёти ва миллий кадрлар тайёрлаш тизими истиқболларини белгиловчи ҳужжат сифатида бу соҳадаги ишларни ривожлантиришда яна бир тарихий давр бошланишига замин яратди.

Бугунги кунда бозорнинг ажралмас қисмини туризм ва меҳмонхона хизмати ташкил қилади. Охирги 10 йилликда туризм иқтисодий ҳаётда глобал интеграциянинг асосий фактори бўлиб қолмоқда. Ўз навбатида миллий туристик интеграция жаҳон бозорида тобора интеграллашиб ва бошқа миллий иқтисодий соҳаларни ҳам товар ва хизматлар бозорига жалб қилмоқда.

Бугунги кунда аҳолининг туризм мақсадларида ҳаракатланиш бутун Ер юзини камраб олган ва шунинг учун ҳар хил мамлакатлар одамларининг бир-бирлари билан яқин мулоқотда ҳақиқатга айланиб бормоқда. Айниқса, аввал ёпик мамлакат аҳолиси бугунги кунда дунёга чиқмоқда. Ишонч билан айтиш мумкинки, халқаро туризм жамиятини бир-бири билан бирлаштирмоқда.

Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурининг иккинчи босқичи таълим жараёнидаги сифат кўрсаткичларини яхшилаш, яъни жаҳон андозаларига мос, рақобатбардош, юқори савияга эга бўлган мутахассислар тайёрлашдир. Ушбу мураккаб муаммоларни ечимини топиб уларни амалда кенг қўллаш олий таълим тизими ходимлари олдида жуда катта вазифалар белгилайди. Бунда аниқ вазифалар сифатида бевосита ўқув жараёнини яхшилаш, ўқув дастурларини янада такомиллаштириш, ўқитишнинг замонавий педагогик технологияларини амалга жорий қилиш, техник воситаларидан кенг фойдаланиш ва шу асосда масофадан ўқитишни кенг жорий қилишдан иборатдир.

Таълим сифати ва усулига қараб билим ҳосил бўлади. Бу ўқитувчининг маҳоратинигина эмас, балки тингловчининг истак-хоҳиши, қобилияти ва билим даражасини ҳам белгилайди. Таълим узоқ давом этадиган жараёндир. Билим эса таълимнинг узлуксизлиги воситасида бериладиган мавҳум тушунчага эга бўлган ҳодисадир. Билим хусусийликка эга бўлса, таълим умумийликка эгадир. Таълим барча учун бир хилда давом этадиган жараён. Билим объектив борлиқдаги воқеа-ҳодисаларнинг инъикоси натижасида инсон миясидаги мушоҳадалар ва тасаввурлар натижасида ҳосил бўладиган тушунчалар йиғиндиси сифатида намоён бўлади. Таълимдаги сифат уни беришда иштирок этадиган кишилар сифати билан белгиланса, билим индивидуалликка эга бўлади. Таълимни амалга оширадиган ёки дарс берадиган кишиларнинг савияси турлича бўлиши мумкин. Лекин гуруҳдаги талабаларга бериладиган таълим бир хилдир. Ўқитувчи билим эмас, балки таълим беради. Талаба эса ана шу таълим жараёнида билимга эга бўлади. Бунинг учун у мустақил ўқийди, тайёрланади, мушоҳада қилади, тасаввурларга эга бўлади, эшитганлари ва ўқитганларини синтез қилади. Натижада билимга эга бўлади.

Ўқув жараёни билан боғлиқ таълим сифатини белгиловчи ҳолатлар қуйидагилар: юқори илмий-педагогик даражада дарс бериш, муаммоли маърузалар ўқиш, дарсларни савол-жавоб тарзида қизиқарли ташкил қилиш, илғор педагогик технологиялардан ва мультимедиа қўлланмалардан фойдаланиш, тингловчиларни ундайдиган, ўйлантирадиган муаммоларни улар олдида қўйиш, талабчанлик, тингловчилар билан индивидуал ишлаш, ижодкорликка ундаш, эркин мулоқот юритишга, ижодий фикрлашга ўргатиш, илмий изланишга жалб қилиш ва бошқа тадбирлар таълим устиворлигини таъминлайди.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда «Халқаро бизнес» ўқув курси бўйича таълим технологиясини лойиҳалаштиришдаги асосий концептуал ёндошувларни келтирамиз:

Шахсга йўналтирилган таълим. Бу таълим ўз моҳиятига кўра таълим жараёнининг барча иштирокчиларини тўлақонли ривожланишларини кўзда тутди. Бу эса таълимни лойиҳалаштириладиганда, албатта, маълум бир таълим олувчининг шахсини эмас, аввало, келгусидаги мутахассислик фаолияти билан боғлиқ ўқиш мақсадларидан келиб чиққан ҳолда ёндошилишни назарда тутди.

Тизимли ёндошув. Таълим технологияси тизимнинг барча белгиларини ўзида мужассам этмоғи лозим: жарённинг мантикийлиги, унинг барча бўғинларини ўзаро боғланганлиги, яхлитлиги.

Фаолиятга йўналтирилган ёндошув. Шахснинг жараёнли сифатларини шакллантиришга, таълим олувчининг фаолиятни активлаштириш ва интенсивлаштириш, ўқув жараёнида унинг барча қобилияти ва имкониятлари, ташаббускорлигини очишга йўналтирилган таълимни ифодалайди.

Диалогик ёндошув. Бу ёндошув ўқув жараёни иштирокчиларнинг психологик бирлиги ва ўзаро муносабатларини яратиш заруриятини билдиради. Унинг натижасида шахснинг ўз-ўзини фаоллаштириши ва ўз-ўзини кўрсата олиши каби ижодий фаолияти кучаяди.

Ҳамкорликдаги таълимни ташкил этиш. Демократлилик, тенглик, таълим берувчи ва таълим олувчи ўртасидаги субъектив муносабатларда ҳамкорликни, мақсад ва фаолият мазмунини шакллантиришда ва эришилган натижаларни баҳолашда биргаликда ишлашни жорий этишга эътиборни қаратиш зарурлигини билдиради.

Муаммоли таълим. Таълим мазмунини муаммоли тарзда тақдим қилиш орқали таълим олувчи фаолиятини активлаштириш усулларида бири. Бунда илмий билимни объектив қарама-қаршилиги ва уни ҳал этиш усуллари, диалектик мушоҳадани шакллантириш ва ривожлантиришни, амалий фаолиятга уларни ижодий тарзда қўллашни мустақил ижодий фаолияти таъминланади.

Ахборотни тақдим қилишнинг замонавий воситалари ва усуллари қўллаш – компьютер ва ахборот технологияларини ўқув жараёнига қўллаш.

Келтирилган концептуал йўриқларга асосланган ҳолда, «Бизнесни баҳолаш» курсининг мақсади, тузилмаси, ўқув ахборотининг мазмуни ва ҳажмидан келиб чиққан

ҳолда, маълум шароит ва ўқув режасида ўрнатилган вақт оралиғида ўқитишни, коммуникацияни, ахборотни ва уларни биргаликдаги бошқаришни кафолатлайдиган усуллари ва воситалари танлови амалга оширилди.

Ўқитишнинг усуллари ва техникаси. Маъруза, баҳс-мунозара, ақлий ҳужум, видеоусул, муаммовий усул, пинборд, парадокслар ва кичик гуруҳларда ишлаш, ФМСУ, лойиҳалар усуллари, амалий ишлаш усули.

Ўқитишни ташкил этиш шакллари: гуруҳий, кичик гуруҳларда, жуфтликда ва якка тартибда.

Ўқитиш воситалари: кодоскоп, тарқатма материаллар, слайдлар, телевизор, магнитофон, кассета, компакт диск, дискет, проектор, компьютер ва ахборот технологиялари.

Коммуникация усуллари: тингловчилар билан оператив тескари алоқага асосланган бевосита ўзаро муносабатлар.

Тескари алоқа усуллари ва воситалари: кузатиш, блиц-сўров, тест, оралиқ ва жорий ва якунловчи назорат натижаларини таҳлили асосида ўқитиш диагностикаси.

Бошқариш усуллари ва воситалари: ўқув машғулоти бошқичларини белгилаб берувчи технологик карта кўринишидаги ўқув машғулотларини режалаштириш, қўйилган мақсадга эришишда ўқитувчи ва тингловчининг биргаликдаги ҳаракати, нафақат аудитория машғулотлари, балки аудиториядан ташқари мустақил ишларнинг назорати.

Мониторинг ва баҳолаш: ўқув машғулотида ҳам бутун курс давомида ҳам ўқитишнинг натижаларини режали тарзда кузатиб бориш. Курс охирида тест топшириқлари ёрдамида тингловчиларнинг билимлари баҳоланади.

МАЪРУЗА ВА АМАЛИЙ
МАШҒУЛОТЛАРДА
ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

1- мавзу	“Халқаро бизнес” фанининг предмети ва мазмуни (маъруза - 2 соат, амалий машғулот – 2 соат)

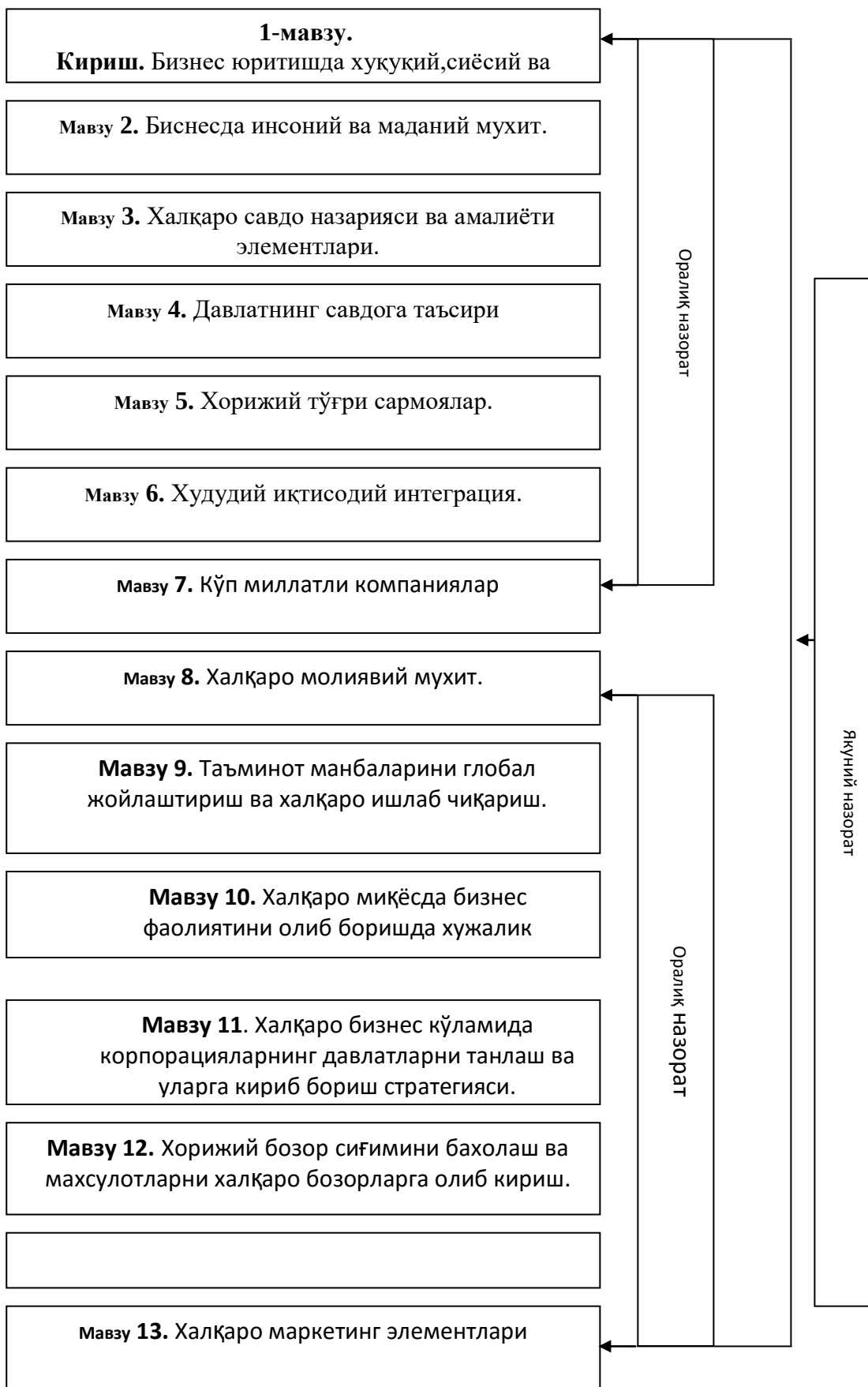
1.1. Маърузанинг ўқитиш технологияси

Ўқув вақти– 2 соат	Талабалар сони: 20 дан кўп эмас.
Уқув машғулотнинг шакли	Кириш-мавзу маърузаси
Ўқув машғулотининг тузилиши	1. Халқаро бизнеснинг мақсади ва фаолият майдони. 2. Халқаро бизнеснинг турлари. 3. Халқаро бизнесда ҳуқуқий ва сиёсий муҳит. 4. Халқаро бизнесда иқтисодий муҳит.
Уқув машғулотнинг мақсади:	Халқаро бизнес билан маҳаллий бизнеснинг орасидаги фарқни аниқ курсатиш, фаннинг мақсади унга таъсир этувчи омиллар, ҳамда халқаро микёсда бизнес фаолиятини юритиш усуллари билан таништириш.
<i>Педагогик масалалар:</i> • предметнинг моҳиятини, вазифасини, уқув курслар тизимида тутган урни курсатиб бериш; • уқув предметни тузилишини ва тавия этилган уқув-услугий адабиётларни шарҳлаб бериш; • фаннинг мақсадини ва унинг усуллари билан таништириш; • уқув предметни узлаштиришда методологик ва ташкилий хусусиятлари ҳамда боҳолаш тизимини очиб бериш; • бизнес юритишда ҳуқуқий, сиёсий ва иқтисодий муҳитнинг тутган урини ёритиб бериш.	<i>Уқув фаолиятнинг натижалари:</i> • предметнинг масалаларини ва таъминотини шакллантиради; • предметни боскичма-боскич системалаштиришга, уқув фаолиятида баҳолаш ва назорат этишни таъминлайди; • халқаро бизнес соҳасидаги назария ва амалиётдаги ютуқларни билишга замин яратади; • предмет микёсида ишлашнинг услубий ва ташкилий хусусиятларини очиб беода ҳамда талабалар билиминини баҳолаш шакллари ва вақтини аниқлаб беради. • бизнес юритишда ташки муҳит характеристикаларини схема тарзда шакллантириш ва унинг хусусиятларини очиб бериш имкониятларининг самараси ортади; • халқаро микёсда бизнес юритишнинг узига хос усуллари урганиш боскичларини шакллантиради; • предметни моҳияти ва вазифаларини боскичма-боскич узлаштириш усулини шакллантиради.
Ўқитиш услари	Маъруза, тушунтириш, ақлий ҳужум, пинборд техникаси;
Ўқитиш шакли	Тугридан-тугри, жамоа ва гуруҳда ишлаш.
Уқитиш воситаси	Маърузалар матни, слайдлар, фламастер, компьютер технологиялари, график органайзер..
Уқитиш шарти	Техник воситалари билан жихозланган ва гуруҳларда ишлаш имконияти мавжуд бўлган уқитиш хонаси.
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзакай назорат, савол-жавоб

Ўқув машғулотининг боскичлари	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти.
1-Босқич. Уқув предмет ва машғулот мавзусига кириш (20 мин).	1.1. Уқув предметнинг номини эълон қилади. Предмет хақида бошлангич маълумот бериб, экранда предметнинг логик тузилиш схемаси кўрсатади ва тушунтириб беради (<i>Илова 1</i>). Предмет бўйича рейтинг тизими, жорий баҳолаш, оралик ва якуний назорат утказиш тартиблари билан таништиради (<i>Илова 2</i>). 1.2. Мавзунинг номи эълон қилинади. Биринчи ўқув машғулотининг мақсади ва натижалари хақида маъламот беради. Асосий адабиётлар руйхати билан таништиради. 1.3. Мазкур мавзу бўйича талабаларга маълум булган тушунчаларни аниқлаштириб олиш мақсадида аклий хужум усули қўлланилади (<i>Илова 3</i>). Талабалар томонидан айтилган барча тушунча ва таърифлар доскага ёзиб борилади. 1.4. Аудитория билан алоқани ва талабаларни жонлантириш мақсадида мазкур мавзуга доир савол жавоб ўтказади. - Мазкур мавзу бўйича қандай билим ва тушунчаларга эгасиз? - Келгуси фаолиятингизда мазкур фан бўйича олган билимларингиздан фойдалана олишингиз мумкинми? - Мазкур фан бўйича бирон бир махълумотга эгамисиз?	Эшитадилар Эшитадилар ва ёзиб оладилар. Эшитадилар ва тушунчаларга таъриф берадилар. Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич. (50 мин)	2.1. Маъруза матни таркатилади, унинг режаси ва таянч иборалар билан танишиб чиқиш таклиф этилади. 2.2. Халқаро бизнес билан маҳаллий бизнес орасидаги фарқнинг моҳияти, мақсади ва мазмуни тулик очиб берилади. Слайд (<i>Илова 4</i>) ёрдамида халқаро бизнеснинг мақсадлари, унга эришиш усуллари ва таъсир этувчи омиллар хақида маълумот берилади. 2.3. Халқаро бизнес фаолиятини олиб боришнинг турлари ва узига хос хусусиятлари ёритилади, мисоллар билан мустахкамланади. График органайзерлар ёрдамида халқаро бизнесда ҳуқуқий муҳитни тушунтиради, қўшимча маълумотлар беради ва асосий тушунчаларни қисқача ёздирди (<i>Илова 5</i>).	Ўқийдилар Эшитадилар ва марузалар матни ёки таркатма материалларга ёзиб белгилар қуйиб борадилар. Эшитадилар ва конспектларини

	2.4. Кейинги саволга ўтилади. Халқаро бизнесда иқтисодий муҳит гарфик органайзер ёрдамида тушунтиради, қўшимча маълумотлар беради ва асосий тушунчаларни қисқача ёздирди (<i>Илова 6</i>). Мавзунинг ҳар бир пункти бўйича якуний хулоса чиқариб, муҳим бўлган моментларини таъкидлаб ўтилади.	тўлатадилар Эшитадилар ва конспектларини тўлатадилар
3. Якуний боскич (10 мин).	3.1. Мавзу бўйича якуний хулоса чиқарилади. Мазкур мавзуда олинган билим кейинги мавзуларни узлаштиришда муҳим урин тутишлиги таъкидлаб ўтилади. 3.2. Қуйилган максадни қай даражада амалга оширилганлиги ҳамда талабаларнинг фаолияти таҳлил қилинади ва баҳоланади. 3.3. Мустақил ишлаш учун уйга қуйидаги топшириқ берилади: (1) 1-мавзу бўйича берилган маълумот ва тушунчаларни қайта ўқиб ўрганиш. (2) Қуйидаги саволларга жавоб тайёрлаб келиш: • Халқаро бизнес нима ва унинг маҳаллий бизнесдан фарқи нимадан иборат? • Халқаро миқёсда бизнес фаолияти билан шуғулланувчи компания бизнес юритишнинг қандай турларини мукамал эгаллаган бўлиши керак? • Маҳсулот ёки хизмат экспорти ва импорти нима? • Бирон бир компаниянинг маҳсулот белгисидан ёки айтайлик маҳсулот ишлаб чиқариш технологиясидан фойдаланиб бизнес фаолиятини юритсак, бу компанияга ҳақ ёки солиқ тулаймизми? Бу тулов қандай ном билан юритилади? • Гудвилл сўзини ишитганмисиз? Гудвилл нимани англатади? • Тўғри хорижий инвестиция билан портфел инвестиция орасидаги фарқ нимадан иборат? • Ўзбекистонда хорижий инвестрларга қандай имтиёзлар яратилган?	Саволлар берадилар Эшитадилар. Эшитадилар ва топшириқни олададилар.

“Халқаро бизнес” фанининг логик тузилиш схемаси

Ақлий ҳужум қондаси

- узаро танкидга ва баҳолашга йул қуймаслик;
- таклиф килинган фикр ва мулохаза нотугри ёки фантастик булагнда ҳам уни баҳолашга бетараф булиш;
- уз фикр-мулохаза килаётган талабани тухтатманг;
- хар бир талаба уз фикр-мулохазасини баён этиш ва исботлаш ҳуқуқига эга;
- айтилган камчиликга (замачание) бетараф бул;
- асосий мақсад – миқдор;
- канча куп фикр-мулохазалар айтилса, шунчалик кимматли ва янги фикр-мулохазаларнинг куп булиш эҳтимоли юкори булади;
- фикр-мулохазаларнинг кайтарилишидан ранжимаслик ва тушкунликка тушмаслик керак;
- узингда тугилган фикр-мулохаза сенингча нотугри булганда ҳам уни ташлаб юборма;
- маълум бир схемаларга мурожат этманг;
- мазкур муаммо маълум ёки маълум ҳол билан ҳал қилиниши мумкин деб ўйлама

ЎҚУВ МАТЕРИАЛЛАРИ

1. Халқаро бизнеснинг мақсади, унга эришиш йуллари ва таъсир этувчи омиллар.

2.Савдо ва инвестицион моделларга таъсир этувчи олмилар   Иқтисодий шарт-шароит.
➤ Иқтисодий шароит савдо хажмининг динамикасига таъсир этади, бироқ иқтисодиётга қараганда савдо кўпроқ тебраниш тенденциясига эга.   ➤ Технология.   Янги технологиялардан фойдаланишнинг асосий қуйидагиларда намоён бўлади: ➤ Ташқи савдода махсулотларнинг ўзгарувчилиги;   ➤ Ташқи савдони амалга ошираётган давлатлардаги ўзгаришлар;   ➤ Жахон савдосида индустриал ривожланган мамлакатлар улушининг ортиши.

3. Ташқи сиёсий муносабат.   Сиёсий ва иқтисодий блоклар.
Блокларнинг мужудга келишнинг сабабларига қуйидагиларни киритиш мумкин: ➤ Блокга аъзо мамлакатлар ўртасида халқаро бизнес фаолиятида иштирок этишда лушининг кўпайиши;   ➤ Блокга аъзо бўлмаган давоатларнинг бизнесда иштирок этиш имкониятининг камайиши;   ➤ Халқаро бизнесни қўллаб қувватлаш.

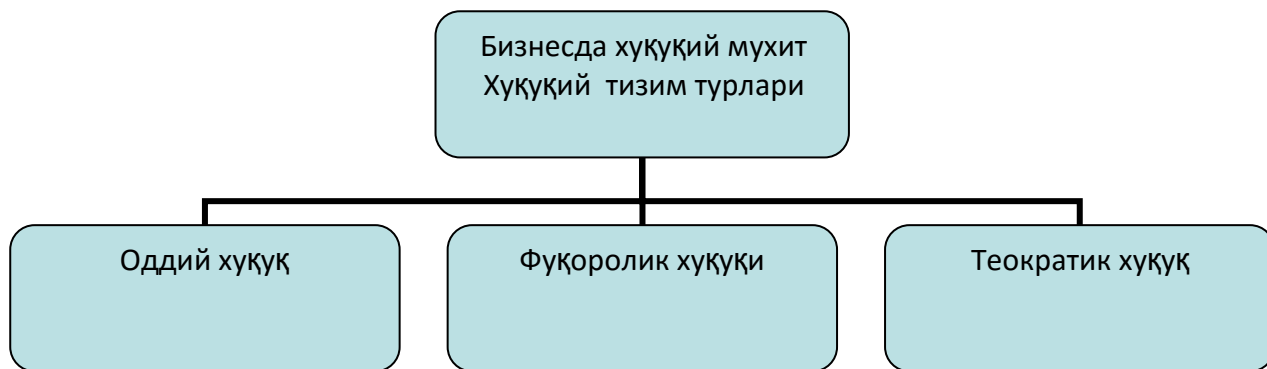
Илова 4

Таянч конспект

1-мавзу. Кириш. “Халқаро бизнес” фанининг предмети ва мазмуни

3 савол. Халқаро бизнесда ҳуқуқий ва сиёсий мухит.

1. Бизнесда ҳуқуқий мухит

2. Халқаро ҳуқуқнинг тузилиши

3. Бошқариш шаклининг сиёсий спектри

4. Жамиятнинг сиёсий системаси

Сиёсий система жамиятни ягона бўлиб интеграллашуви ва ҳайёт кежириши учун муҳим восита ўрнини бажаради.

Мавкура тизимлашган ва жамланган концепциялар мажмуасидан иборат.

Хар хил мавкуралар мавжуд бўлган жамиятни **плюралистик** деб номланади.

Демократик системада қарор қабул қилиш жараёнида фуқороларнинг кенг иштирок этиши назарда тутилади.

В тоталитар давлатда қарор қабул қилиш жараёнида фақат бир неча шахслар иштирок этиши назарда тутилади.

1-мавзу. Халқаро бизнес фанининг предмети ва мазмуни
Савол 4. Халқаро бизнесда иқтисодий муҳит.

1. Иқтисодий системанинг классификацияси.

2. Иқтисодий фаолият назорат этиш билан воситасига эгалик қилиш ҳуқиқи орасидаги ўзаро боғлиқлик.

НАЗОРАТ	ЭГАЛИК ҚИЛИШ		
Бозор иқтисодиёти	А	Б	В
Аралаш иқтисодиёт	Г	Д	Е
Буйруқбозлик	Ж	З	И

Назорат-Эгалик қилиш   Назорат-Эгалик қилиш   Назорат-Эгалик қилиш

А. Бозор - Хусусий

Г. Бозор - Хусусий

Ж. Бозор - Хусусий

Б. Бозор- Аралаш

Д. Аралаш- Аралаш

З. Буйруқбозлик - Аралаш

В.Бозор -Умумжамао

Е.Аралаш – Умумжамао

И.Буйруқбозлик-
Умумжамао

3. Хорижий муҳитга мослашиш.

Бегона мамлакатда илк бор фаолият юритишда фирма қуйидаги саволларга жавоб олишга эҳтиёжи бўлади:

Мамлакатнинг сиёсий тузилиши қандай?

Бу ерда иқтисодий системанинг қайси тури фаолият кўрсатаяпти?

Фирманинг эътибори тушган тармоқ давлат тасаруфидами ёки хусусий сектордами?

Агарда давлат секторида бўлса, у шу соҳадаги хусусий рақобатни ҳам хал қиладими?

«Аклий хужум» ва «Пинборд» усулини куллашда талабалар ва гурухларга

бериладиган саволлар туплами.

- **Халқаро микёсда бизнес фаолияти билан шугулланадиган яқин кишиларингиз борми? Бор бўлса уларнинг фаолияти билан қизиқиб кўрганмисиз?**

1. Халқаро бизнес билан маҳалий бизнес фаолияти орасида фарқ борми? Бор бўлса бу фарқларни санаб беринг.

2. Халқаро бизнес билан маҳалий бизнес фаолиятида ўхшашлик борми? Бор бўлса бу ўхшашликларни айтиб беринг.

2-МАВЗУ	Инсоний ва маданий муҳит

(2 соат маъруза, 2 соат семинар)

2.1. Маърузанинг ўқитиш технологияси

<i>Ўқув вақти</i> – 2 соат	<i>Талабалар сони</i> : 20 дан кўп эмас.
<i>Уқув машғулотнинг шакли</i>	Маълумотли (информацион) маъруза
<i>Ўқув машғулотининг тузулиши</i>	1. Миллий давлат жамиятнинг вакили сифтида 2. Инсонларнинг физик хусусиятлари. 3. Хулқ атворнинг махсус хусусиятлари. 4. Ўзига ишончлилик. Коммуникация. Этика ва этикет.
<i>Уқув машғулотнинг мақсади:</i>	Бизнес юритишда инсоний ва маданий муҳит ҳақида тасавурга эга бўлиш нечоқ муҳим омил эканлигига ишонч ҳосил қилишни шакллантиришдан иборат.
<i>Педагогик масалалар:</i> • миллий давлатни жамиятнинг вакили сифатида талқин этиш; • инсонларнинг физик ва хулқ атворларининг махсус хусусиятлари билан таништириш; • халқаро хар хилликни юмшатувчи омилларни тушунтириб бериш.	<i>Уқув фаолиятнинг натижалари:</i> • миллий давлатни жамиятнинг вакили сифатида шакллантиради; • инсонларнинг хулқ атворларига мансуб бўлган ўзгарувчи жиҳатлари кўрсатилади; • халқаро хар хилликни юмшатувчи омилларнинг хусусиятлари очиқ берилади;
<i>Ўқитиш усуллари</i>	Маъруза, савол-жавоб, “Инсерт” усули, Б/Б/Б жадвали;
<i>Ўқитиш шакли</i>	Тўғридан-тўғри, жамоа ва гуруҳда ишлаш.
<i>Уқитиш воситаси</i>	Маърузалар матни, флипчат, фламастер, компьютер технологиялари, график органайзер.
<i>Уқитиш шарти</i>	Техник воситалари билан жиҳозланган хона.
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавоб

Ўқув машғулотининг босқичлари	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти.
1-Босқич. Уқув предмет ва машғулот мавзусига кириш (10 мин).	1.1. Маъруза машғулотининг мавзуси, мақсади ва ўқув натижалари эълон қилади. 1.2. Машғулотни олиб бориш шаклини ва баҳолаш мезонини тушунтиради (<i>Илова 1</i>). 1.3.Талабаларга маъруза матни тарқатилади. 1.4. Маъруза режасига ва таянч ибораларга изох беради.	Эшитадилар ва зарур маълумотларни ёзиб борадилар.
2 -босқич. Асосий босқич (60 мин)	2.1.Тарқатма материал билан танишиб чиқишни тавсия этади. Экранга Б/Б/Б/ жадвалини тушириб, бу жадвал билан қандай ишлаш кераклиги ҳақида изох беради (<i>Илова 2</i>). Дафтарга жадвални чизиб, иккинчи устунни маъруза режасига кўра тўлатиш ҳақида вазифа беради. 2.2. Тарқатма материални ўқиш даврида текстнинг полясига қўйилган белгилар асосида қуйидаги саволларга жавоб беришни таклиф этади: (1) Сизлар нимани биласизлар? (мустақил айтиш мумкин) (2) Нимани тушунмадингиз ва ўзлаштира олмадингиз? (3) Қўшимча қандай маълумот талаб қилинади? Мана шунга мос равишда жадвалнинг 3 ва 4 устунларига калит сўзларга тартиб рақами қўйилган холда тўлатинг (<i>Илова 3</i>). Савол-жавоб ўтказилади. Атиги бир неча талабанинг жавоби эшитилади ва қолган иш эса кичик гуруҳларда давом эттирилади деб эълон қилади. 2.3.Талабаларни 4 та кичик гуруҳга ихтиёрий равишда бўлади ва вазифа беради: (1) Хар бир гуруҳ Б/Б/Б/ жадвални барча устунлари бўйича тахлили қилсин. Бунда биринчи гуруҳга –	Б/Б/Б жадвални чизиб жадвалнинг 2-устунига маъруза режасини ёзиб жойлаштирадилар. 3 ва 4-устунларни ҳам тўлдирадилар. Саволларга жавб берадилар. Тўрта кичик гуруҳга бўлинадилар. Гуруҳларда ишлайдилар: - хар бир гуруҳ аъзоси ўзларининг индивидуал жадвалларини 4 устундаги таянч сўзларни ўқийдилар; -гуруҳ сардори гуруҳ ишини

	режанинг 1- саволи, иккинчи гуруҳга – 2- савол ва х.к. (2) 1-2 саволларда ўзлаштира олинмагани умумлаштирилсин; (3) биргаликда мавжуд манбалардан фойдаланиб саволларга жавоб тайёрланг (дарслик, маъруза мантни); (4) Б/Б/Б жадвални тўлатишни тугатиб, жавобларни қўғозга тушириб тақдимотга тайёрланг. 2.4. Гуруҳларда ишлашни бошлаш мумкинлиги ҳақида эълон қилади. Тақдимот жараёнини ташкил этади ва муҳокама қилади. 2.5. Хар бир гуруҳ тақдимотидан сўнг: (1) аудиториянинг ўзлаштириш даражасини билиш мақсадида “Нималарни билиб олдик?” деб савол беради: «Что мы узнали?» (2) Савол жавобни довоб этказади. 2.6. Ўқув фаолиятнинг натижаларини умумлаштириб, хар ким ўзини Б/Б/Б жадвалнинг 5 устунини тўлдиришни таклиф этади.	ташкиллаштиради. -гуруҳларда жавоблар муҳокама қилинади, топилган жавоб Б/Б/Б жадвалнинг 5 устунига ёзилади; -тақдимот қўғози расмийлаштирилади. Гуруҳлар тақдимоти натижаси: гуруҳ сардори Б/Б/Б жадвал тўлатилагн қўғозни доскага михлаб гуруҳ жавобини тушунтиради ва изох беради. Берилган саволларга жавоб бериб, фикрларини асослаб берадилар. Б/Б/Б/ жадвалнинг 5 устунини тўлдирадилар (2 минут).
3 босқич. Якуний босқич (10 мин)	3.1. Хулоса қилади, натижаларни умумлаштиради, гуруҳ сардорларини чиқишларини баҳолайди, фаол қатнашчиларни тақдирлайди. 3.2 Уйда Инсерт усули билан тексни мустақил ўқиб чиқиш вазифасини беради.	Эшитадилар ва уйга берилган вазифани ёзиб оладилар.

Илова 1 (2.1)**“Инсоний ва маданий мухит” мавзусида маълумотли маърузада талабаларнинг фаолиятни баҳолаш мезони****Маъруза машғулотни бўйича рейтинг:**

- 1,5 – 2 балл - «аъло»
 1,0 – 1,4 – «яхши»
 0,5 – 0,9 балла – «қониқарли»
 0 – 0,4 балла – «ёмон».

Илова 2 (2.1)**Б/Б/Б усулни қўллаб ишлаш қоидаси**

1. Инсерт усулини қўллаб текстни ўқинг.
2. текстни ўқиш вақтида қўйилган белгиларга кўра олинган маълумотларни тизимлаштириш мақсадида жадвалнинг мос устунларига ёзиб чиқинг.

Б/Б/Б жадвал (Биладан / Билишни хохлайман / Билдим)

№	Мавзу саволлари	Биладан	Билишни хохлайман	Билдим
1	2	3	4	5
1				
2				
3				
4				

Илова 3 (2.1)**Таянч иборалар**

Ташқи кўриниш
 Маданият
 Гуруҳга тегишлилик
 Жинси бўйича гуруҳлаш
 Оила асосида гуруҳлаш
 Ёши бўйича гуруҳлаш
 Ишнинг муҳумлиги
 Истимоли бўйича иерархия
 Касбнинг муҳумлиги
 Коммуникации
 Тил
 Этика ва этикет
 Этиқод
 Полицентризм ва этноцентризм

2.2 Семинар машғулоти ўқитиш технологияси.

Ўқув вақти– 2 соат	Талабалар сони: 20 дан кўп эмас.
Уқув машғулотнинг шакли	Билим доирасини кенгайтириш ва чуқурлаштириш бўйича семинар
Ўқув машғулотининг тузилиши	1. Инсонларни физик хусусиятлари ва ташқи кўриниши. 2. Хулқ атворнинг махсус хусусиятлари. 3. Ўзига ишончлилиқ. Коммуникация. Этика ва эстетика. 4. Полицентризм ва этноцентризм.
Уқув машғулотнинг мақсади:	Бизнес юритишда инсоний ва маданий муҳит ҳақида билимни чуқурлаштириш ва реферат қилиш кўникмасини ривожлантириш.
Педагогик масалалар: • мавзу бўйича билимни чуқурлаштириш ва мустаҳкамлаш; • уқув қўлланма билан мустақил ишлаш натижасида тизимлаштириш, қийёслаш ва умумлаштириш каби кўникмаларни ҳосил қилиш; • иқтисодий маълумотларни мустақил равишда таҳлил ва реферат қилиш кўникмасини ривожлантириш.	Уқув фаолиятининг натижалари: • бизнесда инсоний муҳитнинг хусусиятларини кенгрок очиб бериш; • ҳар хил давлатларга тегишли одамларнинг инсоний хусусиятларини ва бу хусусиятларни тадбиркорлик фаолиятига таъсири очиб бериш; • ишбилармонлик муносабатининг хусусиятларини аниқлашда маълум бир жихатларга эга бўлган турли давлатлар урф-одатларини билиш;
Ўқитиш усуллари	Мустақил ўқиш, жамоада муҳокама қилиш, савол-жавоб, тест;
Ўқитиш шакли	Индивидуал, тўғридан-тўғри, ва жамоада ишлаш.
Уқитиш воситаси	Маърузалар матни, компьютер технологиялари ва х.к.з.
Уқитиш шарти	Намунавий аудитория.
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб, ёзма назорат: тест, ўқув топшириқ.

Ўқув машғулот боскичлари	Фаолиятнинг мазмуни	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаоллияти
1-босқич. Ўқув машғулотга кириш (10 мин)	1.1. Мавзуни, мақсадни ва режалаштирилган ўқув натижасини эълон қилади; 1.2. Режа ва ўқув машғулотининг хусусияти билан таништиради. 1.3. Талабани фаоллаштирадиган савол берилади: “Қандай категорияларни ўргандингиз?” Савол-жавоб ўтказади.	Эшитадилар, ёзадилар. Саволларга жавоб берадилар.
2- босқич Основная часть (60 мин)	2.1. Олдинги дарсда ўтилган мавзу бўйича индивидуал тест ўтказилади (<i>Илова 1</i>) 2.2. Мавзу бўйича билимни чуқурлаштириш, реферат тайёрлаш ва маълумотларни таҳлил қилиш кўникмасини ривожлантириш мақсадида мустақил иш ўтказилади деб эълон қилинади. 2.3. Ўқув материали бўйича “Ишбилармон муносабатларнинг хусусиятларини аниқлашда инсоний ва маданий муҳит” мавзусида реферат тайёрлаш учун топшириқ беради. (<i>Илова 2</i>) 2.4. Топшириқни бажарган талабаларнинг ишини кўриб чиқади ва баҳолайди. 2.5. Мазкур топшириқни бажариш услубини эълон қилиб, намуна сифатида натижалар (баҳосини) рўйхатини доскага осиб қўяди. (<i>Илова 3</i>). 2.6. Топшириқ беради: ҳар бир талаба юқорида келтирилган мезонлар асосида ўзининг ишини баҳоласин, кучли ва кучсиз томонларини аниқлашга ҳаракатқилсин. 2.7. Бир неча талабанинг бажарган иши мисолида олинган натижаларни биргаликда муҳокама этишни ташқил этади. Муҳокама этилган ишларга умумий баҳо беради.	Тест саволларига жавоб бериб, топширади. Реферат бўйича топшириқни бажаради. Намунадаги баҳолаш мезонлари билан танишадилар. Реферат тайёрлаш бўйича олган билимлари асосида таҳлил қиладилар. Келтирилган мезонлар асосида мустақил равишда ўзларининг ишларини баҳолайдилар. Жамоада қилинган ишларни муҳокама қиладилар.
3 -босқич. Якуний босқич (10 мин)	3.1. Бажарилган ишга якун ясайди. Яхши бажарилган ишлар таъкидлаб ўтади, реферат тайёрлашда йўл йўйилган камчиликларга эътиборни қаратади ва келгусида бундай камчиликларни такрорламаслик учун реферат тайёрлаш усулини такомиллаштириб бориш кераклигини ўқтиради. 3.2 Мустақил бажариш учун топшириқ беради: 1) ўрганилган услуб асосида ўқув материалнинг бошқа қисмига реферат тайёрланг; 2) “Халқаро бизнес” фанидан реферат ёзиш	Саволлар берадилар. Мустақильбажариш учун топшириқни ёзиб оладилар.

	мавзусини мустақил равишда танланг ва реферат режасини тузинг.	

Илова 1 (2.2)

1. Халқаро бизнес бую:
  - а) мамлакат ичида юритиладиган хар кандай хужалик жараёнлари;
  - б) икки давлат уртасида буладиган хужалик жараёнлари;
  - в) компаниялар уртасидагилар кандай хужалик жараёнлари;
  - г) икки ёки ундан ортик давлатлар уртасидаги хар кандай хужалик жараёнлари.
2. Халқаро бизнеснинг мақсади:
  - а) ресурсларга эгаллик килиш;
  - б) савдони кенгайтириш;
  - в) савдо ва таъминот манбаларини диверсификациялаш;
  - г) а, б, в.
3. Халқаро операцияларни утказишни асосий шакллари?
  - а) товар ва хизматларнинг экспорти ва импорти;
  - б) лицензиялаш, франчайзинг;
  - в) инвестициялар;
  - г) а, б, в.
4. Роялти бую:
  - а) банк операцияларини утказиш учун тулов;
  - б) аренда ва ижара учун тулов;
  - в) хорижда булган активлардан фойдаланганлик учун тулов;
  - г) сугурта учун тулов.
5. Тугри инвестицияларнинг асосий хусусиятлари:
  - а) ташки бозорга кириш имконияти ва улар устидан назорат;
  - б) куйилган капитал, персонал ва технологияларга нисбатан мажбуриятларнинг юкорилиги,
  - в) кisman мулкдорлик хукуки,
  - г) а, б, в.
6. Портфель инвестицияларнинг асосий хусусиятлари:
  - а) б ва а;
  - б) ташки операциялар устидан назоратнинг йуклиги;
  - в) молиявий фойда;
  - г) кisman мулкдорлик хукуки.
7. Умумий ташки мухит:
  - а) география, тарих, хукук;
  - б) сиёсат, иктисод, маданият;
  - в) иктисод, тарих, сиёсат;
  - г) а, б, в.
8. Хорижий инвестициялар вахалқаро савдошаклларини узгаришига олиб келадиган асосий омиллар:

- А) Б, В, Г;
 Б) иктисодий шароитлар ва технология;
 В) уриш ва инкилоб;
 Г) сиёсий муносабатлар.

9. Ҳукукий тизимларнинг шакллари?

- а) оддий ҳуқуқ;
 б) а, г, в.
 в) фуқаролик ҳуқуқи;
 г) теокретик ҳуқуқ.

10. Иктисодиёт ривожланганлик даражаларининг классификацияси:

- а) юкори даражадаги даромадли;
 б) урта даражадаги даромадли;
 в) паст даражадаги даромадли;
 г) а, б, в.

Илова 3 (2.2)

Рефератнинг кўрсаткичлари ва баҳолаш мазони

№№	Баҳолашнинг кўрсаткичлари	Баҳолаш мезони	Қўйилиши мумкин бўлган макс. баҳо (балл)	Ҳақиқатда қўйилган баҳо (балл)
1	Рефератнинг номи	Мавзу мазмунининг ёритилганлиги	0,1	
2	Режа	Берилган мавзунини акс эттирувчи ўз ичига 2-3 пунктни олган мундарижа	0,3	
3	Кириш	Мазкур мавзунини “Халқаро бизнес” предметида нечоғ муҳимлигини акс эттиради	0,4	
4	Хулоса	Берилган маълумотларни қисқача ифодалайди ва асосий натижаларни хулоса қилади.	0,4	
5	Маълумот ва цитаталарга ҳавола бериш	Келтирилган маълумотларнинг манбаъси ва аниқ бети кўрсатилади.	0,2	
6	Кўргазмалилик даражаси	Жадвал, график, схема.	0,4	
7	Адабиётлар рўйхати	Рефератни тайёрлашда фойдаланилган маълумотларнинг манбаълари келтирилади	0,2	
8	Жами	Умумий натижавий баҳо	2	

Талабаларнинг тестдан олиши мумкин бўлган максимал бали – 1 (тўғри жавоб берилган ҳар бир тест саволи 0.1 балл билан баҳоланади). Реферат учун максимал балл – 2. Семинар машғулотида олиш мумкин бўлган максимал балл - 3. 2,6 – 3 балл “аъло”, 2 –

2,5 бал “яхши”, 1,6 - 1,9 балл “қониқарли” ва 1,5 балл ва ундан бўлса “ёмон” баҳо билан баҳоланади.

3-МАВЗУ	Хорижий тўғри сармоялар

(маъруза – 2 соат, семинар машғулотлари – 2 соат)

3.1. Маърузани ўқитиш технологияси

<i>Ўқув вақти</i> – 2 соат	<i>Талабалар сони:</i> 20 дан кўп эмас.
<i>Ўқув машғулотнинг шакли</i>	Эксперт иштирокида ўтказиладиган маъруза
<i>Ўқув машғулотининг тузлиши</i>	1.Хорижий тўғри сармояларнинг мазмуни ва моҳияти. 2.Давлатнинг ва сармоядорнинг манфатдорлиги. 3. Тўғри хорижий сармоянинг сабаблари. 4. Савдо ва ишлаб чиқариш омилларининг мобиллиги ўртасидаги алоқа.
<i>Ўқув машғулотнинг мақсади:</i>	Хорижий тўғри сармоя моҳияти ва аҳамияти, сармоя қилиш усуллари ва унинг сабаблари билан таништириш.
<i>Педагогик масалалар:</i> • тўғри хорижий сармоянинг мазмуни ва моҳиятини очиб бериш; • тўғри хорижий сармоянинг устунликлари билан таништириш; • тўғри хорижий сармоя қилишнинг сабабларини кўрсатиб бериш; • савдо ва ишлаб чиқариш омилларининг мобиллиги ўртасидаги алоқани очиб бериш.	<i>Ўқув фаолиятнинг натижалари:</i> • тўғри хорижий сармоянинг мазмуни ва моҳиятини тушунтириш; • активларни қўлга киритиш услублари билан таништириш; • тўғри хорижий сармоя қилишнинг сабабларини келтириш; • тўғри хорижий сармоя қилишдан сармоядор ва давлатнинг манфаатларини аниқ кўрсата билиш; • савдо ва ишлаб чиқариш омилларининг мобиллиги ўртасида алоқани хусусиятларини очиб бериш.
<i>Ўқитиш усуллари</i>	Маъруза
<i>Ўқитиш шакли</i>	Тўғридан-тўғри, жамоа ва гуруҳда ишлаш.
<i>Ўқитиш воситаси</i>	Маъруза матни, кодоскоп, компьютер технологияси, график оргонализер.
<i>Ўқитиш шарти</i>	Техник воситалари билан жиҳозланган ва гуруҳларда ишлаш имконияти мавжуд бўлган ўқитиш хонаси.
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Оғзаки назорат: савол-жавоб, ўқув топшириқ.

Ишлаш босқичлари, вақт	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи фаолияти	Талаба фаолияти
Тайёрлов босқичи	Экспертни аниқлайди. Эксперт учун саволлар мажмуасини ишлаб чиқади (<i>Илова 1</i>). Экспертга саволарни кўрсатиб муҳокама қилиб олади. -Имконият даражасида ўқув машғулотида диаграмма, схема, жадвал ва бошқа кўргазмали материаллардан фойдаланишни тавсия қилади.	
1 босқич Ўқув машғулотида кириш (10 мин)	1.1.Маъруза мавзуси, режаси, мақсади , машғулоти натижалари ва унинг олиб бориш хусусиятларини эълон қилади. 1.2.Таклиф қилинган мутахассисни таништиради.	Эшитадилар
2 босқич. Асосий босқич (60 мин)	2.1. “Мазкур ўқув машғулотида нима ҳақида гапирилади?” деган саволга ўйлаб жавоб беришни тавсия этади. Савол-жавоб ўтказади. Жавобларни тўлдиради ва умумлаштиради. Талабалар эътиборини таянч ибораларга ва мазкур мавзуда кўриладиган масалалар доирасига қаратади. 2.2. назария ва амалиётни қиёслаш асосида янги материални ўрганишни ташкил қилади. 2.3. Маъруза режасига кўра хорижий тўғри сармоя ва уни жалб этишининг назарий жиҳатларини слайдлар ёрдамида тушунтиради. 2.4. Маърузанинг асосий саволлари бўйича амалиёт нуқтаи назаридан таклиф этилган экспертнинг сўзга чиқишини ташкил қилади (<i>Илова 2</i>). 2.5. Таклиф этилган экспертга мавзуга таълуқли бўлган саволлар беришни тавсия этади. Экспертнинг берган жавобларини тўлдиради ва умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар Эшитиб, дафтарларига конспект қиладилар. Саволлар берадилар ва ёзиб борадилар.
3 босқич. Якуний босқич (10 мин)	3.1. Талабаларни эътиборини асосий моментларга жалб қилиб хулоса қилади. 3.2. Мазкур мавзу бўйича иккинчи машғулотида тайёргарлик кўриш мақсадида Инсерт ва Б/Б/Б усуллари қўллаб мавзу мазмунини қайта ўқиб келинг. 3.3. Таклиф этилган экспертга ташаккур билдиради.	Эшитадилар ва ёзиб борадилар.

Илова 1 (3.1)

Эксперт вакили учун саволлар.

1. Хорижий тўғри сармоя ҳақида эшитганмисиз? У ҳақида кенгроқ маълумот беринг.
2. Чет элда борн бир ишлаб чиқариш корхонасини ташкил этишда қандай омиллар таъсир этади?
3. Хорижий тўғри сармоя нинг ортишига қандай омиллар таъсир этади?
4. Хорижий тўғри сармоя нинг маъноси нимадан иборат?
5. Мамлакатнинг инвестицион муҳит деганда нимани тушунасиз?
6. Қандай қилиб хорижий тўғри сармоя капиталларни ҳаракатга кнелтиради?
7. Хорижий тўғри сармоянинг хусусий мулкга эгалик қилиш сабабларини айтиб беринг.
8. Хорижий тўғри сармоя қилинганда сармоядор қандай манфат ва зарар кўриши мукин?
9. Хорижий тўғри сармоя жалб қилган мамлакат қандай манфаат ва зарар кўриши мумкин?
10. Ташқи савдо билан ишлаб чиқариш омилларининг халқаро ҳаракати ўртасида, айниқса тўғри сармояга нисбатан қандай алоқалар мавжуд?

Илова 2 (3.1)

1-жадвал.

Ўзбекистан Республикасида хорижий тўғри сармоялар

Йиллар	Сармоя миқдори (млн.сўмда)
1994	73.0
1995	24,0
1996	90.0
1997	167,0
1998	226,0
1999	201,0
2000	231,0
2001	108,0
2002	65,0
2003	70,0

Манбаъ: European bank for reconstruction and development /transition report Update

2-жадвал.

Дунё ҳудудлари бўйича хоржий тўғри сармояларнинг ҳажми, 2007 йил.

Худуд,	Сармоянинг миқдори	
мамлакат	млрд. АҚШ доллари	% ҳисобида

Дунё	3455,5	100,0
Ғарб индустриал мамлакатлари:	2349,4	68,0
Ғарбий Европа	1276,5	36,9
Шимолий Америка	857,9	24,8
Бошқа индустриал давлатлар	215,1	6,2
Ривожланаётган мамлакатлар	1043,7	30,2
Аргентина, Бразилия ва Мексика	249,2	7,2
Бошқа Лотин Америка давлатлари	126,2	3,7
Хитой (Гонконг билан)	244,2	7,1
Шарқий ва Жанубий-Шарқий Осиё ¹	253,1	7,3
Осиёнинг бошқа мамлакатлари	96,3	2,8
Африка	65,2	1,9
Бошқа ривожланаётган давлатлар	9,4	0,3
Ўтиш иқтисодиётли мамлакатлар	62,4	1,8

¹ Индонезия, Корея, Малайзия, Филиппин, Сингапур, Тайвань ва Таиланд.

3-жадвал.

Ривожланган индустриал бўйича хоржий тўғри сармояларнинг хажми, 2007 йил.

Мамлакат	Сармоянинг миқдори	
	млрд. АҚШ доллари	дунё миқдorigа нисбатан %
1. АҚШ	682	19,8
2. Буюк Британия	382	11,1
3. Китай (Гонконгсиз)	213	6,2
4. Франция	191	5,5
5. Германия	171	4,9
6. Канада	136	3,9
7. Австралия	133	3,8
8. Нидерландия	128	3,7
9. Бразилия	128	3,7
10. Бельгия-Люксембург	114	3,3
11. Испания	111	3,2

12. Мексика	88	2,5
13. Италия	79	2,3
14. Сингапур	76	2,2
15. Швейцария	66	1,9

4-жадвал.

Хорижий тўғри сармояларни экспорт қилувчи этакчи мамлакатлар, 2007

	Сармоялар экспорти	
Мамлакатлар	млрд. АҚШ доллари	% - дунё миқ. нисбат
1. АҚШ	114,5	27,0
2. Буюк Британия	63,7	15,0
3. Германия	40,3	9,5
4. Франция	35,6	8,4
5. Гонконг (1996 г.)	27,0	7,8
6. Япония	26,0	6,1
7. Нидерландия	20,0	4,7
8. Швейцария	16,8	4,0
9. Канада	14,0	3,3
10. Швеция	12,6	3,0

5-жадвал.

Хорижий тўғри сармояларни импорт қилувчи этакчи мамлакатлар, 2007

	Сармоя импорти	
Мамлакатлар	млрд. АҚШ доллари	% - дунё миқ. нисбатан
1. АҚШ	90,7	22,7
2. КХР	44,2	11,0
3. Буюк Британия	37,1	9,3
4. Франция	23,2	5,8
6. Бразилия	19,7	4,9
7. Мексика	12,5	3,1

8. Бельгия-Люксембург	12,5	3,1
9. Швеция	10,9	2,7
10. Нидерландия	9,2	2,3
11. Австралия	8,7	2,2
12. Сингапур	8,6	2,2
13. Канада	7,1	1,8
14. Аргентина	6,6	1,7
15. Россия	6,2	1,6

6-жадвал.

**Ўтиш иқтисодийли мамлакатларда тўғри хорижий сармоялар (ТХС)
1995-2003 йиллар.**

	ТХС оқими миқдори (млн долл)	Жон бошига тўғри келадиган ТХС миқдори (млн. долл).	Жон бошига тўғри келадиган ТХС			ЯИМга нисбатан фоиз ҳисобида		
			2001	2002	2003	2002	2002	2003
ЕХни янги аъзолари	142734,9	214,8	249,9	307,4	156,2	5,1	5,6	2,4
Чехия Республика	36987,3	399	549,6	827,6	252,2	9,9	12,2	3,0
Венгрия	31724,8	351,8	396,9	288,3	251,6	7,6	4,4	3,0
Польша	50110,0	144,3	148,1	107,2	109,7	3,1	2,2	2,0
Словакия	10197,5	210,1	293,2	762,5	105,5	7,6	17,0	1,8
Словения	3275,6	183,0	185,9	810,0	91,4	1,9	7,3	0,7
Эстония	3608,5	284,0	394,0	209,0	662,1	9,7	4,4	10,6
Латвия	3103,9	141,4	67,9	160,5	151,2	2,1	4,6	3,8
Литва	3727,4	112,0	120,8	198,8	48,8	3,8	5,2	1,0
Жанубий-Шарқий Европа	31242,9	63,5	81,8	75,5	123,1	4,6	3,6	5,1
Албания	959,5	33,8	65,9	42,7	56,6	4,9	2,8	3,0
Босния ва Герцеговина	1132,5	33,1	32,0	64,3	91,5	2,6	4,7	5,4
Болгария	6198,8	85,6	103,3	116,1	183,9	6,0	5,6	8,1
Хорватия	9044,4	216,1	335,4	241,4	367,7	8,0	5,3	7,5
Румыния	9873,0	48,8	51,7	51,2	70,3	2,9	2,5	2,9
Македония	999,7	55,1	216,1	37,9	46,0	12,8	2,1	2,0
Сербия ва Черногория	3035,0	32,0	15,7	45,1	129,4	1,4	3,0	6,6
МДХ	62370,6	24,4	24,9	32,0	31,6	1,7	2,0	1,6
Арманистон	983,6	28,9	23,2	39,5	41,0	4,0	6,3	5,9
Азербайджан	8639,3	120,5	28,0	170,9	400,9	4,0	21,9	44,7
Беларусия	1750,2	19,2	9,4	24,5	16,9	0,8	1,7	1,0
Грузия	1394,0	29,4	21,0	31,7	65,1	3,4	4,9	8,6
Қазақистан	14821,4	101,2	176,1	161,6	129,5	12,8	10,6	7,1

Киргизстан	411,9	9,5	1,0	1,0	4,9	0,3	0,3	1,4
Молдавия	737,1	19,0	34,1	27,3		13,7	7,0	3,0
Россия	25367,0	19,3	17,1	24,1	8,0	0,8	1,0	0,3
Таджикистан	193,2	3,6	1,5	5,8	5,1	0,9	3,0	2,0
Туркменистан	1131,9	27,2	35,2	20,3	19,9	2,6	1,3	1,3
Украина	6154,0	13,7	16,1	14,2	29,5	2,1	1,6	2,9
Ўзбекистан	787,0	3,6	3,3	2,5	2,7	0,7	0,7	0,8

Манба: ЮНКТАД, дунё бўйича инвестициялар ҳақида ҳисобот, 2004 йил.

3.2. Семинарни ўқитиш технологияси

<i>Ўқув вақти</i> – 2 соат	<i>Талабалар сони</i> : 20 дан кўп эмас.
<i>Ўқув машғулотнинг шакли</i>	Холатли масаладан фойдаланган ҳолда семинар машғулот.
<i>Ўқув машғулотининг тузулиши</i>	1. Кириш 2. Билимни фаоллаштириш. 3. Холатли масала билан индивидуал ишлаш. 4. Гуруҳда ишлаш. 5. Тақдимот. 6. Хулоса
<i>Ўқув машғулотнинг мақсади:</i>	Хорижий тўғри сармоялар ҳақидаги билимларни чуқурлаштириш ва ҳолатли масалаларни ечиш бўйича кўникмалар ҳосил қилиш.
<i>Педагогик масалалар:</i> • мавзу бўйича билимларни тизимлаштириш ва мустаҳкамлаш; • қиёсаш, умумлаштириш асосида ўқув материал билан мустақил ишлаш кўникмасини ривожлантириш; • амалиёт ҳолатларидан келиб чиққан ҳолда ечим қабул қилиш кўникмасини ҳосил қилиш; • қабул қилинган ечимни асослаш, ҳимоя қила билиш ва биргаликда муҳокама қилиш маданиятини ривожлантириш.	<i>Ўқув фаолиятининг натижалари:</i> Талаба бажариши керак: • ҳолатли масалада берилган ҳолатларни таҳлил қилиш; • берилган маълумотлар асосида муаммони аниқлаши ва ечим алгоритминини бериш; • бошқарув ечимини қабул қилиш ва саволларга жавоб бериш учун маълумот тайёрлаш; • амалга оширилган таҳлил асосида якуний хулоса қилиш.

<i>Ўқитиш усуллари</i>	Холатли масала, муҳокама, амалий усул, тақдимот, савол-жавоб
<i>Ўқитиш шакли</i>	Индивидуал ўқиш, тўғридан-тўғри, жамоа ва гуруҳда ишлаш.
<i>Ўқитиш воситаси</i>	Холатли масала материали, тақдимот қоғозлари, фламастер, скоп, маркер, доска.
<i>Ўқитиш шарти</i>	Техник воситалари билан жиҳозланган ва гуруҳларда ишлаш имконияти мавжуд бўлган ўқитиш хонаси.
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Оғзаки назорат: савол-жавоб, ўқув топшириқ.

Ишлаш босқичлари, вақт	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти
Тайёрлав босқичи	Холатли масала материалларини талабаларга мустақил ўрганиш учун тарқатади. (Илова 1)	Холатли масала билан мустақил танишиб чиқадилар.
1 босқич Ўқув машғулотига кириш (10 мин)	1.1 .Машғулотнинг мавзуси, мақсади ва ўқув машғулотининг режалаштирилган натижаларини эълон қилади. 1.2. Машғулотнинг режаси ва хусусиятлари билан таништиради. Холатли масаланинг мақсади ва назарий билимларни мустаҳкамлашдаги ўрни тушунтирилади.	Эшитадилар.
2 босқич. Билимни фаоллаштириш (10 мин)	2.1.Талабалар билимини фаоллаштириш мақсадида таянч иборалар бўйича савол-жавоб ўтказади (Илова 3) 2.2. Машғулотнинг иш тартиби, баҳолаш кўрсаткичи ва мезонлари билан таништиради. (Илова 4,5)	2.1Саволларга жавоб берадилар. 2.2 Мухокама қиладилар ва саволлар берадилар.
3 босқич. Индивидуал ишлаш (20 мин)	3.1. Холатли масалани муҳокама этишни уюштиради, этиборни ишлаш қоидаларига, таҳлил схемаларига ва муаммонинг байён этилишига эътиборни қартишни такидлайди. 3.2 Мустақил равишда ҳолатларни таҳлили қилиш, муаммони байён этиш, ечиш алгоритмининг ишлаб чиқиш вазифасини топширади.(Илова 2)	3.1 Масала маълумотларини муҳокама қиладилар, аниқлаштирадилар ва саволлар берадилар. 3.2 Мустақил равишда таҳлил қиладилар, муаммони ечиш йўллари топадилар.
4 босқич Кичик гуруҳларда ишлаш	Тингловчиларни гуруҳларга бўлади. Топшириқ беради: гуруҳларда ҳолатларни таҳлилини, муаммони ечиш алгоритмининг муҳокама қилинг, тақдимот қоғозини тўлатиб	Холатли масалани ечиш вариантларини муҳокама қиладилар ва тақдимотга тайёргарлик кўрадилар.

(20 мин.)	тақдимотга тайёрланинг.	
5 босқич тақдимот (20 мин)	Тақдимотни ва ўзаробаҳолаш жараёнини ташкил қилади. Гуруҳлар жавобини тўлдиради, изоҳлайди ва масаланинг асосий жойларига эътибор беришни таъкидлайди.	3.1 Гуруҳ сардорлари тақдимот қиладилар. Қолган талабалар саоллар беради, муҳомадада иштирок этади ва баҳолашади.
6 этап. Заключительный (20 мин.)	6.1 Ўқув машғулоти фаолиятига якун ясайди. Гуруҳларнинг олган баҳолари асосида қолган талабаларни баҳолайди. Қилинган ишнинг келажакдаги аҳамиятини очиқ беради. 6.2. Мустақил ишлаш учун топшириқ беради: маъруза матнининг давоми билан ўйда танишиб чиқинг.	Эшитадилар, аниқлаштирадилар, топшириқни ёзиб оладилар.

Илова 1 (3.2)

ХОЛАТЛИ МАСАЛА: “ЭЛЕКТРОЛЮКС” КОМПАНИЯСИНING ЭГАЛЛАГАН МАВҚЕИ.

“Электролюкс” дунда электр жихозлаш ускуналарини ишлаб чиқариш бўйича олдинги уринларга чиқиб олди. Бирок шунга ухшаш барча товарлар швед фирмаси томонидан бошқарила олинмади. Масалан, «электролюкс» чанг юткичлари 60 йилдан 87 йилгача мустақил равишда акшда ишлаб чиқарилар эди. Швед фирмаси шунингдек, «эврика» чанг юткичларини ҳам тайёрларди.

«Электролюкс» компанияси узининг биринчи халқаро экспансиясини кушимча махсулот сотишдан бошлаган. Доимий харажатларни ютиб юбориш учун швед бозори жуда кичик эди, маҳаллий бозорлар ўша даврда ҳам кам булганди. Сотув хажмини экспорт орқали камайтириш амалга ошмагандан кейин, компания хорижий ишлаб чиқариш ташкилотлари орқали узининг аниқ самарали захираларини ишлата бошлади. Шу йул билан ниоқр ва бир канча бошқарув харажатлари кушимча сотув хажмига бўлиб юборилди. Бунга хорижий корхоналар эвазига эришилди.

60-йилларнинг охиригача «электролюкс» чанг юткич ва узининг хусусий ишлаб чиқариш кучларини кенгайтиришга мослашган эди. 70-йиллар мобайнида компания, муҳим фирмаларга эга бўлиш орқали махсулот ассортиментини кенгайтириш орқали эришди. Ваҳоланки у компания ассортиментидан ажралиб турарди. «электролюкс» фойдаси уни яна янги махсулотларга эгалик қилишдан дарак берарди. Шундай қилиб, компания 2 та швед фирмасини ҳам қушиб олди. Уларнинг фаолияти маиший хизмат асбоблари ва қир ювиш машиналарини ишлаб чиқаришдан иборат эди. Чет элдаги тармоқлар орқали «электролюкс» бошқаруви бу фирмалар сотув хажмини қупайтириш нияти борлиги аниқ. 1973 йили компания «фацит» фирмасини, сотув хажми ва катта тармоққа эга корхона бириктиришга ҳаракат қилди. «электролюкс» акш ва францияда

чанг юткич ишлаб чикарадиган фирмаларга ҳам эга булди. «электролюкс» махсус чанг юткичлар сотувини куллаб кувватлаш учун акш ва францияда уйларни тозалаш буйича хизмат киладиган фирмани сотиб олди. «электролюкс» ошхона жихозларини ишлаб чикарувчи франциянинг «артур мартин», майший ускуналар ишлаб чикарувчи швейцариянинг «терма» ва овкат тайерлашда ишлатиладиган жихозлар ишлаб чикарувчи акшнинг «таман» фирмаларига ҳам эгалик кила бошлади.

«Фацит» компаниясидан бошка ҳамма компаниялар, махсулот ассортиментини тулдирувчи фирмалар эди. Шу оркали компания маълум самарадорликка эришди. Бирок, айрим фирмаларни махсулотлари унга унчалик самара келтирмас эди, шунинг учун «электролюкс» нодаромад корхоналарни сотиб юборишга имконият кидирарди. Масалан, 1978 йилда компания куп номенклатурали, ошхона жихозларини ишлаб чикарувчи швед фирмаси «хускварна»ни сотиб олган эди ва компаниянинг факатгина мотоцикл ишлаб чикарадиган линиясини сотиб юбора олди холос. Лекин компания занжирли арра ишлаб чикарадиган корхоналарга яхши харидор топа олмади. Шунга куникиб, «электролюкс» канада ва норвегияда занжирли арралар ишлаб чикарувчи корхоналарни сотиб олди. Натижада «электролюкс» дунеда шу махсулот ишлаб чикарувчи ягона гигант компанияга айланди. 70 йиллар давомида фирма 50 га якин фирмаларни сотиб олди. 1980 йилда «электролюкс» 70 йиллардагига караганда янгирок корхоналарни сотиб олишга ҳаракат килди. Компания металлургия ва метални ишловчи швециянинг «гранджес» фирмасига 175 млн. Акш доллари таклиф килди. Шу охириги компания купмиллатли компания булиб хисобланди ва 50%дан куп сотув хажми шведиядан ташкарида амалга оширилди. Иккала компания директорлари шуни таъкидлашдики, компанияларни кушилиши «гранджес» алюминий, мисс ва пластмасса билан «электролюкс»ни таъминлайди. Куп аналитиклар шуни сезишдики, компания тамоман сотиб олиш хакида таклифнинг вакти «байер инвест» швед йирик компанияси, рангли металл ишлаб чикарувчи коипанияни сотиб олиш омилига асосланган эди. Бошка аналитиклар, 70 йиллардаги горизонтда ишлаб чикаришни кенгайтириш оркали, компанияни бойиб кетишига ишонишди.

«гранджес» «электролюкс»га кушилгандан кейин янги майший ускуналар ишлаб чикарувчи фирмаларни сотиб ола бошладилар. Компания майший жихозлар ишлаб чикарувчи «занусси» фирмасини сотиб олди ва европада 23% бозорни эгаллади. 1986 йилда «фриджедер», «гибсон» маркаларини ишлаб чикарувчи акшнинг «вайт консолидейтид индастриез» компаниясини сотиб олди. Бу электролюкс компаниясини дуненинг энг йирик майший ускуналар ишлаб чикарувчисига айлантирди, лекин унинг бу фаолияти узокка чузилмади. Чунки «уэрпул» компанияси «филипс» компаниясининг акциялар пакетини сотиб олишга ҳаракат киларди. Шунга кура, бошка ишлаб чикарувчилар ҳам бирлашиш оркали кенгайишди. Масалан, «майтаг» - «майжик чиф», «адмирал» компаниясини сотиб олди. Шундан сунг «рувер» компаниясига бошка европа компаниялари кушилишди. Электролюкс президенти андерс шарп шундай деди: «тармокни бирлашиши дегани, майший анжомларни сотиб олиш буйича фирмаларни сотиб олиш имконини бермайди».

Бир канча тахлилларга кура компания купгина фирмаларни сотиб олиши кийинлашди, чунки унинг сотув хажми, фойдага кура жуда юкори эди. Бу компания шуниси билан фарк килардики, у унча киммат булмаган, емон ишлайдиган фирмаларни сотиб олиб, кейинчалик кайта тиклашга катта харажат сарф килар эди.

«Электролюкс» ва унинг ракобатчилари электр жихозлари ишлаб чикариш буйича халкаро ишлаб чикарувчилар булишди, лекин компанияни уз мамлакатидан ташкарисидаги сотув хажми унча катта эмасди. Мамлакатлардаги ошхоналарнинг хар хиллиги, моделни халкаро стандартларини кийин ахволга солиб куйди. Лекин «электролюкс» фаолиятини шунга каратдики, саноати ривожланган мамлакатларнинг

яшаш тарзи бир бирига ухшаб кетади ва шу оркали у техник имкониятлар ва лойихалар самарадорлигини оширишга интилади. 1990 йил «электролюкс» операцияларни бошқаришда бир канча кийинчиликларга тукнашганини айтиб ўтилди. Факат европани ўзида компания 40 хилдан ортик музлатгич маркалари, 1500 вариантга эга булган 120 конструкцияси бор эди. Шунга бозор бушликларини тулдириш учун яна янги моделларни ишлаб чиқардию шу пайтларда «уэрпул» компания махсулотларига талаби ошганда «филипс»дан ажралиб чиқиш эди.

МУХОКАМА УЧУН САВОЛЛАР

1. «Электролюкс»ни кандай кучлар тугри инвестицияга йуналтиришга сабаб булди?
2. Вакт утиши билан «Электролюкс» стратегияси кандай узгарди? Бу узгаришлар кандай килиб тугри инвестицияни амалга оширилишига таъсир этди?
3. Компаниянинг кандай афзалликлари ва кутилатган муаммолари борки, у халқаро фаолиятини фирмаларни сотиб олиш эвазига кенгайтирмоқда?
4. «Электролюкс» «Гранджес»ни сотиб олиши шартмиди?
5. Келажакдаги глобал рақобат қай тарзда кечади ва у «Электролюкс» стратегияси билан кандай кечади?

Илова 2 (3.2)

Ечиш алгоритми

1. Холатли масалани тахлили қилинг, муаммони ва уни ечиш алгоритмининг баён қилинг.
2. Берилган маълумотлар ва келтирилган ечиш алгоритми, ҳамда қўшимча жадваллар асосида ечим қабул қилиш ҳақида маълумотлар тайёрлансин.
3. Бошқарув ечимининг қабул қилиш асосида якуний хулоса тайёрлансин.

Холатли масалани тахлили қилиш бўйича маслаҳат ва тавсиялар

1. Холатни ягона тасавур қилиш мақсадида синчиклаб ўқиб чиқинг. Ўқиш вақтида тахлил қилманг.
2. Яна бир марта ўқиб, асосий моментларини тагига қалам билан қичинг ёки поляга белгилар қўйинг.
3. Асосий момент ва холатларнинг хусусиятларини, масаланинг моҳиятини ва иккинчи даражали еарсаларни аниқлашга ҳаракат қилинг. Ёзма равишда асосий муаммони ёзиб қўйинг.
4. Аниқланган муаммога бевосита ва бил восита таалуқли бўлган фактларни топиб. Белгилаб қўйинг. Бу эса воқеликни занчир асосида аниқлашга ёрдам беради.
5. Таклиф қилинган ечимни тўғри эканлигини текширишга ёрдам берувчи мезонни баён қилинг.
6. Муаммонинг ечимининг бир неча вариантларини топишга ҳаракат қилинг. Топилган ечимлар вариантнинг қайси бири энг кўп мос келишини асослашга ҳаракат қилинг.
7. Қабул қилган ечимни амалиётга тадбиқ этиш бўйича таклифлар беринг.
8. Холатлар тахлили листини тўлдиринг.

Ҳолатларни таҳлили қилиш листи

Таҳлил босқичлари	Таҳлил босқичларининг мазмуни	Таҳлил натижалар	Баҳолаш мезонлари
1. Ҳолатнинг таҳлили	1. Ҳолатли масала мазмуни ва моҳиятини аниқлаш. 2. Ҳолатга таълуқли бўлган фактлар: Нима биолан боғлиқ? Нима рўй беради? Кимнинг иштирокида ва нима учун? Ходисанинг ривожланиш натижалари қандай кечган?		Карралиги
2. Муаммони шакллантириш ва байён қилиш	Муаммонинг мазмунини акс эттирувчи гап.		Карралиги: 9-10 сўздан кўп эмас.
3. Ходисада иштирок этувчиларни аниқлаш	а) барча иштирокчиларни статуси ва ўрнини кўрсатиш; б) ходиса рўй бераётган ташкилотни хусусиятлари: ташқи ва ички муҳит, бизнес хусусияти.		Максимал карралик
4. Ходисалар хронологиясини ўрнатиш	Ходиса ва фактларнинг тескари хронологик тартибда ва уларга баҳо бермасдан кўрсатиш: Нима рўй берди? Хозир нима рўй бераяпти? Нима кутилмоқда?		Аниқлик ва тушунарлик
5. Крнцептуал жихатларини аниқлаш ва байён қилиш	Ҳолатларга бевосита таълуқли бўлган концептуал саволларни байён қилиш (мотивация, режалаштириш ва х.к.з.)		Фактлар (текстда келтирилган сўзлар) билан тиркаш.
6. Альтернатив ечимларни таклиф қилиш ва унинг ичидан энг мақулини танлаш	Ҳолатли масала бўйича мумкин бўлган барча ечимларни байён қилиш. Келтирилган ҳар бир ечимни асослаш ва баҳолаш. Уларнинг ижобий ва салбий томонларини кўрсатиш. Энг яхшисини танлаш.		Келтирилган ечимлар вариантнинг аниқлиги ва тушунарлилиги.
7. Қабул қилинган ечимни ишлаб чиқиш.	Қабул қилинган ечимни барча деталларигача ишлаб чиқиш. Қабул қилинган ечимни танлаш сабаблари ва самарадорлигини асосланиши.		Аниқлик ва тушунарлик

Илова 3 (3.2)

Савол-жавоб ўтказиш учун саволар.

1. Тўғри хорижий сармоя деганда нима тушунилади?
2. Бошқа давлатда ишлаб чиқариш корхонасини очганда қандай омиллар таъсир этади?

3. Тўғри хорижий сармоя хусусий мулкнинг қандай миқдорига эгалик қилиш ҳуқуқини назарда тутди?
4. Нима учун ҳукуматлар хорижий сармоя устидан назорат қилишдан манфаатдорлар?
5. Инвесторнинг манфаатдорлиги нимада намоён бўлади?

Илова 4 (3.2)

Вақт нормаси (Регламент)											
1. Индивидуал ишлаш -20 мин. 2. Жамоа бўлиб гуруҳда муҳокама қилиш ва тақдимотни расмийлаштириш -20 мин. 3. Тақдимот қилиш -20 мин.											

Илова 5 (3.2)

Иштирокчиларни баҳолаш листи.

Гуруҳ тартиб рақам и	Маъруза қилиш (аниқлик, тушунарлик, хулоса) 5 балл					Ечими (тўғрилиги, мантиқан кетма кетлиги) 5 балл					Жами умуми й балл	Баҳ о
	№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
	1	2	3	4	жам и		1	2	3	4	жам и	
1		-						-				
2			-						-			
3				-						-		
4					-						-	

Маъруза машғулотининг ўқитиш технологияси

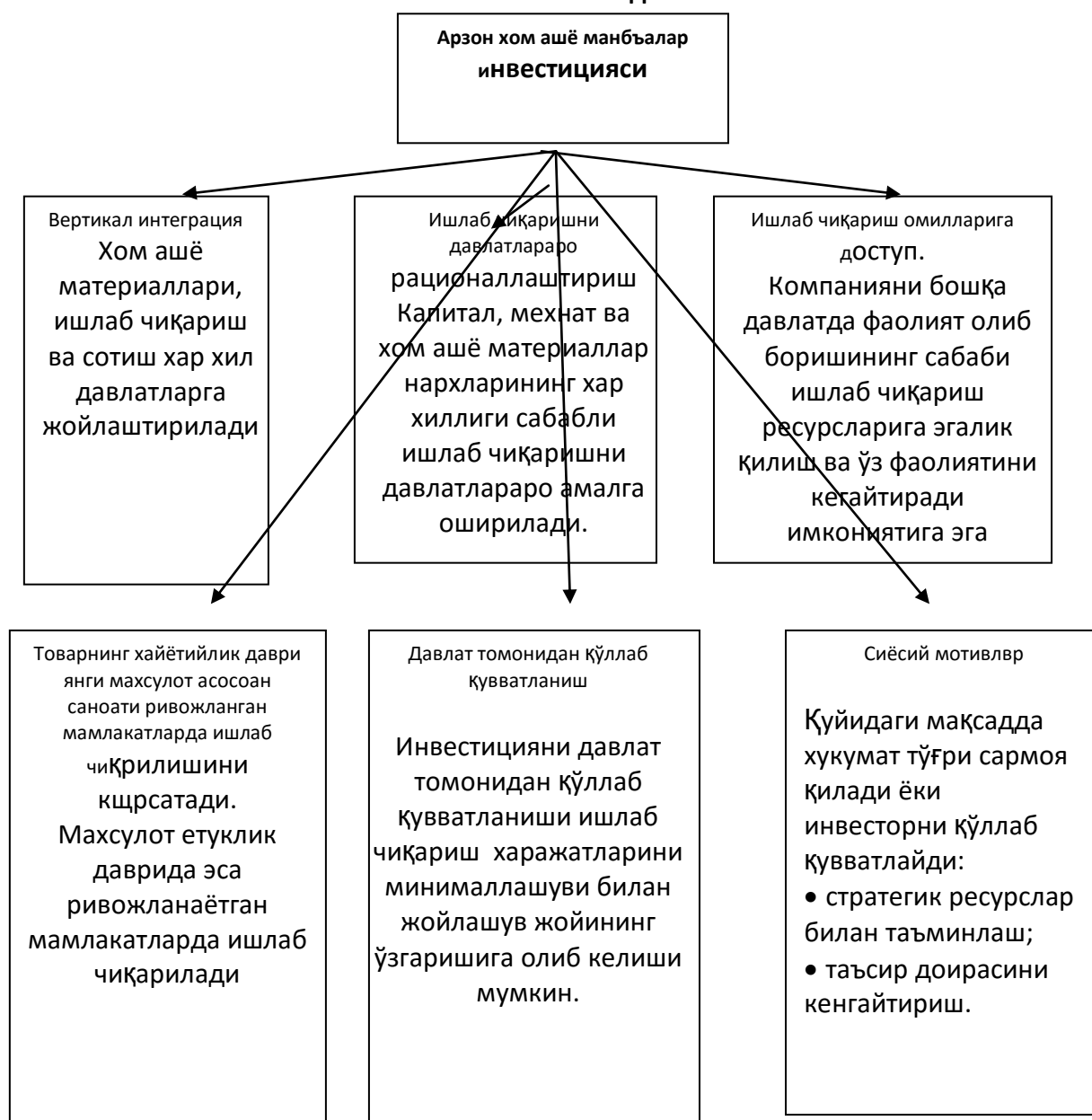
<i>Ўқув вақти</i> – 2 соат	<i>Талабалар сони</i> : 20 дан кўп эмас.
<i>Уқув машғулотининг шакли</i>	Информацион тематик маъруза.
<i>Ўқув машғулотининг тузилиши</i>	1. Бозорни кенгайтириш мақсадидаги сармоялар: савдони чеклаш, истеъмолчилар томонидан киритилган чеклашлар. 2. Арзон хом ашё манбаларига эгалик қилиш мақсадида ажратиладиган сармоялар. 3. Ишлаб чиқаришни давлатлараро рационализациялаш. Тўғри сармояларнинг афзаллиги. 4. Ўзбекистон Республикасида хорижий сармоядорларга яратилган муҳит ва имтиёзлар.
<i>Уқув машғулотининг мақсади:</i>	Хорижий тўғри сармоя моҳияти ва аҳамияти, сармоя қилиш усуллари ва унинг сабаблари билан таништириш.
<i>Педагогик масалалар:</i> • бозорни кенгайтириш мақсадида қилинадиган сармояларнинг сабабларини очиб бериш; • маҳаллий ишлаб чиқариш қувватлари, транспортнинг етарли даражада эмаслиги сармоя қилишнинг сабаблари эканини тушунтириш; • арзон хом ашё манбаларига эгалик қилиш мақсадида қилинадиган сармояларни асослаб бериш; • тўғри хорижий сармоянинг афзалликлари билан таништириш.	<i>Уқув фаолиятининг натижалари:</i> • бозорни кенгайтириш мақсадида қилинадиган сармояларнинг сабаблари хусусиятларини кўрсатиш; • қандай ҳолларда бозорни кенгайтириш учун сармоя киритилиши тушунтирилади: транспортровка, етказиб бериш хатари, маҳаллий ишлаб чиқариш қувватларининг йўқлиги, масштаб самараси; • арзон хом ашё манбаларига эгалик қилиш мақсадида қилинадиган сармояларни сабабини очиб бериш; • вертикал ва ишлаб чиқаришни давлатлараро рационализациялаш хусусиятларини кўрсатиш; • тўғри хорижий сармоянинг афзалликларини очиб бериш; • Ўзбекистон Республикасида хорижий инвесторларга яратилган муҳит ва имтиёзлар билан таништириш.
<i>Ўқитиш усуллари</i>	Маъруза, ақлий ҳужум, ўйла-ишла, биргаликда ишла, Синквейн, Инсерт, савол-жавоб
<i>Ўқитиш шакли</i>	тўғридан-тўғри, жамoa ва гуруҳда ишлаш.
<i>Уқитиш воситаси</i>	Маъруза матни, ўқув материаллари, фламастер, қоғоз.
<i>Уқитиш шарти</i>	Техник воситалари билан жиҳозланган ва гуруҳларда ишлаш имконияти мавжуд булган уқитиш хонаси.
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Оғзакаи назорат: савол-жавоб, ўқув топшириқ.

Ишлаш босқичлари, вақт	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти
1 босқич Ўқув машғулотга кириш (10 мин)	1.1. Маъруза машғулотининг мавзуси, мақсади, режалаштирилган ўқув натижалари ва машғулот ўтказишнинг хусусиятлари эълон қилинади. 1.2. Ўтган машғулот билан логик алоқасини кўрсатади. Маъруза матнини мустақил Инсерт ва Синквейн усуллари қўлаган ҳолда ўқиб чиқишни таклиф қилади.	Эшитадилар
2 босқич Асосий босқич (60 мин)	2.1. Талабалар фаоллигини ошириш мақсадида қуйидаги саволларни беради: -Нима учун инвестрлар ва ҳукуматнинг тўғри ва портфел сармояларга қарашлари турлича? -Хорижий сармоя қандай жалб этилиши мумкин? - Ташқи савдо билан ишлаб чиқариш омилларининг халқаро ҳаракати ўртасида қандай алоқа мавжуд? -Тўғри сармоя жалб қилинишининг мотивларини санаб беринг. Жавобларни умумлаштиради, тўлдиради ва асосий моментларига эътиборни жалб қилади. 2.2. Мавзунинг биринчи саволи бўйича материални ўқишни ва асосий тушунчаларга эътибор беришни, ҳамда полянинг четига белгилар қўйишни таклиф қилади. 2.3. Арзон хом ашё манбаларига эгалик қилиш мақсадиди сармояларга доир материални мустақил ўқиб, ёнидаги билан муҳокама қилиб жадвалдаги саволларга жавоб беришни таклиф қилади (Илова 1) 2.4 Талабалар жуфти билан савол жавоб ўтказади, жавобларни умумлаштиради ва мавзунинг 1, 2 - саволлари бўйича хулоса чиқаради. 2.5. Билимни шакллантириш учун мавзунинг 3-саволи бўйича “Инсерт техника” ўқув материални тарқатади. (Илова 2), доскада Инсерт жадвалини чизади ва савол беради: «Нима учун инвестрлар арзон хом ашё манбаларига маблағ сарфлайдилар ёки тикадилар?». Ақлий ҳужум уюштиради. Доскада жавоблар вариантлари Инсерт жадвалига туширади. Мустақил равишда мавзунинг 3-савол материалларни Инсерт усули билан ўқиб «Нима учун инвестрлар арзон хом ашё манбаларига маблағ сарфлайдилар ёки тикадилар?» деган саволга қайтадан жавоб топинг ва инсерт жадвалга ёзинг деб топшириқ беради. 2.6. Қилинган ишни таҳлилини ўтказади, Инсерт жадвалининг тўлатилган ўстунларини муҳокамасини ташкиллаштиради , умумлаштиради, мавжуд саволларга жавоб беради ва фаол қатнашчиларни тақдирлайди, мавзунинг 3-саволи бўйича хулоса чиқаради.	2.1. Конспект қиладилар, муҳокама этадилар, аниқлаштирадilar, саволлар берадилар. 2.2. Топшириқни бажарадилар, белги қўйядилар. 2.3. Саволларга жавоб берадилар. 2.4. Жавобларни аниқлаштирадilar р дафтарга ёзиб, жадвални тўлдирадilar. 2.5. Мустақил Инсерт жадвални тўлатадилар, жавоб берадилар, муҳокамада фаол иштирок этадилар. 2.6 Эшитадилар, маъруза матнида белгилар

	2.7. Мавзунинг 4-саволи бўйича маъруза қилади. 2.8. Топшириқ беради: жуфтликда ўйлаб, муҳокама этиб “инвестиция” ва “тўғри хорижий сармоя” атамаларига синквейн тузинг. Синквейн тузиш қондасини тушунтиради (Илова 3). Иш натижаси бўйича савол жавоб ўтказади., 4-савол бўйича якуний хулоса чиқаради.	қўйядилар. 2.7. Эшитадилар 2.8 Синквейн тузадилар, барча вариантларни ўқийдилар.
3 босқич. Якуний босқич (10 мин)	3.1.Машғулотга якун ясайди. Машғулотда амалга оширилган ишларнинг ахамиятини тушунтиради. 3.2. Ўтилганларни мустақил такрорлаш ва “Ўзбекистонда инвестицион муҳит” ва “Ўзбекистон Республикасига хорижий сармояларни жалб этиш йўллари” мавзусида ихтиёрий икки талаба реферат ёзиш мумкинлиги ҳақида топшириқ бериб, мазкур мавзулар рефератлар рўйхатида борлигини эслатади.	Эшитадилар Топшириқни ёзиб оладилар.

Илова1 (3.3)

Ўқув материаллари Слайд 1.

СЛАЙД 2.

Корхона ва ҳукумат тўғри хорижий сармояда иштирок этишга интилишнинг сабаблари:

⇒ Бозорни кенгайтириш;

⇒ Хом ашё ёки материалларни қўлага киритиш;

Ҳукумат бундан ташқари сиёсий мавқеини ошириб сиёсий устунликка эришишга ҳаракат қилади

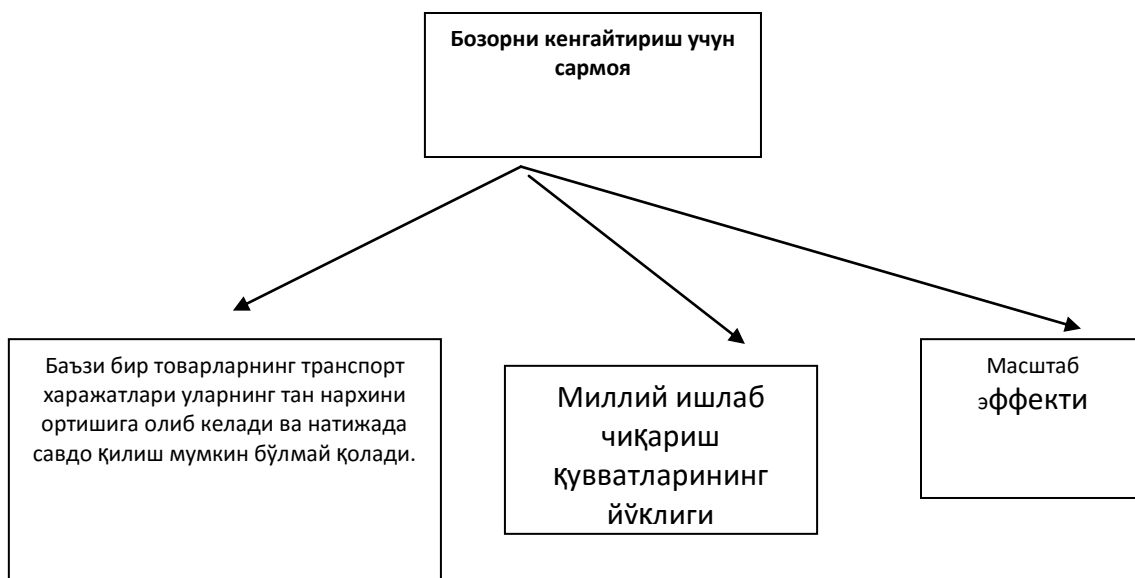
СЛАЙД 3.

Тўғри хорижий сармоянинг кўп ҳолларида бир давлат бошқа давлатга капитал киритиш билан амага оширилади, бироқ капитал инвестрнинг киритган ягона жамғармаси ёки ягона акционерлик воситасибўла олмайди. Фирма-инвестор сармоя улуши сифатида технологияларни, малакали кадрларни ва бозорларни таклиф қилиши мумкин.

СЛАЙД 4.

СЛАЙД 5

2-илова (3.3)

«Инсерт техникаси»

Инсерт – бу китоб билан ишлашнинг ақлий-ўқув ривожлантириш, эффектив ўқиш ва фикрлаш учун мулжалланган матндаги белгилов бўлиб, таълим олаётганларни ўзининг ўқиш жараёнида фаол кузатиб бориш имкониятини таъминлаб берувчи интерактив тизимдир.

Инсерт техникасининг процедураси

1. Илгариги билимларни актуаллаштириш ва ақлий ҳужум ёрдамида матндаги белгилов учун саволлар постановкаси.
2. Мустақил ўқиш ва матнда учрайдиган ҳар турдаги ахборотлар белгилов кўриниш.
3. Ўқиш натижаларидан келиб чиққан ҳолда, “ақлий ҳужум” якунларини муҳокама ва қаралиб чиқиш.
4. Жадвал асосида олинган ахборотнинг тизимлаштирилиши.

Матндаги белгилов тизими.

- (√) - билишимни тасдиқлайди.
- (+) - янги ахборот,
- (-) - билганимга қарама-қарши,
- (?) - Мани вазифалаштирди. Бу масала бўйича менга қўшимча ахборот керак.

3-илова (3.3)

«Синквейн» усули

Мақсад - иқтисодий категорияларнинг хусусиятларини кўрсатиш.

Синквейн схемси:

- 1 қатор - тушунча
- 2 қатор – мазкур тушунчани акс эттирувчи 2 та сифат (прилагательное).
- 3 қатор – мазкур тушунча функцияси ҳақида 3 та глагол.
- 4 қатор –тушунчанинг мазмунини ифодаловчи тўрта гапдан иборат фраза.
- 5 қатор – мазкур тушунчанинг синоними.

Мисол:

1. Бозор
2. ҳар хиллик, ривожланувчи
3. сатадилар, сатиб оладилар, алмаштирадилар
4. алмаштириш учун сотувчи ва оловчилар
5. жой

4-МАВЗУ	Кўп миллатли компаниялар

(маъруза - 2 соат, семинар ва амалий машғулот –2соат)

4.1. Маърузанинг ўқитиш технологияси

<i>Ўқув вақти– 2 соат</i>	<i>Талабалар сони: 25 дан кўп эмас.</i>
<i>Уқув машғулотнинг шакли</i>	Маълумотли (информацион) маъруза
<i>Ўқув машғулотининг тузулиши</i>	1. Кўп миллатли ва транс миллий компания тушунчаси. 2. Кўп миллатли корпорациялар таъсирини баҳолаш. 3. Кўп миллатли компанияларни иқтисодий ривожланишга ва ресурслардан фойдаланишга таъсири. 4. Кўп миллатли компанияларнинг сиёсий ва ҳуқуқий таъсири.
<i>Уқув машғулотнинг мақсади:</i>	Кўп миллатли компания ва уларнинг фаолиятини баҳолаш ҳақида билим, фикрларни шакллантириш.
<i>Педагогик масалалар:</i> • кўп миллатли ва трансмиллий компаниялар (ТМК) ҳақида тушинча, уларни жаҳон иқтисодиётида тутган ўрни билан таништириш; • ТМКнинг рақобат устунлик хусусиятларини очиб бериш; • кўп миллатли компаниялар иқтисодиёт ва сийёсатга таъсирини ўзига хос хусусиятини билан таништириш.	<i>Уқув фаолиятининг натижалари:</i> • кўп миллатли ва трансмиллий компаниялар ҳақида тушинча берилади; • ТМКлар рақобат устунлик хусусиятларини очиб бериш; • кўп миллатли компаниялар таъсирини қандай баҳолашни тушинтириш. • кўп миллатли компанияларни иқтисодий ва сиёсий таъсирини очиб бериш.
<i>Ўқитиш усуллари</i>	Маъруза, "кооп-кооп", тақдимот, савол-жавоб, Инсерт жадвали, Венн диаграммаси
<i>Ўқитиш шакли</i>	Тугридан-тугри, индивидуал ва гуруҳда ишлаш.
<i>Уқитиш воситаси</i>	Маърузалар матни, тақдимот қоғози, фламастер, скоч.
<i>Уқитиш шарти</i>	Техник воситалари билан жиҳозланган ва гуруҳларда ишлаш имконияти мавжуд бўлган ўқитиш хонаси.
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавоб

Ишлаш босқичлари, вақт	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи фаолияти	Талаба фаолияти
1 босқич Ўқув машғулотга кириш (10 мин)	1.1. Маъруза машғулотининг мавзуси, мақсади, режалаштирилган ўқув натижалари ва машғулот ўтказишнинг хусусиятлари эълон қилади. 1.2. Машғулотга доир материални маъруза матнидан Инсерт усулини қўллаб мустақил ўқишни тавсия этади. 1.3. Маъруза матнини мустақил ўқиш вақтида қандай саволлар пайдо бўлганлигини сўраб, саволларни доскага ёзади. Мазкур саволларга машғулот давомида жавол олинади деб эълон қалади.	Эшитадилар, ёзиб борадилар. Мавзуга оид атама ва таянч ибораларни аниқлайдилар. Саволлар берадилар.
2 босқич. Асосий босқич (55 мин)	2.1. Талабаларни ихтиёрий равишда тўрт хуруга бўлади. 2.2. Хар бир гуруҳга мавзунинг битта саволи бўйича “эксперт” вазифасини бажариш лозимлигини эълон қилади. Эксперт варақларини тарқатади (<i>Илова 1</i>). Эксперт варақлари бўйича маслахат беради. Гуруҳларни баҳолаш кўрсаткич ва мезонлари билан таништиради (<i>Илова 2</i>). Гуруҳда иш бошланишини эълон қилади. 2.3. Тақдимотни ташкил қилади: (1) маслахатчи, қози вазифасини бажаради; (2) Инсерт жадвалларининг натижаси бўйича гуруҳ тақдимотчиларига саволлар беради ва натижани муҳокама қилади; (3) тақдимот натижаси бўйича хулоса чиқаради, талабалар эътиборини асосий моментларга жалб қилади. 2.4. Талабалар ўқув материални қай даражада ўзлаштиришини текшириш мақсадида савол-жавоб ўтказади (<i>Илова 3</i>).	Гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқ мазмунини муҳокама қиладилар, топшириқ бўйича саволлар берадилар. Гуруҳда ишлайдилар (20 мин.): жамоа бўлиб, саволларга жавоб тайёрлайдилар, муҳокама этадилар, жавоблар бўйича кўргазмали материал тайёрлайдилар. Гуруҳ сардорлари кўргазмали материаллар асосида тақдимот қилади (8 мин.) Саволларга жавоб берадилар.
3 босқич. Якуний босқич (15 мин.)	3.1. Бажарилган иш фаолияти ва ўзаро баҳолаш натижаларини, умумлаштиради, фаол иштирокчиларни тақдирлайди. Олинган билимни келгуси ўқув фаолиятдаги ахамиятини таъкидлайди. Мустақил бажариш учун уйга топшириқ беради: (1) ўзаро тазорат саволларига оғзаки жавоб тайёрланг (<i>Илова 4</i>). (2) Мазкур мавзу бўйича семинар - дискуссияга тайёргарлик кўринг.	Эшитадилар, топшириқни ёзиб оладилар.

1-эксперт варағи

1. Кўп миллатли ва трансмиллий компанияни кенг маъно тарифини беринг.
  2. Кўп миллатли компанияни иқтисодий тарақиётга ва ресурслардан фойдаланиш даражасига таъсирига баҳо беринг.
  3. Умумлаштирувчи хулосани баён қилинг.
- (Информацион материалларни жадвал, логик схема ёки кластер кўринишида беринг)

2 - эксперт варағи

1. Кўпмиллатли компания фаолиятига таъсир этувчи объектлар ва гуруҳлар хусусиятини кенг очиб беринг.
  2. Кўп миллатли компаниянинг иқтисодий таъсири.
  3. Умумлаштирувчи хулосани баён қилинг.
- (Информацион материалларни жадвал, логик схема ёки кластер кўринишида беринг)

3 - эксперт варағи

1. Кўп миллатли компаниялар таъсири қандай баҳоланади?
  2. КМК ва ТНКнинг замонавий иқтисодиётда тутган ўрни
  3. Умумлаштирувчи хулосани баён қилинг.
- (Информацион материалларни жадвал, логик схема ёки кластер кўринишида беринг)

4 - эксперт варағи

1. Кўп миллатли компанияларнинг ривожланиш хусусиятлари.
  2. Кўп миллатли компанияларнинг сиёсий ва ҳуқуқий таъсири.
  3. Умумлаштирувчи хулосани баён қилинг.
- (Информацион материалларни жадвал, логик схема ёки кластер кўринишида беринг)

Ўқув материаллари.

1. Кўп миллатли компания хақида тушинча

Кўп миллатли компания (КМК) бу:

- ишлаб чиқариш базаси хорижда бўлган, халқаро бозорга чиқиш имкониятига эга бўлган фирма;
- ишлаб чиқаришни жойлаштиришда а хорижий бозорларни қидиришда халқаро миқёсда ёндашади;
- хорижда активга эга бўлган миллий монополиядир;
- ўз мамлакатаида ва хорижда фаолият юритувчи фирма;
- жахон иқтисодиётининг двигатели.

Трансмиллий компания (ТМК)

КМК атамаси ўрнига ишлатиладиган атамалардан бири бу трансмиллий компания. ТМК атамаси турли мамлакатларда корхоналари мавжуд бўлган, бироқ унинг мулкдорлари маълум бир давлатга ва шу давлатнинг фуқороларига тегишли бўлади. Бироқ КМК икки категорияга бўлинади.

Глобал компания шундай компаниялар кирадики булар ягона хўжалик тизимига интеграциялашади ва бир неча давлатларда фаолиятига олиб боради. Бундай компания махсулотлари ёки хизмат кўрсатиш соҳаси жахон бозорининг малум сегментига таълуқли ёки бутловчи қисмларни турли мамлакатларда ишлаб чиқариши билан характерланади.

Кўпдавлатли компания

бундай компаниялар хар бир мамлакатда хўжалик операцияларни амалга оширганда кўп даражада мустақилликга йўл қўяди.

2. Кўп миллатли компанияларнинг махсус аломатлари

Халқаро ҳуқуқ нуқтаи назаридан **кўп миллатли компанияларнинг махсус аломатлари:**

- кўп миллатли акционер капиталнинг мавжудлиги;
- кўп миллатли рахбарият марказини мавжудлиги;
- хорижий филиаллар бошқарувини маҳаллий шароитларни биладиган кадрлар билан тўлдириб бориш.

3. Трансмиллий компанияларнинг хусусиятлари ва аломатлари

ТМК аломатлари:

- компаниянинг ишлаб чиқариш қуввати ва молия операциялари икки ва ундан ортиқ давлатни ўз ичга қамраб олади.
- бунда компания стратегияси марказдан туриб амалга оширилади;
- алоҳида бўлимлари мўлққа эгаллик қилишга кўра бир бири билан боғланган ва уларга бириктирилган ресурслар, ҳамда маъсулиятлари билан бошқа

ТМК хусусиятлари:

- камида 25% операцияларни хорижда амалга оширади;
- товар айнанмаси 1 млрд. АҚШ долларидан зиёд (камида 100 млн. \$);
- фирма ичида режалаштириш глобал характерга эга ва олди сотди марказлашган ҳолда назорат қилинади.
- бозорлар филиаллар ўртасида тақсимланади;
- технологик таъминот марказлашган ҳолда амалга оширилади (БМТ ТМКнинг операциялар ўтказадиган мамлакатлар соҳини тартибга солади)

4. КМК таъсири

КМК фаолияти маълум мамлакатнинг иқтисодий, социал ва сиёсий мақсадларига таъсир қилиши мумкин. Ихтиёрий мамлакатда мақсадларни приоритет тартибида жойлаштириш қийин, чунки ҳақиқатан ҳам ҳар қандай давлат ҳам зарар кўришга қараганда фойда олишга ҳаракат қилади.

Ҳар қандай халқаро операциядан:

- икки томон фойда кўриши мумкин;
- икки томон зарар кўриши мумкин;
- бир томон ютиши иккинчи томон эса ютқазиши мумкин.

5. КМКнинг сиёсий ва ҳуқуқий таъсири

Экспхудудийлик

- Савдо чекламалари;
- Антитрест ҳаракатлари;
- Этик нормалар.

Иқтисодиётнинг муҳим секторлари устидан назорат этиш

- Давлат корхоналари
- КМК мустақиллиги
- Реципиент давлатнинг боғлиқлиги
- Сиёсатга аралашуви

2-илова (4.1)

Маълумотли марузада талабалр фаолиятини баҳолаш кўрсаткичи ва мезонлари.

Маъруза машғулотли қўидаги рейтинг баллари асосида баҳоланади:

1,3-1.8 балл - «аъло», 0,8 - 1,2 - «яхши», 0.3 - 0,7 - «қониқарли», 0.3 дан кам - «ёмон».

Мезонлар	Макс.балл	Гурух тартиб рақами			
		1	2	3	4
Маълумотнинг тўлалиги	0,8				
Кўргазмалли материал (график, схема, жадвал, кластер)	0,6				
Гурухнинг фаоллиги (тўлдириш, саволарга жавоб)	0,4				
Жами	1,8				

3-илова (4.1)

Мустақил иш учун назорат саволлари:

1. Кўп миллатли компания нима? КМК ва ТМКга таъриф беринг.
2. Нима учун йирик КМК мамлакатларга хав тўғдиради?
3. Компания кимнинг манфаатларини қониқтириши керак?
4. КМКларн учун ўзларининг мақсади ёки глобал мақсадлар биринчи даражаллими?
5. КМК мамлакатнинг тўлов балансига, иқтисодий ривожланишга ва ресурслардан фойдаланишга қандай таъсир кўрсатади? Уни аниқлаш формуласи мавжудми.
6. Реципиент мамлакатнинг ютиши ва ютказиш имкониятларини айтиб беринг.
7. КМКларнинг сиёсий ва ҳуқуқий таъсири қандай намоён бўлади?
8. Донор мамлакатнинг ютиш ва ютказиш имкониятларини айтиб беринг.

4-илова 4 (4.1)

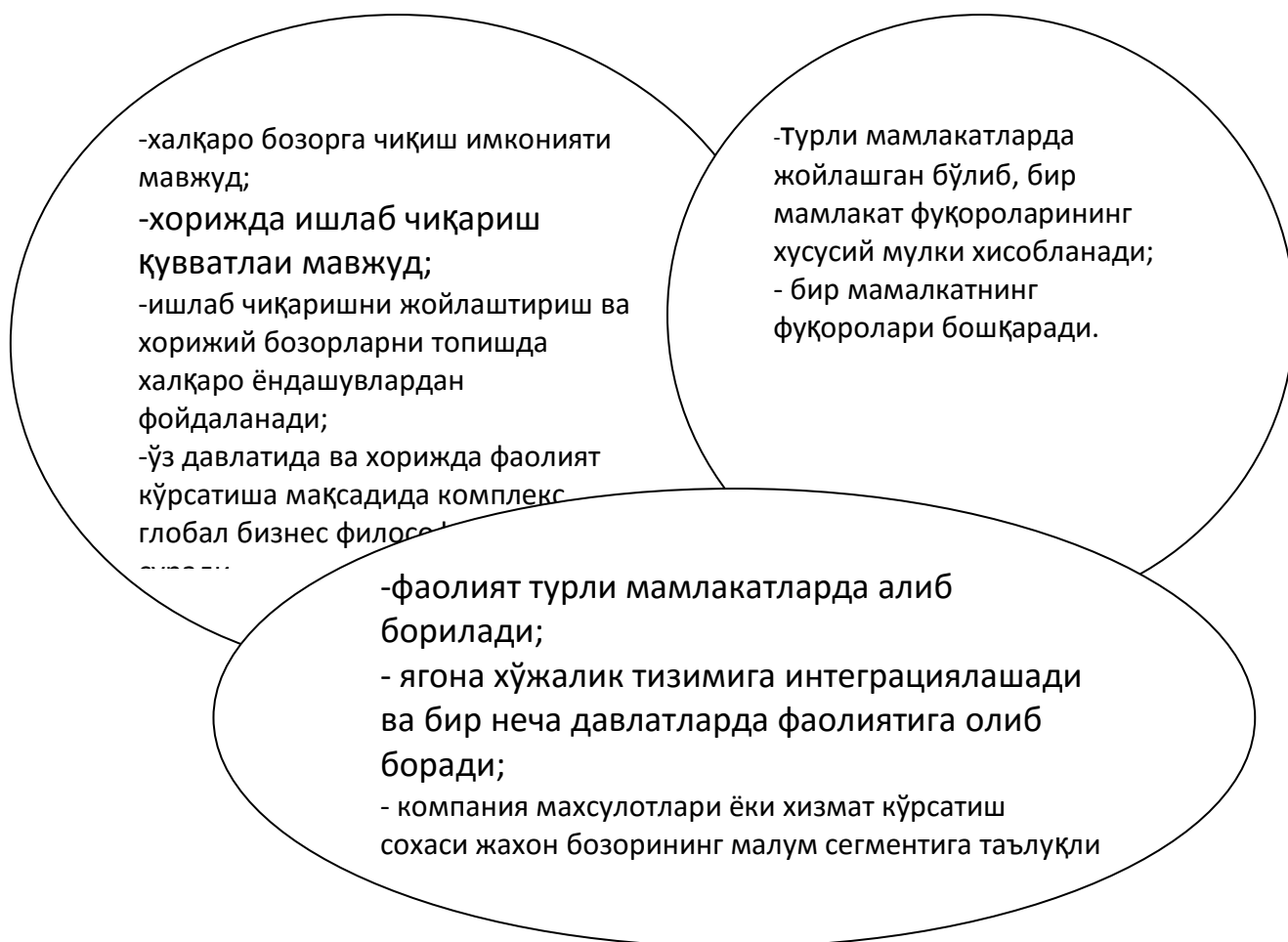
Талабалар билимини текшириш учун саволлар.

1. КМК нима?
2. КМК билан ТМК ўртасида қандай фақ мавжуд?
3. КМК таъсирини қандай баҳолаш мумкин?
4. Нима учун КМК фаолият натижаси бир довлат учун ижобий бошқаси учун эса салбий бўлиши мумкин?
5. КМК иштирокидаги халқаро операцияларда компаниялар ютадилли ёки ютқизадилли? Нима учун бундай бўлишини тушинтириб беринг.

Венн диаграммаси

КМК

ТМК

ГЛОБАЛ КОМПАНИЯ

Т-Схема

КМК фаолият натижаси бир давлат учун ижобий бошқаси учун эса салбий бўлиши мумкин

Ижобий	Салбий
Икки томон ютуши мумкин	Икки томон ютқазиши мумкин
Бир томон ютуши мумкин	Бошқа томон ютқазади
Бизнес фалсафаси ва ҳар бир КМК ҳаракати такрорланмайди	Ютган тақдирда фойдани тақсимлашда фикрлар устмағуст тушмаслиги мумкин
	Ҳар бир томон КМК фаолиятдан кўп ижобий нарс олиши мумкин

4.2. Семинар машғулоти ўқитиш технологияси

Ўқув вақти– 2 соат	Талабалар сони: 25 дан кўп эмас.
Уқув машғулоти шакли	Холатли масаладан фойдаланган ҳолда семинар машғулот.
Ўқув машғулоти тузилиши	1. Кириш 2. Билимни фаоллаштириш. 3. Холатли масала билан индивидуал ишлаш. 4. Гуруҳда ишлаш. 5. Тақдимот. 6. Хулоса
Уқув машғулоти мақсади:	Кўп миллатли компаниялар ва уларнинг таъсири
<i>Педагогик масалалар:</i> • мавзу бўйича билимларни тизимлаштириш ва мустахкамлаш; • қиёсаш, умумлаштириш асосида ўқув материал билан мураккаб ишлаш қўникмасини ривожлантириш; • амалиёт ҳолатларидан келиб чиққан ҳолда ечим қабул қилиш қўникмасини ҳосил қилиш; • қабул қилинган ечимни асослаш, ҳимоя қила билиш ва биргаликда муҳокама қилиш маданиятини ривожлантириш.	<i>Уқув фаолиятининг натижалари:</i> Талаба бажариши керак: • холатли масалада берилган ҳолатларни таҳлил қилиш; • берилган маълумотлар асосида муаммони аниқлаши ва ечим алгоритминини бериш; • бошқарув ечимини қабул қилиш ва саволларга жавоб бериш учун маълумот тайёрлаш; • амалга оширилган таҳлил асосида якуний хулоса қилиш.
Ўқитиш усуллари	Холатли масала, муҳокама, амалий усул, тақдимот, савол-жавоб
Ўқитиш шакли	Индивидуал ўқиш, тўғридан-тўғри, жамоа ва гуруҳда ишлаш.
Уқитиш воситаси	Холатли масала материали, тақдимот қоғозлари, фламастер, скотч, маркер, доска.
Уқитиш шарти	Техник воситалари билан жиҳозланган ва гуруҳларда ишлаш имконияти мавжуд бўлган ўқитиш хонаси.
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб, ўқув топшириқ.

Ишлаш босқичлари, вақт	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти
Тайёрлав босқичи	Холатли масала материалларини талабаларга мустақил ўрганиш учун тарқатади. (Илова 1)	Холатли масала билан мустақил танишиб чиқадилар.
1 босқич Ўқув машғулотига кириш (10 мин)	1.1 .Машғулотнинг мавзуси, мақсади ва ўқув машғулотининг режалаштирилган натижаларини эълон қилади. 1.2. Машғулотнинг режаси ва хусусиятлари билан таништиради. Холатли масаланинг мақсади ва назарий билимларни мустахкамлашдаги ўрни тушунтирилади.	Эшитадилар.
2 босқич. Билимни фаоллаштириш (10 мин)	2.1.Талабалар билимини фаоллаштириш мақсадида таянч иборалар бўйича савол-жавоб ўтказди (Илова 3) 2.2. Машғулотнинг иш тартиби, баҳолаш кўрсаткичи ва мезонлари билан таништиради. (Илова 4,5)	2.1Саволларга жавоб берадилар. 2.2 Мухокама қиладилар ва саволлар берадилар.
3 босқич. Индивидуал ишлаш (20 мин)	3.1. Холатли масалани мухокама этишни уюштиради, этиборни ишлаш қоидаларига, тахлил схемаларига ва муаммонинг байён этилишига эътиборни қартишни такидлайди. 3.2 Мустақил равишда холатларни тахлили қилиш, муаммони байён этиш, ечиш алгоритминини ишлаб чиқиш вазифасини топширади.(Илова 2)	3.1 Масала маълумотларини мухокама қиладилар, аниқлаштирадилар ва саволлар берадилар. 3.2 Мустақил равишда тахлил қиладилар, муаммони ечиш йўллари топадилар.
4 босқич Кичик гурuhlарда ишлаш (20 мин.)	Тингловчиларни гурухларга бўлади. Топшириқ беради: гурухларда холатларни тахлилини, муаммони ечиш адлгоритминини мухокама қилинг, тақдимот қоғозини тўлатиб тақдимотга тайёрланинг.	Холатли масалани ечиш вариантларини мухокама қиладилар ва тақдимотга тайёргарлик кўрадилар.
5 босқич тақдимот (20 мин)	Тақдимотни ва ўзаробаҳолаш жараёнини ташкил қилади. Гурухлар жавобини тўлдиради, изохлайди ва масаланинг асосий жойларига эътибор беришни таъкидлайди.	5.1 Гурух сардорлари тақдимот қиладилар. Қолган талабалар саоллар беради, мухомамада иштирок этади ва баҳолашади.
6 этап. Заключительн ый (20 мин.)	6.1 Ўқув машғулот фаолиятига якун ясайди. Гурухларнинг олган баҳолари асосида қолган талабаларни баҳолайди. Қилинган ишнинг келажакдаги ахамиятини очиб беради. 6.2. Мустақил ишлаш учун топшириқ беради: маъруза матнининг давоми билан уйда танишиб чиқинг.	Эшитадилар, аниқлаштирадилар, топшириқни ёзиб оладилар.

Холатли кейс. «АҚШ кучмас мулкига хорижий капиталнинг киритилиши»

Бошка давлатларга караганда хорижий инвесторлар учун чеклашлар АҚШда бир мунча камдир. Хорижий капитал назорати факат баъзи бир тармоқларда, жумладан транспорт ва коммуникация тизимида таъкикланган. Бу эса ушбу тармоқларнинг кенг омма учун жуда муҳимлиги ҳамда кризис даврида муҳим товарларни ташишнинг мураккаблиги билан изоҳланади. Утмишда факат бир мартагина хорижий мулкка эътибор кучайиб, бу XIX асрнинг бошига тугри келганди. Бу пайтда чет элликларнинг кишлоқ хужалик ерларини сотиб олишларига чеклашлар киритилган эди. Лекин бу нарса тугридан-тугри инвестицияларни таъкиклаш уша пайтдан кейин кулланмади дегани эмас. Мисол учун, 1987 йилда АҚШ Савдо Вазирлиги ва Мудофаа Вазирлигига «Фэрчайлд Семикондактор» (Fairchild Semi-conductor) фирмасини сотиб олмокчи булаётган Япониянинг «Фудзицу» (Fujitsu) корпорацияси томонидан миллий хавфсизликка таҳдид солаётгани тугрисида куплаб шикоят ва аризалар келиб тушиши натижасида бу савдога рухсат берилмади. 1989 йилда АҚШ томонидан миллий хавфсизликка таҳдид солиши эҳтимоли мавжуд булган америка компанияларини чет элликларга сотишни таъкиклаш тугрисидаги конун қабул килинди. АҚШ доимо инвестицияларни жойлаштириш учун ишончли ҳисобланган. Факат иккинчи жаҳон уруши даврида душман давлатларнинг мулки ҳамда Техрондаги америкаликларни гаровда ушлаб турилган пайтда эрон маблағларигина конфискация килинган. Бир неча йил олдин эса Ливия ва Кувайт активлари музлатиб қуйилди, лекин экспроприация килингани йук. (шунингдек айтиш мумкинки, мустақиллик учун кураш инглизларнинг 13 та йирик мулкани мусодара килиш билан тугади). 100 йилдан ортиқ вақт давомида АҚШ ҳудудида уруш ҳаракатлари булмаган. Сиёсий тартибсизликлар туфайли мулкый йукотишлар эса жуда камдир.

Иккинчи жаҳон урушидан сунг тугридан-тугри инвестициялар факат АҚШдангина келиб тушган. Америкалик компаниялар долларнинг барқарорлиги ҳамда куплаб давлатлар ҳукуматларининг ҳайрихоҳлигидан фойдаланиб уларнинг ҳудудида филиаллар очиб, мустақкам позицияларга эга булдилар ва кейинчалик жадал иқтисодий усишга эришдилар. Хорижий фирмалар уша пайтда АҚШ иқтисодиётига худди шундай инвестициялар оқими киритиш учун маблағга эга эмасдилар. 60-йилларнинг охирида АҚШ Савдо Вазирлиги инвесторларни жалб килувчи бир неча бюро ташкил килган булса, баъзи штатлар хорижий фирмаларни саноатга кумаклашиш дастури доирасидаги корхоналар руйхатида киритдилар. АҚШ иқтисодиётига кириб келаётган тугридан-тугри инвестициялар оқими кучайган булсада, бу нарсадан кенг омманинг хабари йук эди. Бунинг сабабларидан бири инвестиция киритиш учун америка ҳукуматидан рухсат олиш шарт эмаслигида эди. Ундан ташқари чет элликларнинг инвестиция киритишлари фактини бирор жойда қайд килиш ҳам талаб килинмасди. Куплаб инвесторлар ишлаб чиқаришни кенгайтиришга шошилмасдилар ҳамда АҚШ ҳудудида яширинча фаолият курсатардилар. 1973 йилдаги араб нефть эмбаргоси ва кейинги йилларда АҚШга кириб келаётган хорижий капитал оқимининг усишига жамоатчилик эътиборининг ортиши 1976 йилда АҚШ Конгрессини хорижий инвестицияларни таҳлил килиш тугрисидаги Конунни қабул килишга мажбур килди. АҚШ иқтисодиётига тугридан-тугри инвестициялар киритилишига баҳо берилган ва мулкни чет элликлар томонидан назорат килиш даражаси чеклаш тугрисидаги бир қатор конунлар қабул килинган булсада, мамлакат умуман олганда очик эшиклар сиёсатида содиқ қолди. 1979 йилда хорижий инвесторларнинг АҚШ ҳудудида янги корхоналар ташкил килиш ёки фаолият курсатаётган америка корхоналари мулкнинг улушини сотиб олишида ҳисобот беришлари тугрисидаги конун ҳужжати қучга кирди. Лекин АҚШ ҳудудида хорижий капитал кириб келишидан ҳавотир олаётган кишиларни бу нарса қониктирмасди. «Мицубиси» фирмаси томонидан Рокфеллер марказининг сотиб олиниши АҚШда миллатчилиқ ҳисларини уйғотди. 1988 йилда утқазилган суровлар натижасига қура америкаликларнинг 78 фоизи «америка бизнеси ва

кучмас мулкига хорижий инвестициялари аралушивини чекловчи конун» учун овоз берганлиги маълум бўлди.

АКШга киритилаётган хорижий инвестицияларнинг танкидга учрашини бошка давлатларнинг хорижий инвестицияларни назорат қилишда каттикқуллиқ қилаётганига жавоб тарзида қабул қилиш мумкин эди. Бундай ҳолда қупинча қуйидаги савол юзага келади: «Нимага энди биз уларга нисбатан юмшоқ бўлишимиз керак экан?» Банк иши, озик-овқат саноати, компьютер ва юқори технологиялар ишлаб чиқариш, нефть ва кумир казиб чиқариш каби миллий манфаатлар учун муҳим бўлган иқтисодиёт секторлари эътиборни қупрок узларига қаратишга мажбур қилмоқда. Шунингдек, кучмас мулк, айниқса қишлоқ хужалигида фойдаланишга яроқли бўлган ерни ҳам шу қаторга киритиш мумкин. 1978 йилда қабул қилинган қишлоқ хужалигига киритиладиган хорижий инвестициялар буйича маълумотлар тугрисидаги Конунга мувофиқ ер майдонларининг чет элликларга берилишининг ҳар бир ҳолати тегишли равишда қайд қилиниши керак. Кучмас мулкка бундай эътибор қаратилишига бир неча сабаб бор эди. Аввалом бор давлатга ҳеч қандай ер майдонига эга бўлмаган қучкинчилар томонидан асос солинган бўлиб, мамлакатнинг гуллаб-яшнаши буш ҳамда арзон ерларнинг қуплиги билан боглик эди. Ернинг чет элликлар назорати остида қилишига муносабат салбий эди. Чет элликлар томонидан кучмас мулкнинг қатта миқдорда сотиб олиниши нарҳаларнинг усишига сабаб бўлади, бунга японлар қатта маблағ қиритган Гавай ороллари миқсол қилиб қурсатиш мумкин. Америкаликларнинг қупчилиги ернинг нархи усиши натижасида оддий америкаликлар ерни сотиб ололмасликларидан қурқади. Шунингдек, қишлоқ хужалиқ маҳсулотларининг қатта қисми АКШда қилиш урнига четга чиқиб кетиш ҳавфи ҳам мавжуд.

Хорижий мулкнинг улуши қанча? Маълумотларга қараганда, чет элликлар АКШдаги кучмас мулкнинг тахминан 1 фоиз қисмига эғалиқ қилади. Қишлоқ хужалиги Вазирлигининг берган маълумотларида эса чет элликлар қишлоқ хужалигида фойдаланиладиган ерларнинг 0,5 фоиз қисмига эғалиқ қилиши қурсатилган. Уларнинг қатта қисми қогоз ишлаб чиқарувчи қомпаниялар, масалан, Англиянинг «Бауотер» (Bowater) ва Канаданинг «Эбитиби» (Abitibi) қомпаниялари томонидан сотиб олинган. Хорижий инвесторлар фаоллиқ қурсатган Майами, Гонолулу, Лос-Анджелес шаҳарларида турар-жой ҳамда маъмурий биноларнинг чет элликлар томонидан сотиб олиниши маҳаллий аҳоли норозилигининг ортишига сабаб бўлди. Диктатура режими ҳуқмронлиқ қилаётган ривожланаётган мамлакатларда одамлар пул ва қимматбаҳо нарсаларни сақлашга қурқишлари туфайли у ердан қапталнинг оқиб қелиши қучайди. Федерал чеклашлар бўлмасада, 50 та штатнинг 20 таси кучмас мулкнинг чет элликлар қулига утишига турли чеклашлар қиритишди. Фақат учта штатгина (Айова, Миссури ва Миннесота) чет элликларнинг қишлоқ хужалиқ ерларини сотиб олишларидан аввал текширишдан утиш тартибини жорий қилди. Бу нарса 70-йилларнинг охирида чет элликларнинг ер нархини ошириб юбормасликлари учун амалга оширилган эди. Аслида эса 80-йилларда нарҳлар барқарор эди. 1989 йилда япон инвестициялари 11 фоизга, маъмурий биноларни сотиб олиш эса 60 фоизга қисқарди. 90-йилларда эса америкалик ер эгалари, кучмас мулк билан шугулланувчи брокерлар инвестицион банкирларнинг узлари чет эллик қаридорларни қидира бошлади.

Муҳоқама учун саволлар

1. Мамлакатда кучмас мулкни чет элликлар томонидан сотиб олинишининг чекланиши АКШ манфаатларига жавоб берадими?
2. Агар чеклашлар қиритилса, нимани чеклаш керак эди (ер тури, қаридорнинг миллиати, ердан фойдаланиш, майдоннинг ҳажми)?
3. Кучмас мулкдан ташқарига бирор нарсага чет элликлар эғалиқ қилишини чеклаш керакми?
4. АКШ иқтисодиётига хорижий инвестициялар қириб қелиши ёки унинг таъқиқланишинатижалари қандай бўлиши мумкин?

Ечиш алгоритми

1. Холатли масаалани тахлили қилинг, муаммони ва уни ечиш алгоритмини баён қилинг.
2. Берилган маълумотлар ва келтирилган ечиш алгоритми, ҳамда қўшимча жадваллар асосида ечим қабул қилиш ҳақида маълумотлар тайёрлансин.
3. Бошқарув ечимини қабул қилиш асосида якуний хулоса тайёрлансин.

Холатли масалани тахлили қилиш бўйича маслаҳат ва тавсиялар

1. Холатни ягона тасаввур қилиш мақсадида синчиклаб ўқиб чиқинг. Ўқиб вақтида тахлил қилманг.
2. Яна бир марта ўқиб, асосий моментларини тагига қалам билан қичнғ ёки поляга белгилар қўйинг.
3. Асосий момент ва холатларнинг хусусиятларини, масаланинг моҳиятини ва иккинчи даражали еарсаларни аниқлашга ҳаракат қилинг. Ёзма равишда асосий муаммони ёзиб қўйинг.
4. Аниқланган муаммога бевосита ва бил восита таалуқли бўлган фактларни топиб. Белгилаб қўйинг. Бу эса воқеликни занчир асосида аниқлашга ёрдам беради.
5. Таклиф қилинган ечимни тўғри эканлигини текширишга ёрдам берувчи мезонни баён қилинг.
6. Муаммонинг ечимининг бир неча вариантларини топишга ҳаракат қилинг. Топилган ечимлар вариантнинг қайси бири энг кўп мос келишини асослашга ҳаракат қилинг.
7. Қабул қилган ечимни амалиётга тадбиқ этиш бўйича таклифлар беринг.
8. Холатлар тахлили листини тўлдиринг.

Холатларни тахлил қилиш варроғи

Тахлил босқичлари	Тахлил босқичларининг мазмуни	Тахлил натижалари	Баҳолаш мезонлари
1. Холатнинг тахлили	1. Холатли масала мазмуни ва моҳиятини аниқлаш. 2. Холатга таълуқли бўлган фактлар: Нима биолан боғлиқ? Нима рўй беради? Кимнинг иштирокида ва нима учун? Ходисанинг ривожланиш натижалари қандай кечган?		Карралиги
2. Муаммони шакллантириш ва баён қилиш	Муаммонинг мазмунини акс эттирувчи гап.		Карралиги: 9-10 сўздан кўп эмас.
3. Ходисада иштирок этувчиларни аниқлаш	а) барча иштирокчиларни статуси ва ўрнини кўрсатиш; б) ходиса рўй бераётган ташкилотни хусусиятлари: ташқи ва ички муҳит, бизнес хусусияти.		Максимал карралик
4. Ходисалар хронологиясини ўрнатиш	Ходиса ва фактларнинг тескари хронологик тартибда ва уларга баҳо бермасдан кўрсатиш: Нима рўй		Аниқлик ва тушунарлик

5.1. Маъруза ўқитиш технологияси

Ўқув вақти– 2 соат	Талабалар сони: 25 дан кўп эмас.
Уқув машғулотнинг шакли	“Зигзаг” усулини қўллаш ёрдамида маълумотли маъруза.
Ўқув машғулотининг тузулиши	1. Валюта курслари ва бозорлари. 2. Опцион ва фьючер шартномалари. Махсус валюта бозорлари 3. Қарама-қарши савдо. 4. Валюта бозорларидан фойдаланиш йўллари.
Уқув машғулотнинг мақсади:	Бизнесда халқаро молиявий муҳит, валюта бозорларини ривожланиши бўйича билимни шакллантириш ва чуқрлаштириш
Педагогик масалалар: • валюта курслари ва бозорларини муҳофаза этиш; • опцион ва фьючер шартномалари, махсус валюта бозорлари хусусияти очиқ бериш; • қарама-қарши савдони тушинтириб бериш; • валюта бозорларидан фойдаланиш йўллари очиқ бериш;	Уқув фаолиятининг натижалари: • валюта курслари, хорижий валюта операцияларининг терминлари тушинтирилади; • опцион ва фьючер шартномалари, ҳамда махсус валюта бозорлари ҳақида тушунчалар шакллантирилади; • қарама-қарши савдонинг хусусиятлари очиқ берилади; • валюта бозорларидан фойдаланиш йўллари тушинтирилади;
Ўқитиш усуллари	Маъруза, биргаликда ўрганиш, “зигзаг” усули, инсерт, савол-жавоб
Ўқитиш шакли	Тўғридан-тўғри, жамоа ва гуруҳда ишлаш.
Ўқитиш воситаси	Маъруза матни, ўқув материал.
Ўқитиш шарти	Техник воситалари билан жиҳозланган ва гуруҳларда ишлаш имконияти мавжуд бўлган ўқитиш хонаси.
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб, назорат саволлари.

Ишлаш босқичлари, вақт	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи фаолияти	Талаба фаолияти
1 босқич Ўқув машғулотиغا кириш (10 мин.)	1.1. Маъруза мавзуси, режаси, асосий тушунчалари ва машғулоти ўтказиш тартиби билан таништилади 1.2. Маъруза матнини мустақил равишда Инсерт усули билан ўқишни тавсия этади. Мавзу бўйича қандай янги нарсани ўрганганликлари ва таянч ибораларни айтиб беришни таклиф қилади. Саво-жавоб ўтказилади. (Илова 1).	Эшитадилар ёзиб борадилар. Янги термин, тушунчаларни айтиб берадилар. Саволларга жавоб берадилар.
2 босқич Асосий босқич (55 мин)	2.1. Талабларни кичик гуруҳларга бўлади. 2.2. Хар бир гуруҳ аъзоси мазкур мавзунинг битта саволи бўйича “эксперт” вазифасини бажариб, қолганларни ўргатишлигини эълон қилади (“Арра” техникаси) 2.3 Саволларнинг сонига қараб, хар бир талабага қайси гуруҳда “эксперт” вазифасини бажариш ҳақида қарам тартиби тарқатилади (1, 2, 3, 4). 2.4. Саволнинг тартиб рақамига мос равишда “эксперт” гуруҳлари шакллантирилади. Гуруҳларга эксперт варағи тарқатилади ва уни тушинтирилади (Илова 2. Иш натижасини баҳолаш кўрсаткичи ва мезонлари билан таништилади (Илова 3. 2.5. Эксперт гуруҳларида ишлаш бошлангани ҳақида эълон қилади: ҳамкорликда саволларга жавоб тайёрлайдилар, жавобларни муҳокама қиладилар, ўрганилаётган савол бўйича материаллар график, жадвал кўринишига келтирадилар. 2.6. Экспертларни ўз гуруҳларига қайтишлари ва гуруҳ аъзоларини олган билимлари билан таништириш кераклигини эълон қилади 2.7. Ўзаро текшириш саволлари билан ўқув материални қандай ўзлаштирганликлари ҳақида билиб олади. (Илова 4) 2.8 Умумлаштиради, асосий моментларга диққатни жалб қилиш кераклигини айтади ва хулоса қилади. Ўқув материални қандай ўзлаштирганликларини билиш мақсадида савол-жавоб ўтказилади.	Хар бир гуруҳ аъзоси эксперт қоғозидаги саволга кўра ўқув материалдан зарур бўлган маълумотни излаб топади. Ўрганилаётган савол бўйича экспертлар ўзаро фикр алмашадилар, жавоблар тайёрлайдилар ва бу жавобларни ўз гуруҳ аъзоларига етказишади. «Экспертлар» ўзларининг гуруҳларига қайтадилар ва гуруҳ аъзоларини ўрганган нарсаси билан таништирадилар. Мавзу бўйича бир бирларига саволлар бериб жавобни муштакамлайдилар.
3 босқич Якуний босқич (15 мин.)	3.1. Мавзунинг асосий моментларга диққатни жалб қилади, мавзуга якун асайди. 3.2. Гуруҳларга ўзаро баҳолаш натижаларини эълон қилишни таклиф қилади. Баҳолаш натижаларга изоҳ беради ва тўлдиради.	Эшитадилар, ўзаро баҳолаш натижаларини эълон қиладилар.

	Қилинган ишни талабаларнинг келгуси фаолияти даги ахамиятини таъкидлайди.	

1-илова. (5.1)

Талабаларни билимларини фаоллаштириш саволлари.

1. Хорижий валютанима ва унинг қандай алмашув курсларини биласиз?
2. Тўғри ва тескари катеровка нима?
3. Тезкор бозор нима ва у валюта савдоси билан қандай алоқада?
4. Валюта бозорлари қандай ишлайди?
5. Қарама-қарши савдо нима у қачан қўлланилади?
6. Валюта бозорларидан фойдаланиш йўллари айтиб бериинг.

2-илова (5.1)

1 эксперт варағи.

Хорижий валюта ва валюта курсини аниқлаш йўллари.

1. Валютв алмашув курси ва уни аниқлаш.
  2. Тўғри ва таскари катеровка ва уни ҳисоблаш.
  3. Тезкор (форвард) бозори.
- (Жадвал, логик схема ёки кластер кўринишида тасвирланг)

2 эксперт варағи.

Асосий жорий ва тезкор бозорлар ва уларнинг фаолияти.

1. Халқаро битим ва валюталар савдоси.
  2. Махсус валюта бозорлари ва уларнинг тузилиши.
  3. Конвертация ва унинг ахамияти.
- (Жадвал, логик схема ёки кластер кўринишида тасвирланг)

3 эксперт варағи.

Ҳукумат томонидан амалга ошириладиган валюта операциялари ва чекламалари.

1. Лицензиялаш ва валюта курслари.
  2. Импорт депозитларини талаб қилиш.
  3. Миқдорий назорат.
- (Жадвал, логик схема ёки кластер кўринишида тасвирланг)

4 эксперт варағи.

Қарама-қарши савдодан фойдаланиш шартлари.

1. Бартер как форма товарообменной торговли.
  2. Встречная торговля и сделки со свидетельскими счетами.
  3. Пути использования валютного рынка.
- (Жадвал, логик схема ёки кластер кўринишида тасвирланг).

3-илова (5.1)

Баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари.

Маъруза машҳулотлари бўйича рейтинг.

- 1.3 - 1.8 балл - «аъло», 0,8 - 1,2 балл - «яхши», 0,3 - 0,7 балл - «қониқарли», 0,3 баллдан кам - «ёмон»

Мезонлар	Макс. балл	Гурух натижаларининг баҳоси (балл)			
		1	2	3	4
Маълумотнинг тўлалиги	1,0				
Маълумотнинг кўргазмаллиги	0,5				
Гурухнинг фаоллиги	0,3				
ЖАМИ	1,8				

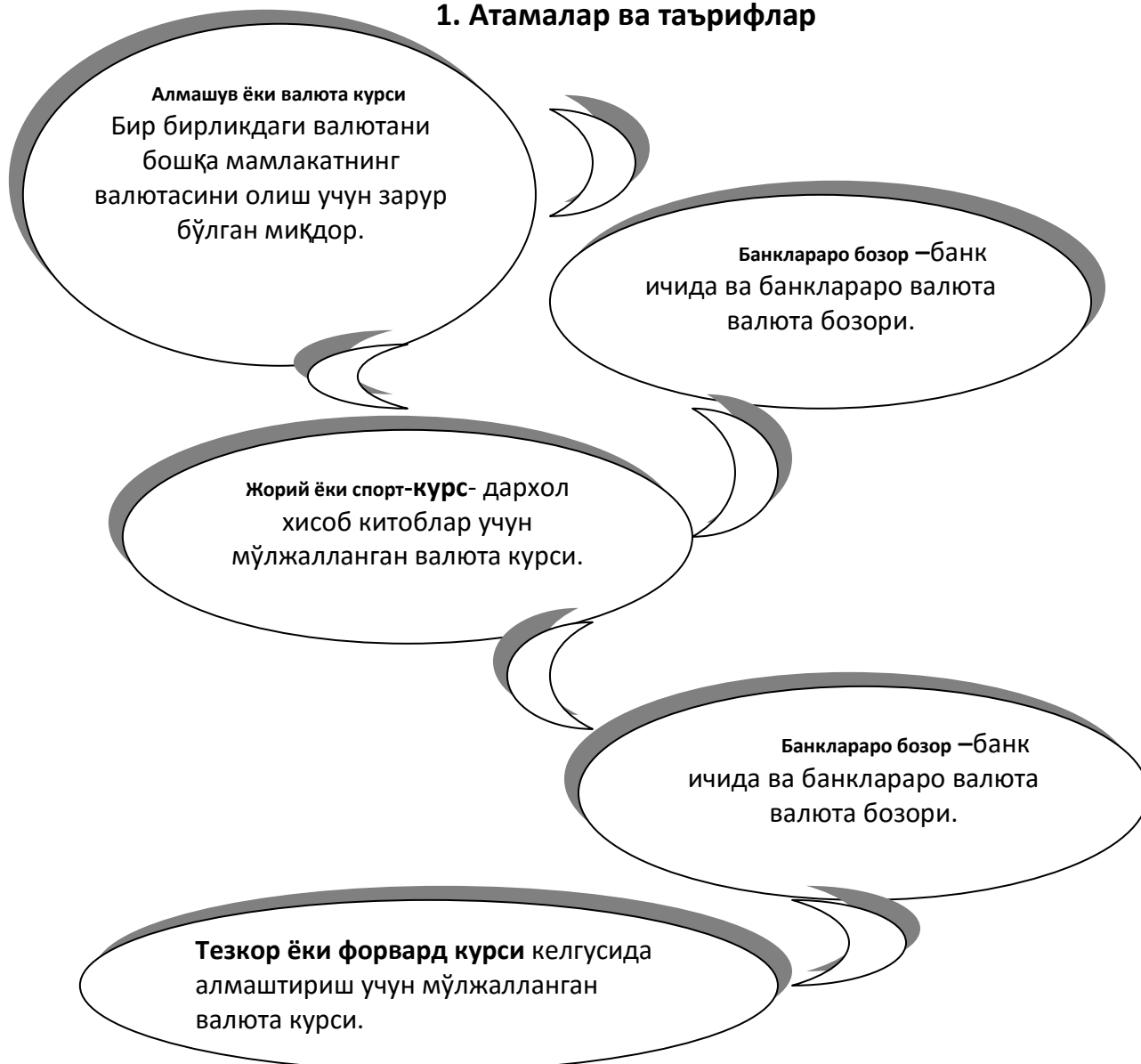
4-илова (5.1)

Ўзаро текшириш саволлари:

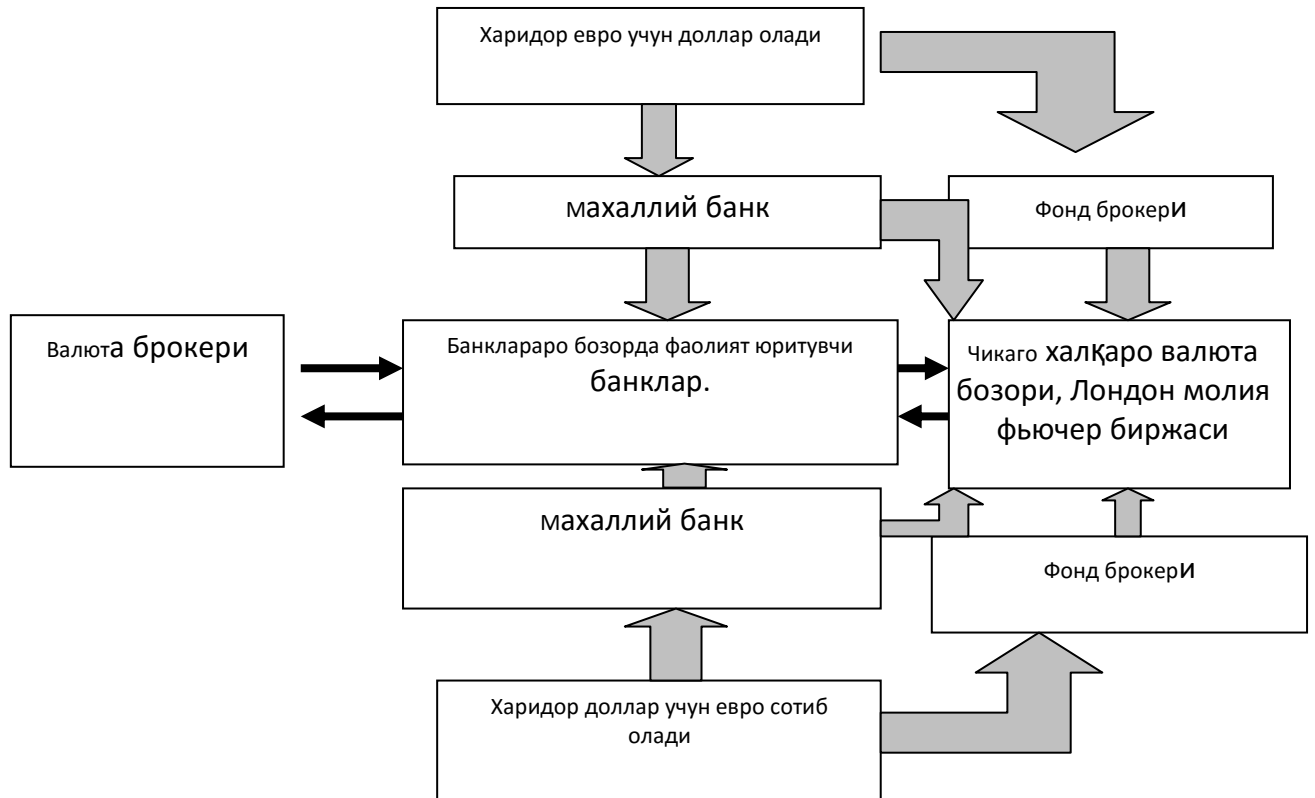
1. Давлат ичида ва таўқарисида махсулот ва хизматга тўландиган тўловнинг фарқи борми?
2. Валюта алмаштириш курси, жорий ва спот курс нима?
3. Тўғри ва тескари катеровканинг бир-биридан фақи қандай?
4. Жари й ва тезкор курс арсидаги фарқ қандай ном билан юритилади?
5. Халқаро валюта бозорлари нима ва унда шартноманинг қандай турлари ишлатилади?
6. Валютани конвертациялануви нима?
7. Хукумат валютага эгалик қилишни қандай назорат қилади ва қандай воситаларни қўллайди?

Ўқув материаллари

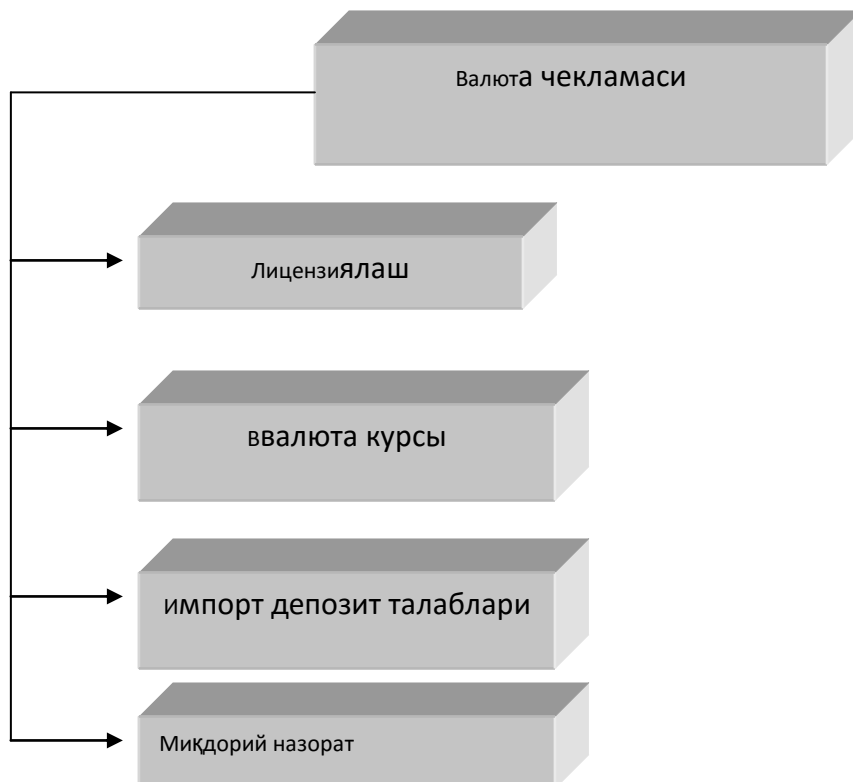
1. Атамалар ва таърифлар

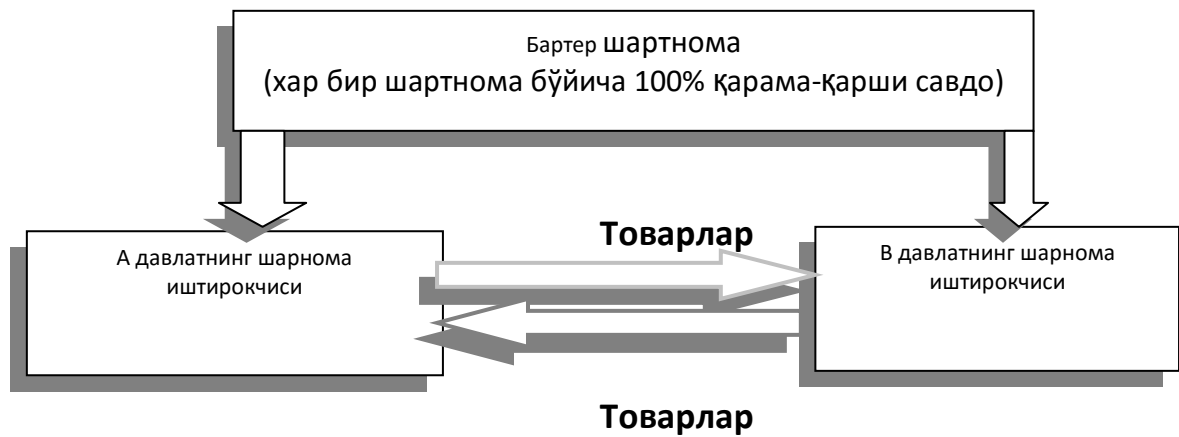
2. Валюта бозорининг тузилиши

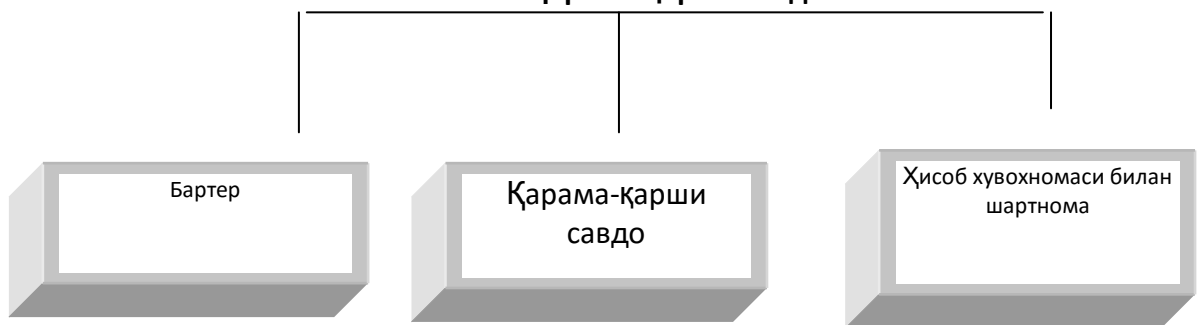
3. Валюта чекламалари

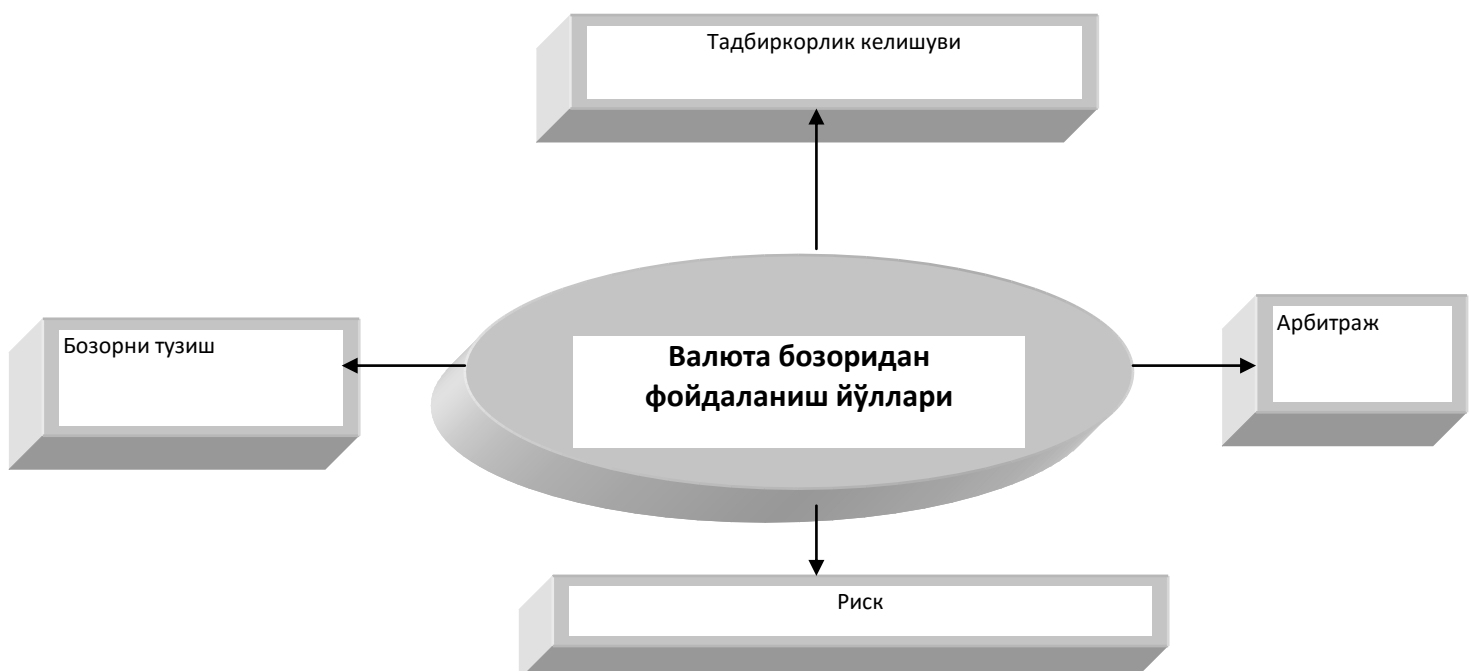
4. Бартер қилиш модели.

5. Қарама-қарши савдо

6. Валюта бозорларидан фойдаланиш йўллари

5.2. Семинар машғулоти ўқитиш технологияси

Ўқув вақти– 2 соат	Талабалар сони: 25 дан кўп эмас.
Уқув машғулоти шакли	Ўқитиш ўйинига асосланган амалий машғулот.
Ўқув машғулоти тузилиши	1. Мавзу бўйича билимни фаоллаштириш. 2. Берилган масалалар ечимини гуруҳларда муҳокама қилиш, асослаш ва кўргазмали кўрсатиш. 3. Мазкур мавзу бўйича натижаларни тахлили қилиш, баҳолаш ва билимни чуқурлаштириш, тўлдириш.
Уқув машғулоти мақсади:	“Халқаро молиявий муҳит” мавзуси бўйича валюта курслари, валюта бозорлари ва улардан фойдаланиш йўллари бўйича билимни шакллантириш ва чуқурлаштириш.
<i>Педагогик масалалар:</i> •мавзу бўйича тушинчаларни шакллантириш; •валюта курсларини аниқлаш бўйича самарали ечим қабул қилиш кўникмаларини ҳосил қилиш; •хамкорликда ишлаш услубини ривожлантириш; • валюта бозорларини ишлаш стратегиясини оптимал вариантларини биргаликда муҳокама қилиш;	<i>Уқув фаолиятининг натижалари:</i> •оригинал фикр идеяларни қидириб топиш; • валюта курсларини аниқлашнинг усулларини ишлаб чиқиш; •муҳим муаммоларни танлаш бўйича асосий мезонларни аниқлаш; •валюта курслари самарадорлигининг оптимал стратегиясини асослаш.
Ўқитиш усуллари	Маъруза матни, ўқув материаллари, тақдимот варақаси, маркер, скоч.
Ўқитиш шакли	Амалий маъғулот, ишбилармон ўйинлари.
Ўқитиш воситаси	Тўғридан-тўғри ўқитиш, биргаликда ишлаш.
Ўқитиш шарти	Техник воситалари билан жиҳозланган ва гуруҳларда ишлаш имконияти мавжуд бўлган ўқитиш хонаси.
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб, ўқув топшириқ.

Ишлаш босқич, вақт.	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти
Тайёрлов босқичи	Масалаларни, педагогик фаолият, ўқув натижаларни ва мустақил тайёрланиш учун адабиётларни аниқлаш. Ишбиларман ўйиннинг мақсади ва қондаси (<i>Илова 1</i>), талабаларни фаоллигини боҳолаш кўрсаткичи ва мезонларини ишлаб чиқади (<i>Илова 2</i>).	Материал билан танишадилар.
1 босқич. Ўқув машғулотига кириш (10 мин.)	1.1. Машғулот мавзусини, машғулотни олиб бориш хусусиятларини ва натижаларини билан таништиради. 1.2. Талабаларнинг билимини фаоллаштириш мақсадида қуйидаги саволларга жавоб беришларини эълон қилади: 1. Валюта алмашув курси нима? 2. Тўғри ва тескари катировка нима ва у қандай аниқланилади? 3. Тезкор (форвард) валюта бозори нима? 4. Жорий ва тезкор валюта бозорлари қандай ишлайди? 5. Халқаро валюта савдолари қандай амалга оширилади?	Эшитадилар ва саволларга жавоб берадилар.
2 босқич Холатли ўйинга кириш (10 мин.)	2.1. Талабаларни ўрта гуруҳга бўлишни таклиф қилади. 2.2. Гуруҳларга холатли (ишбилармонлик) ўйин материалларини тарқатади (<i>Илова 3</i>) ва қуйидагиларни таклиф қилади: - холатли ўйин материаллари билан танишиб чиқинг; -роллари тақсимланг; -муаамони аниқлаб аратиб олинг; -масалани баён этинг ва уни ечишда барчангиз фаол қатнашинг.	Слушаёт, задаёт вопросы. Гуруҳларга бўлиниб ўйин материали билан танишадилар. Гуруҳ аъзолар функцияларга бириктирилади. Гуруҳ лидери сайланади. Масалани мохиятини аниқлайдилар ва муҳокама қиладилар.
3 босқич Ўйин ўтказишга тайёргарлик (5 мин.)	Кузатади, маслахат беради. Гуруҳлар иши натижасини таҳлили қилади.	Эшитадилар, саволлар берадилар.
4 босқич Ўйин жараёни (35 мин.)	Гуруҳларда ишни бошлангани ҳақида эълон қилади. Ўйинни боришини кузатади, мақсадга ўйналтириувчи саволларни беради.	Топшириқни бажарадилар, натижани муҳокама қиладилар, оптимал қарор қабул қилади.
5 босқич Тақдимот жараёни (15 мин.)	Гуруҳлар тақдимоти бошланишини эълон қилади. Хар бир гуруҳга бошқа гуруҳ аъзолари саволлар беришни таъкил қилади. Энг яхши тақимотни эълон қилади.	Гуруҳ сардорлари тақдимот қиладилар, саволларга жавоб берадилар.

6 босқич Якуний хулоса ва баҳолаш (10 мин.)	Қилинган ишларнинг натижаси, камчиликлар ва ютуқлар хақида гапиради. Гуруҳларни ютуқлари ва камчиликларининг сабаблари тушунтирилади. Ўйин натижаси бўйича баҳолаш жараёнининг натижаси эълон қилинади.	Эшитадилар, тахлили қиладилар ва ёзиб оладилар.

1-илова (5.2)

Ўйиннинг мақсади

1. Қуйидаги тушинчаларни билиб олиш: «валюта бозори», «валюта курси», «сотиб олиш қобилиятининг нисбий паритети», «сотиб олиш қобилиятининг мутлоқ паритети», «номинал валюта курси», «номинал алмашув курси», «реал валюта курси».
2. Валюта курслари тебранишини комплекс экспертиза қилишни ўрганиш.
3. Валюта курсларини баҳолаш натижаларига кўра хулоса чиқаришни ўрганиш.
4. Хамкорликда ишлаш кўникмасини ривожлантириш, жуаммони жамоали тарзда хал қилиш усуллари билан танишиш.

Ўйин қоидаси

1. Топшириқни асосий моментларини аниқлаш. Бу жойларини логик-тузилиш схема, жадвал, диаграмма ёки кластер кўринишида тасвирлаш ва фикр мулохазангизни асосланг.
2. Хар бир гуруҳ маълум топшириқ олади, унда қўйилган савол ёки муаммони аниқлайди ва ечимнинг муҳимлиги бўйича оптимал қарор қабул қилади. Бунда лойихани баҳолашда, омилларнинг муҳимлиги бўйича баллар қўйилади (1-5 балл).
3. Гуруҳ аъзолари гуруҳ сардорининг тақдимотини тўлдиришлари, ўзларининг фикр-мулохазаларини асослаб бериш ҳуқуқига эгадирлар.

2-илова (5.2)

Баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари.

Хар бир гуруҳ бошқа гуруҳни жавобини эшитгандан сўнг унга қуйида келтирилган мезонлар асосида ҳолисона баҳолайдилар ва асослаб берадилар. Жами тўпланган баллар бўйича баҳолаш рейтинг:

1,7 — 2 балл - «аъло»; 1,3 - 1,6 балл - «яхши»; 0,9 - 1,2 балл - «қониқарли»; 0,8 баллдан кам - «ёмон».

Мезонлар	Макс. балл	Гуруҳ натижаларининг баҳоси (балл)		
		1	2	3
Маълумотнинг тўлалиги	1,0	-		
Маълумотнинг кўргазмалиги	0,5		-	
Гуруҳнинг фаоллиги	0,5			-
ЖАМИ	2			

3-илова (5.2)

Холатли топшириқ

1. Гуруҳга берилган топшириқни комплекс тахлили қилиб, асослаб ва ечимни кўргазмали тасвирланг.
2. Келтирилган омилларни валюта курсини аниқлашга таъсир этишини кўрсатинг ва уни шаклланишига асосланишини тушунтириб беринг.
3. Топшириқ ечимини тақдимот варағига расмийлаштиринг ва тақдимот қилинг.

1 - топшириқ

Ўзбекистон Республикасида валюта бозорини ривожлантириш мақсадида барча шарт шaroитлар яратилган бўлиб, ҳозирги босқичда валюта сиёсатини янада такомиллаштириш тақозо этилади. Мавжуд валюта сиёсати тизими Республикада валюта бозорини ривожланишига кучли таъсир қилади. Мана шу сиёсатни тижорат банклари нуқтаи назаридан асослаб беринг ва ўзингизни фикрингизни билдиринг.

2 - топшириқ

Россия давлати Қозоғистондан 1,5 млн. АҚШ доллар миқдорида махсулотларни импорт қилади ва 1 млн. АҚШ доллар миқдоридаги махсулотларни экспорт қилади. Россия импорт қилганда валюта алмашув курси қандай ўзгаришини тушинтириб, асослаб беринг. Россия рублининг қазағистон тангаси алмашув курси қуйидагича: RUB/ KZT- 3.28 - 3.45

3 - топшириқ

Ўзбекистон Россияга 2 млн. АҚШ доллари миқдорида махсулот экспорт қилади. Ўзбекистон экспорт қилганда валюта алмашув курси қандай ўзгаришини тушинтириб, асослаб беринг. Валюта алмашув курси қуйидагича: RUB/UZS - 28.55 - 28.85

6-МАНВЗУ	Таъминот манбаларини глобал жойлаштириш ва халқаро ишлаб чиқариш

(маъруза - 2 соат, семинарва амалиёт машғулоти - 2 соат)

6.1. Маърузанинг ўқитиш технологияси

<i>Ўқиш вақти – 2 соат</i>	<i>Талабалар сони: 20 та</i>
<i>Ўқув машғулоти тури</i>	Маъруза - конференция
<i>Маъруза режаси</i>	1. Таъминот ва ишлаб чиқаришнинг манбааларини глобал жойлаштириш стратегияси. 2. Таъминот ва ишлаб чиқаришнинг манбааларини глобал жойлаштириш алтернативалари. 3. Импорт стратегияси. 4. Ташқи савдо зоналари.
<i>Ўқув машғулотининг мақсади:</i> Таъминот, ишлаб чиқаришни ташкиллаштиришнинг ва экспортни тартибга солишнинг манбааларини глобал жойлаштириш стратегияси бўйича билимларни эгаллаш.	
<i>Педагогик масалалар:</i> • Таъминот манбааларини глобал жойлаштириш стратегиялари билан таништириш; • Таъминот, ишлаб чиқаришнинг манбааларини глобал жойлаштириш алтернативалариларини очиб бериш; • Импорт стратегиясини тавсифлаш; • Ташқи савдо зоналарига тавсиф бериш.	<i>Ўқув фаолияти натижалари:</i> • Таъминот, ишлаб чиқаришни ташкиллаштиришнинг ва экспортни тартибга солишнинг манбааларини глобал жойлаштириш стратегияси асосий аспектларини санаб чиқади; • Таъминот, ишлаб чиқаришнинг манбааларини глобал жойлаштириш алтернативалариларини санаб, қисқа тавсиф бериб чиқади; • Импорт стратегиясини тавсифлайди; • Ташқи савдо зоналарини ва уларнинг устунлигини ойдинлаштиришади;
<i>Ўқитиш усуллари</i>	Маъруза, мунозара, техника Тақдимотлар
<i>Ўқитиш воситаси</i>	Докладлар, тақдимот учун қоғозлар А 32, маркерлар, скотч
<i>Ўқитиш шакли</i>	Фронтал, жамоа ишлари, гурӯҳ ишлари
<i>Ўқитиш шарти</i>	Аудитория, приспособленная для работы в группах
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Оғзаки текширув: блиц сўров, назорат саволлари

Босқичлар,	Фаолият тури	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабаларнинг фаолияти
Тайёргарлик босқичи	Мавзуга таълукли талабаларни мавзу бўйича эксперт сифатида фаолият юритишини маълум қилади. Талабаларга тайёрлов жараёнида маслахатлар беради.	
1 босқич Ўқув машғулотиغا кириш (5 мин.)	1.1.Мавзунинг мақсади, ўқув машғулотнинг натижалари ва унинг утказилиш режаси билан таништиради. 1.2. Инсерт усулидан фойдалан маърузалар матнидан тегишли мавзу мустақил, уйда ўқиб келишни эслата Мавзуга тегишли янги билимлар иборалар бўйича ўйлаб кўришни ва жаберишни таклиф қилади. 1.3. Талабалардан инсерт усвули ёрдами фойдаланиб маърузалар матнидан тегиш мавзунини мустақил, уйда ўқиганида қанда саволлар пайдо бўлганини суриштира Саволларни доскада ойдинлаштиради. Мунозара утказилиш тартибини эслатади, мунозара қатнашчилар-ининг эслатмаларини ва кўрсат-кичлар жадвалини ҳамда баҳолаш мезонларини илиб қўяди (Илова 1).	Эшитишади, ёзиб олишади. Терминлар ва таянч ибораларни айтиб берадилар. Саволлар тузади.
2 босқич. Основной (70 мин.)	2.1. Эркин ҳолатда талабаларни кичик гуруҳларга тақсимлайди. Талабаларга мавзунинг бир саволи бўйича эксперт бўлишларини ва ушбу ҳаракат билан бошқа талабаларни ўргатишини маълум қилади. (А3 қоғозлар ва маркерлар тарқатади), уларнинг таркибини шарҳлайди. Қандай натижалар кутилишини ва тайёргарлик жараёнида қандай материаллардан фойдаланиш кераклигини тушунти-ради. Гуруҳларда иш бошланишини эълон қилади. Талабаларнинг тайёрлаган маълумотлари ва материаллари билан намойишини ташкиллаштиради: • Диққат билан материал мазмунинг ёртилиш мантиғини кўзатади; • Эҳтиёж пайдо бўлган пайтда ёритилаётган материални мунозара қилади, маърузачини тухтада ва ушбу муаммони аудитория оммаси учун мунозарага ташлайди;	Маърузачи маърузани ўқийди. Маърузани мазмунини бўйиче тақризчилар ва аппонентлар ўз фикр мулоҳазаларини билдирадилар. Талабалар жамоа бўлиб маърузани муҳокама қиладилар, саволлар берадилар, фикр мулоҳазалар юритадилар. Муҳокама натижалари бўйича баллар қўйишади.

	Тақризчига тақдим этишни, бетарафларга саволлар беришни таклиф этади. Демократик эркинлик намоён этиб, интеллетуал ривожга шароит яратади, ишонч нутқини тақдим этади. 2.2. Маърузанингжамоавий мунозарасини ташкиллаштиради, Организует коллективное обсуждение докладов, жамоавий мунозара жараёнини тартибини сақлайди.: -саволлар беради (Илова 2) -маърузанинг муҳим жойларини аниқлайди; -сўзлашувдаги қизиқишини билдиради; -талабаларга мавзунинг таркиби қай даражада тушунарлигини баҳолайди (маърузачига берилган саволлар ва унинг жавоби бўйича). 2.3. Ҳар бир маъруза учун умумий қисқа якунлов беради ва икки томонлама баҳолов қилишни таклиф этади.	
3 босқич Якунловчи (5 мин.)	3.1. Фаолият натижалари якунини беради, умулаштиради. Олинган билимларнинг кейинги ўқув ва профессионал фаолият учун муҳимлигини белгилайди. 3.2. амалий машқулот учун мустақил иш топшириғини беради.	Слушают, записывают Топшириқ для самостоятельной работы.

Маъруза машғулоти учун нутқ матнлари мавзулари

Таъминот ва ишлаб чиқариш манбаъларини глобал жойлаштириш стратегияси ва альтернативалари.

Таъминот манбааларни глобал жойлаштириш ва уларни жойлаштириш билан боғлиқ бўлган хавфлар.

Эркин савдо зоналари ва уларнинг экспортда тутган ўрни.

Оффшор ишлаб чиқариш ва унинг асосий усуллари.

Экспорт стратегияси, унинг тадқиқоти ва тадбиқи.

Муҳокама этиш ва хулосани шакллантириш учун саволлар.

1-мавзу. Таъминот, ишлаб чиқаришни ташкиллаштиришнинг ва экспортни тартибга солишнинг манбааларини глобал жойлаштириш стратегияси.

Корпорациялар навбатдаги савдо маҳсулотини жойлаштиришда қандай танлаш имкониятларига эга бўлишадилар?

Фирмалар Ҳар қандай бир маълум бозор учун қандай алтернативаларга таянишади?

Мамлакат танлашдаги асосий шароит ва ишлабчиқариш жарёнларини санаб ўтинг.

**2-мавзу. Таъминот манбааларини жойлаштириш ва улар билан боғлиқ
бўлган хавф - хатарлар.**

- 1.Фирмалар таъминот манбааларини ташқи жойлаштиришда қандай мақсадларни мувофиқ кўришади?
2. Фирмалар таъминот манбааларини ташқи жойлаштиришда қандай хавф – хатарларга учрашади?
3. Потенциал импортёр импорт стратегиясини тадқиқ қилаётганда қандай қирраларни амалда тутиши керак?

3-мавзу. Эркин савдо зоналари ва уларнинг экспортда тутган ўрни.

1. Эркин савдо зоналари нима?
2. Экспорт мақсадида ташқи савдо учун қандай зоналардан фойдаланилади?
3. Экспорт мақсадида ташқи савдо учун қандай зоналар классификацияси, масалан АҚШ мисолида?

3-илова (6.1)

Мунозара қатнишчиларининг баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари

Баҳолаш мезони (балларда)	Иштирокчилар		
	Маърузачилар (Ф.И.Ш.)		
	1	2	3
1. Маъруза таркиби -2,5:			
- мавзуга боғлиқлиги -1,5;			
- кетма-кетлиги, таърифнинг ойдинлиги ва мантиғи - 0,5;			
- хулосаларнинг аниқ кўрсатилиши - 0,5			
2. Маълумотларни етказиб бериш воситалардан фойдаланилгани (визуал материаллар) - 0,9			
3. Регламентга рио қилингани -0,6			
Жами (максимал) -4,0			
	Тақризчилар (Ф.И.Ш.)		
	1	2	3
1. Маъруза тавсифи - 3,0			
- маърузанинг долзарб жойлари - 1,2			
- маърузанинг бўш жойлари - 1,2			
2. Регламентга рио қилингани - 0.9			
Жами (максимал) - 3,0			
	Мунозара иштирок-чиси/оппоненти (Ф.И.Ш.)		
	1	2	3
1. Саволлар:			
- миқдор - 0,3 ҳар бири учун			
2.Тўлдиришлар:			
-миқдор - 0,2 ҳар бири учун			
-мавжудлиги - 0,3			
Жами (максимал) -3,0			

Ўқув материаллари

Ишлаб чиқариш таъминот манбаъларини глобал жойлаштириш стратегияси.

корпорация қуйидаги танлаш имкониятларига эгадир:

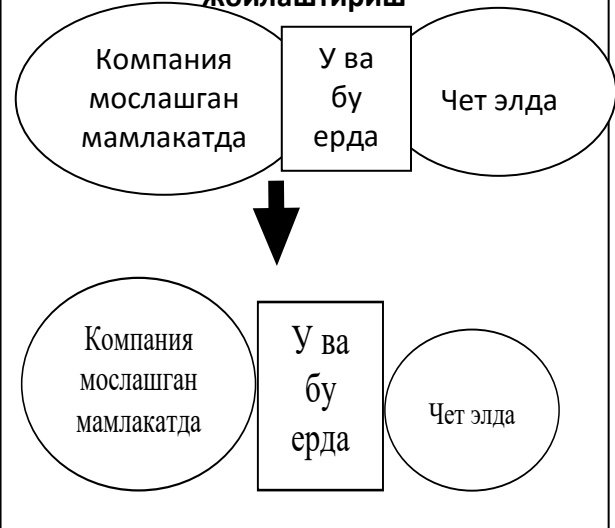
- ишлаб чиқариш эмас, балки сотиб олиш
- маълум ишлаб чиқаришга йуналтирилган мамлакатда ёки бошқа мамлакатда
- тайёр маҳсулотни ички ёки чет эл бозорида сотиш.

Таъминот манбааларини глобал жойлаштириш стратегияси.**Ишлаб чиқариш ва сотиш босқичлар**

Таъминот манбааларини хом-ашё, ишлаб чиқариш деталлари ва йиғилувчи материаллар билан жойлаштириш.

Тайёр маҳсулот йиғими

Тайёр маҳсулот сотуви

Ишлаб чиқаришни ва сотувни жойлаштириш

Деталлар ва йиғилув
ма-териалларни,
манбаа-ларни
жойлаштириш

Компания
мослашган
мамлакат

У ерда
хам, бу
ерда
хам

чет элда

Деталлардан ташкил топган тайёр маҳсулотнинг йиғилиши	Компания мослашган мамлакат	У ерда хам, бу ерда хам	чет элда
Тайёр маҳсулотни сотилиши	Компания мослашган мамлакат	У ерда хам, бу ерда хам	Чет элда

Таъминот, ишлаб чиқаришнинг манбааларини глобал жойлаштириш алтернативалари

Таъминот, ишлаб чиқаришни ташкиллаштиришнинг ва экспортни тартибга солишнинг манбааларини глобал жойлаштириш алтернативалари фирмаларнинг хом аше ва йиғилувчан материалларни жойини аниқлаш билан муҳим боғлиқдир. Фирмалар миллий чегараларидан мустасно ҳолда операцияларни интеграллаштиради ва рақобатчи ўстунлигига эга бўлиб олишади. Одатда фирмалар ҳар хил мамлакатлардаги бозорларни аста-аста, поғонама-поғона йўналтирилгандир. бироқ, улар миллий чегаралардан мустасно ҳолда операцияларни интеграллаштириш ва тартибга солиш орқали маълум рақобатчи ўстунлигига эга бўлиш мумкинлик ҳулосасига келишди

6.2 Семинар машғулоти ўқитиш технологияси

<i>Ўқув вақти – 2 соат.</i>	<i>Талабалар сони: 20 чел</i>
<i>Ўқув машғулоти тури</i>	<i>«Кейс» услубидан фойдаланилган амалий машғулот</i>
<i>Амалиёт режаси</i>	Кириш Билимларни долзарблигини ошириш Кейс билан алоҳида ишлаш Гуруҳ ишлари Тақдимот Хулоса
<i>Ўқув машғулоти мақсади :</i> Талабаларга таъминот, ишлаб чиқаришнинг манбааларини глобал жойлаштириш стратегияси ҳақидаги билимларни очиқ бериш ва бириктириш.	
<i>Педагогик вазифалар:</i> мавзу бўйича талабаларда онгли ўзлаштирув ва мавзу бўйича билимлар бириктирув бўйича қизиқиш ўйғотиш; мавзу бўйича билимларни чуқурлаштириш, бириктириш, ва тизимлаштириш; муаммоли масалаларни ечиш қобилиятларни, муаммо устида фикр юритишни, альтернатив ечимларни олға силжитишни, аолтернативларни баҳолай била олишни, якунловчи хулосани ярата била олишни ривожлантириш.	<i>Ўқув фаолиятнинг натижаси:</i> кейсда берилган вазиятни таҳлил қилиш; берилган кўрсаткичларга асосланган ҳолда муаммо яратиш ва унинг алгоритмик ечимини топиш; бошқарув ечимини топиш учун ахборот тайёрлаш ва унга жавоб бериш; ишлаб чиқиш таҳлили асосида якуний чиқиш қилиш.
<i>Ўқитиш усуллари</i>	Амалий машғулот, «кейс» муаммоли масалаларни ечиш усули, блиц-сўров.
<i>Ўқитиш шакли</i>	Фронтал, жамоа ишлари, гуруҳ ишлари.
<i>Ўқитиш воситаси</i>	Маъруза матнлари, ўқув қўлланмалари, қоғозлар, фломастерлар, жамоавий ишлар, компьютер технологиялари
<i>Ўқитиш шарти</i>	Гуруҳ бўлиб ишлаш учун мослаштирилган техник жиҳозланган аудитория.
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Оғзаки сўров, ёзма сўров (тест синон)

Иш босқичлар, вақти	Фаолият таркиби	
	муаллимнинг	талабаларнинг
Тайёргарлик босқичи	Талабаларга аввалги дарсдаги машғулотга мулжалланган кейс материалларини тайёрлаш ва тарқатиш. (Илова 1)	Кейс таркиби билан танишишади, алоҳида ечишишади.

1босқич. Ўқув машғулотиға кириш (10 мин.)	1.1. Мавзу, мақсадни ва режаштирилган ўқув натижаларини маълум қилади; 1.2. Ўқув машғулоти режаси ва хусусиятлари билан таништиради; Кейснинг мақсади ва ўрнини, ва унинг профессионал билимлар ривожига таъсирини аниқлайди.	Эшитишади.
2 босқич. Билимларни долзарблигини ошириш (10 мин.)	2.1.Талабалар билимини актуаллаштириш мақсадида мавзунинг таянч иборалари бўйича блиц-сўров ўтказади. (илова2) 2.2. Семинарда ишлаш тартиби, кўрсаткичлари ва баҳолаш мезонлари билан таништиради. (илова 3,4)	2.1. Саволларга жавоб беради. 2.2. Саволлар беради ва муҳокама қилади.
3 босқич. Алоҳида ишлаш (20 мин.)	3.1. Кейснинг таркибидаги материаллар бўёчи муҳокама ташкиллаштиради, ишлаш қоидаларига, вазият тахлили схемасига ва муаммонинг кўринишига диққат қаратади. 3.2 Ҳолат тахлили ўтказиш бўйича алоҳида ишлаш, муаммони яшаш, ечилиш этаплари тузиш ва уни ечиш учун топшириқ беради.	3.1 кейс материалларини муҳокама қилишади, аниқлаштиради, саволлар беради. 3.2. Ўзлари алоҳида вазият тахлили вароғини тўлдиришади, ечилиш алгоритмининг белгилашади, муаммони ечишади.
4 босқич Кичик гуруҳларда ишлаш (20 мин.)	4.1. Иштирокчиларни гуруҳларга бўлади. Қўйдаги топшириқларни беради: гуруҳларда вазиятни муҳокама қилиш ва тахлил этиш, гуруҳ учун вазиятнинг тахлил вароғини тўлдириш, ечилиш алгоритмининг тузиб чиқиш ва масалани ечиш, гуруҳларнинг ечим тақдимотларига тайёгарлик кўриш.	4.1. Кейснинг ечилиши ва вароқни тўлдириш бўйича ишлар олиб боришади. Тақдимотлар.
5 босқич Тақдимот (20 мин.)	5.1. Тақдимотни, муҳокамани ва чиқишнинг икки томонлама баҳоланишини ташкиллаштиради. Шарҳлайди, жавобларни тўғирлайди, тахлил жараёнида пайдо бўлган хулосаларга ва муаммоли вазиятнинг ечимига алоҳида диққат қаратади. (Илова 5).	5.1 Гуруҳлар ўз ечилиш тақдимоти билан чиқишади (5 дақиқагача).Қолган талабалар гуруҳларнинг чиқишини баҳолашади, саволлар беришади, фикрларини билдиришади.
6 босқич. Яқунловчи (20 мин.)	6.1Ўқув фаолияти якунини беради. Гуруҳнинг йиғган балларига асосланган ҳолда талабаларни баҳолайди. Олинган билимларнинг келажакдаги ўрнини белгилайди. 6.2. Мустақил иш учун топшириқ беради: ушбу мавзу бўйича маъруза матнинг давомини ўқиш.	Эшитишади, аниқлаштиради, топшириқларни ёзиб олишади.

Муаммо:

Топшириқ: Жавоблари бошқарув қарорини қабул қилишда ёрдам берадиган саволларни мустақил равишда саволлар қўйилсин.

Ечилиш алгоритми.

1. Тасаввур қилинган вазиятни таҳлил қилиб чиқиш ва муаммони, асосий вазифани ҳамда ечилиш алгоритмини келтириш.
2. Бошланғич маълумотлар ва масални ечиш учун тақдим етилган алгоритм ҳамда ёрдамчи жадваллар асосида ечим қабул қилиш учун ахборот тайёрлаш.
3. Бочкарув ечимини топиш учун қилинган ҳисобларга асосланган ҳолда якуний чиқиш қилиш.

Вазият таҳлилига маслаҳат ва тавсифномалар

1. Вазият бўйича тўлиқ тасоввурга эга бўлиш учун, аввал мавжуд бўлган барча ахборотларни ўқиб чиқинг. Эслатма, ўша пайт ичидаёқ таҳлил қилишга шошманг.
2. Ахборотни яна бир бор диққат билан ўқиб чиқинг. Сизга муҳим бўлган абзацларни ажратиб, белгилаб чиқинг.
3. Вазиятни таҳлил қилишга ҳаракат қилиб кўринг. Унинг мазмуни ва иккиламчи жойларни аниқланг. Ундан кейин асосий муаммолар ва муаммога бўйсинувчиларини таҳлил қилиб хулоса чиқариб кўринг.
4. Муаммога тегишли бўлган фактларни белгилаб олинг (хамма фактлар эмас, балки муаммога тегишли бўлган фактлар). Шу ҳаракатлар билан берилган кўрсаткичлар ўртасидаги икки томонлама боғлиқлиқни кузатиб бориш осонроқ бўлади.
5. Ечиш учун берилган таклифларнинг тўғрилигини текшириш мақсадида баҳолаш мезонларини тузиб олинг.
6. Агар мавжуд бўлса ечимларнинг альтернатив вариантларини, умуман альтернатив йўлларни топишга ҳаракат қилинг. Қайси бирлари мезонга тўғри келади?
7. Ечимларни тадбиқ қилиш бўйича чора-тадбирларни рўйхатини тузиб чиқинг.
8. Вазият таҳлили вароғини тўлдилинг.

Вазият таҳлили вароғи

Таҳлил босқичи номи	Таҳлил босқичи таркиби	Таҳлил натижалари	Баҳолаш мезонлари
1. Ҳолат таҳлили	1. Маълум бир берилган вазият бўйича назар ва маслани ечиш учун мавжуд ахборотни аниқлаш. 2. Вазиятда ўрнига эга бўлган жойларнинг констатацияси: Нима бўляпти? Кимнинг иштирокида ва нима учун? Воқеалар ривожининг натижаси нимадан иборат?		Қисқалиги

2.Муаммо тузилиши	Мауаммонинг моҳиятини белгиловчи таклиф		Қисқалиги: кўпи билан 9-10 сўз.
3. Воқеа иштирокчиларини аниқлаш	а) воқеада қатнашувчиларнинг ўрни ва даражасини кўрсатиб чиқиш; б) воқеада кечаётган ташкилий ишларнинг тавсифи: унинг табияти, бизнеснинг характери, ташқи муҳит ва специфик жиҳатлари		Максимал қисқалиги
4. Воқеалар хронологиясининг тузилиши (вазиятда)	Факт ва воқеаларнинг баҳолашсиз ва тесқари хронологик тартибда кўрстатилиши: Нима воқеа юз берди? Нима юз бермоқда? Нима кутилмоқда?		Аниқ ва ойдинлиги
5. Концептуал аспектларнинг яратилиши	Вазиятда кўрилиб утиладиган концептуал савоолларни айтилиши (нуқтаи назар, рағбат, мотивациялайди ва бошқалар)		Фактлар билан «Мустаҳкамлаганлиги» (матндаги сўзлардан маъқулроқ)
6.Ечим алтернативларини муҳокама қилиш ва энг зўр алтернативани танлаш	Вазиятли масалада мавжуд альтернатив ечимларни яратиш: мавжуд ҳаракат йўналишларини санаб утилиши. Ҳар бир альтернативанинг аргументланиши ва баҳолалиши. Манфий ва мусбат томонларини томонларини кўрсатилиши. Масаланинг энг зўр алтернатив ечимини танлаш.		Ечимнинг Ясность и точность изложения, аргументированность выбора.
7. Ечимни ташкил қилиш	Танланган ҳаракат курсини амалга ошириш учун маълум ечимнинг ҳар бир бўлақлар бўйича тайёрланиши (ечилиш йўли). Курснинг танланиши ва унинг рационаллиги		Аниқлиги ва ёрқинлиги

	сабаблари.		

2-илова (6.2)

Блиц-сўров учун саволлар.

1. Нега компаниялар хориж бозорида хизмат кўрсатиб, ушбу малакатга бор воситаси ва сармоясини жалб этишади?
2. Қандай имкониятлар танловига корпорациялар суянишади?
3. Таъминот ва ишлаб чиқариш манбааларини глобал жойлаштиришнинг альтернативаларини санаб ўтинг.
4. Нега фирмалар таъминот манбааларини хорижда жойлаштиришади?
5. Ташқи таъминот манбааларнинг қандай хавф - хатарлар билан боғлиқ?
Импорт стратегиясини тушунтириб беринг?
Фирмаларнинг хорижий таъминотчиларни танлашига сабаб бўлувчи омилларни санаб ўтинг.
Импортни тартибга солида божхона хизматлари қандай ўринга эга?
Фирмаларнинг хорижий таъминотчиларнинг хизматидан фойдаланишда қандай муаммолар билан тўқнашишади?
Эркин савдо зоналарининг асосий таркиби ва моҳияти нимадан иборат?

3-илова (6.2)

Вақт нормаси

Мустақил ечиш- 20 дақ.
Жамоавий муҳокама ва тақдимот кўриниши -20 дақ.
Тақдимот - 20 дақ.

4-илова 4 (6.2)

Иштирокчиларни баҳоланиш варианти .

Гуруҳ тартиб рақами	Маъруза қилиш (аниқлик, тушунарлик, хулоса) 5 балл					Ечими (тўғрилиги, мантиқан кетма кетлиги) 5 балл					Жами умумий балл	Баҳо
№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
	1	2	3	4	жам	1	2	3	4	жам		
					и					и		
1		-					-					
2			-					-				
3				-					-			
4					-					-		

7-мавзу	Халқаро миқёсда бизнес фаолиятини олиб боришда хужалик операцияларининг формалари (маъруза - 2 соат, семинарва амалиёт машғулоти - 2 соат)

7.1. Маъруза машғулотининг ўқитиш технологияси

Ўқув вақти – 2 соат		Талабаларсони 20-60 киши
Ўқув топшириғи тури	«Инсерт» и «Синквейн» усулларида фойдаланилган ахборот - маърузаси	
Маъруза режаси	Халқаро бизнес учун танланган фирма. Лицензиялаш ва унинг иқтисодий, стратегик, сиёсий, ҳуқуқий мақсадлари. Муаммо ва шартлари. Франчайзинг. Бошқарув шартномалари.	
Ўқув машғулотининг мақсади: Халқаро миқёсдаги бизнес фаолиятида хўжалик операцияларнинг турлари ва фирманинг фаолият усуллари танлаш мақсадлари ҳақидаги билимларни яратиш.		
Педагогик вазифалар: халқаро миқёсдаги фаолият усуллари фирманинг томонидан танланиш мақсадларини тушунириш; лицензиялаш ва унинг иқтисодий, стратегик, сиёсий, ҳуқуқий мақсадлари, муаммо ва шартларини кўриб чиқиш; франчайзингни бизнесни ташкил этиш туридек таништириш; шартномалар ва у билан боғлиқ бўлган муаммоларни кўриш.	Ўқув фаолияти натижалари: халқаро миқёсдаги фаолият усуллари фирманинг томонидан танланиш мақсадларини санаб ўтиш ва уларга тавсиф бериш; лицензиялаш ва унинг иқтисодий, стратегик, сиёсий, ҳуқуқий мақсадлари, муаммо ва шартларини тартибга солиш; франчайзинг ва операцияларни олиб бориш модификацияларини тартибга солиш; шартномалар ва у билан боғлиқ бўлган муаммоларга тавсиф бериш.	
Ўқитиш усули ва техникаси	Маъруза, ахротли таълим, «кооп-кооп», инсерт техникалари, блиц сўров, график органайзерлар	
Ўқитиш воситаси	Маъруза матнлари, ўқув материаллар	
Формы обучения	Фронтал, жамоа ишлари, гуруҳ ишлари	
Ўқитиш шarti	Гуруҳда ишлашга мўлжалланган аудитория	
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки текширув: блиц, назорат саволлари	

Босқичлар, время	Фаолиятнинг тури	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти
1 босқич Ўқув машғулоти кириш (10 мин.)	1.1. Машғулоти олдида маъруза матнлари ва ўқув топшириқларини топширади (Илова 1) 1.2. Мавзунинг мақсади, ўқув машғулоти натижалари ва унинг утказилиш режаси билан таништиради. 1.3. Инсерт усулидан фойдаланиб маърузалар матнидан тегишли мавзунинг мустақил, уйда ўқиш келишни эслатади. Мавзуга тегишли янги билимлар ва иборалар бўйича ўйлаб кўришни	1.1 Эшитиш ва ёзиш. 1.2. Таянч иборалар ва терминларни айтади.

	ва жавоб беришни таклиф қилади. 1.4. Талабалардан инсерт усвули ёрдамида фойдаланиб маърузалар матнидан тегишли мавзунини мустақил, уйда ўқиганида қандай саволлар пайдо бўлганини суриштиради. Саволларни доскада ойдинлаштиради.	
2 босқич. асосий (60 мин)	2.1 Эркин ҳолатда талабаларни кичик гуруҳларга тақсимлайди. Блиц-сўров ўтказади. Маъруза матнининг режасидаги 1-саволни ўқийди, асосий тарифларага диққатини қаратади, ва матнда эслатмаларни белгилашни таклиф этади. 2.2. Маъруза материаллари (№ даги илова) ни мустақил ўқишни ёдлаб келишни топширади. 2.3 Жупт бўлиб қилинган иш натижалари бўйича блиц-сўров ўтказадипо, мавзунинг 1 ва 2-саволлари бўйича умумий хулоса чиқаради; 2.4. «Инсерт техникаси», 3-савол бўйича билимлар яратиш учун материаллар тарқатади (Илова 2), доскада Инсерт жадвалини чизади ва муаммоли савол беради. Тўғридан-тўғри ақлий ҳужум ўтказади. Доскада ёзувлар ташкиллаштиради, ва индивидуал Инсерт жавоблар жадвалларини алоҳида сўзларда ёки “жавоблар вариантлари” колонкасида сўз иборолари билан. Инсерт услубига асосан қаторда белгилар техникасини эслатади ва Инсерт техникаси ёрдамидан фойдаланиб, маъруза матни мавзусининг 3-саволи бўйича ахборотни мустақил ўқиб келишни, Инсерт жадвалини мустақил тўлдиришни ва “Франчайзинг нима ва уни кўпроқ қаерда мослаштириш имконият кўпроқ” деган саволга жавоб ёзиб келишни топширади. 2.5. Қилинган иш бўйича таҳлил ўтказа-ди, жамоавий муҳокама ва Инсерт жадвалининг қолган колонкаларини тўлдиришни ташкиллаштиради, пайдо бўлган савол ва норозиликларни белгилаб чиқади, фикрлар эркинлиги ва курашларини асос яратади, фаол нутқдаги талабаларни рағбатлантиради, 3-савол бўйича умумий хулоса яратади. Матндаги 4-саволни ўқийди, асосий тарифларга диққат қаратади, маъруза матнида эслатмаларбелгилашни таклиф этади. 2.7. Топшириқ беради: фикр юритинг, жуптликда муҳокама қилинг ва иборалар бўйича синквейн тузинг.	1.3. Саволлар тузади Белгилайди, муҳокама қилади, аниқлайди, саволлар беради. Топшириқни бажаради, жадвални тўлдиришади. Саволларга жавоб беради. Ўқишади, маъруза матни қаторларида белгилайди, дафтарда саволларга фавоб ёзади, Инсерт мустақил жадвали колонкаларини тўлдиради. Топшириқни бажарадилар, саволларга жавоб берадилар, мустақил тўлдирилган Инсерт жадвали колонкаларини ҳисоб этишади, муҳокамада фаол иштирок этишади. Эшитишади, маъруза матнида белгилар қилади.

	Иш натижаларидан синквейн тузиш қоидаларини эслатади, 4-савол бўйича умумий хулоса яратади.	Синквейн тузишади, тузилган вариантларни ҳисоб этишади.
3 босқич яқунловчи (10 дақ.)	3.1. Ўқув фаолияти якуини беради. Гуруҳнинг йиғган балларига асосланган ҳолда талабаларни баҳолайди. Олинган билимларнинг келажакдаги ўрнини белгилайди. 4.2. мустақил иш учун топшириқ беради: Саволларни чуқурроқ, қайта кўриб чиқиш ва амалий машғулотга тайёргарлик кўриб келиш.	Эшитишади, ўзаро-баҳолашиш натижаларини маълум қилади, мустақил иш учун топшириқни ёзиб олишишади.

1-илова (7.1)

Ўқув топшириқ

Топшириқ: Компаниялар халқаро бизнесда иштироок этиб, операцияларни ўтказиш турининг танлови олдида туришади, турнинг танловига нималар омил сифатида таъсир этади? Жадвални тўлдиринг.

Жадвал: «Омиллар ва уларнинг таъсири»

Омиллар	Қандай таъсир этади?

2-илова (7.1)

«Инсерт техникаси»

Инсерт – бу китоб билан ишлашнинг ақлий-ўқув ривожлантириш, эффектив ўқиш ва фикрлаш учун мулжалланган матндаги белгилар бўлиб, таълим олаётганларни ўзининг ўқиш жараёнида фаол кузатиб бориш имкониятини таъминлаб берувчи интерактив тизимдир.

Инсерт техникасининг процедураси

Илгариги билимларни актуаллаштириш ва ақлий ҳужум ёрдамида матндаги белгилар учун саволлар постановкаси.

Мустақил ўқиш ва матнда учрайдиган ҳар турдаги ахборотлар белгилар кўриниш.

Ўқиш натижаларидан келиб чиққан ҳолда, “ақлий ҳужум” яқунларини муҳофафа ва қаралиб чиқиш.

Жадвал асосида олинган ахборотнинг тизимлаштирилиши.

Матндаги белгилар тизими.

- (✓) - билишимни тасдиқлайди.
- (+) - янги ахборот,
- (-) - билганимга қарама-қарши,
- (?) - Мани вазифалаштирди. Бу масала бўйича менга қўшимча ахборот керак.

«Синквейн» техникаси

Мақсад- иқтисодий категориядаги тавсиф бериш.

Синквейн схемаси:

- 1 қатор- тушунтиради
- 2 қатор- бу тунчани тавсифловчи 2 сифат.
- 3 қатор- бу тушунча функциялари ҳақидаги 3 феъл.
- 4 қатор- бу тушунча моҳияти ҳақидаги 4 сўздан иборат ибора.
- 5 қатор- ушбу тушунча синоними.

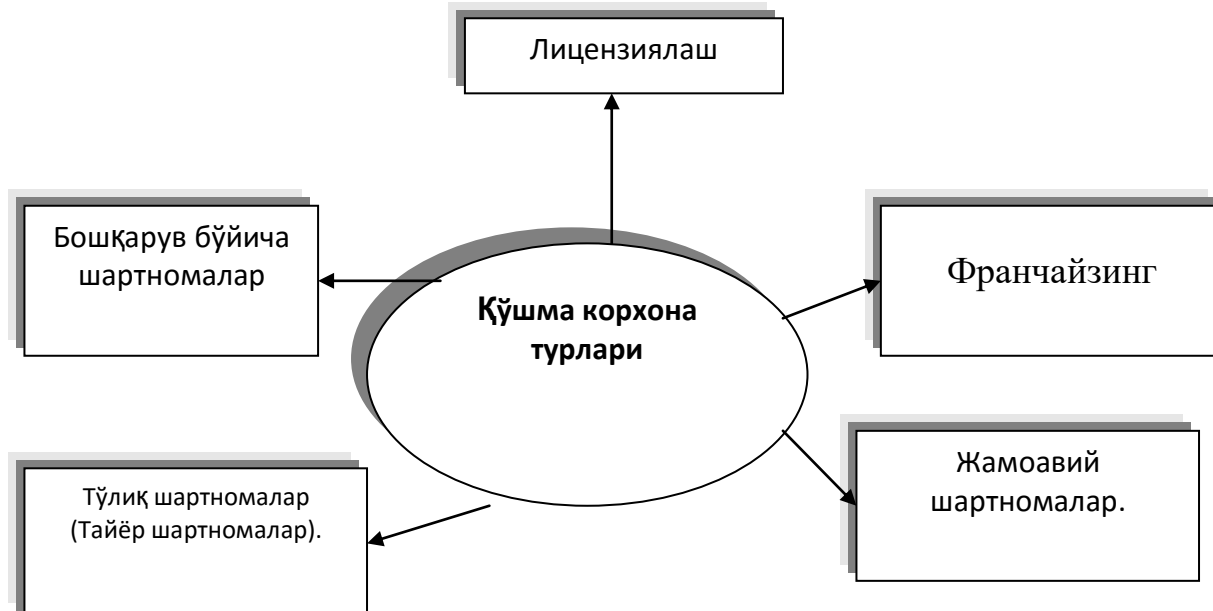
Масалан:

6. Бозор
7. Ҳар хил, ривожланувчи
8. харид қилиш, истеъмол қилиш, алмашиш
9. алмашиш учун харидор ва сотувчи
10. жой

1. Қўшма тадбиркорлик тури учун солиштирма таҳлил

Халқаро бозорга чиқиш усуллари	Устунлиги	Камчилиги
Лицензиялаш	халқаро бозорга чиқишнинг осонлиги минимал хатар малака ва имиджга эга бўлиш ИТИ ҳаражатларининг қисқариши	Ишлаб чиқариш устидан бошқарувнинг абсолют юқолиши Лицензиядан асосий фойда лицензиарга эмас, балки лицензиатгадир рақобачиларнинг пайдо бўлиши ИТП бўйича ортида қолиши
Шартнома бўйича бошқарув (бошқарув йўналишида «know-how» харид қилиш)	кичик хатар киримлар тез келади	ўзининг ривожини секинлашиши катта бошқарувчилар штатига эҳтиёж
Кетма-кет (махаллий ташкилот билан шартнома)	бозорга чиқишнинг қисқариши сезилмас хатар	потенциал фойданинг юқолиши махаллий бозордаги ишлаб чиқариш билан энг кам муносабат
Қўшма эгалик қрхонаси	ресурслар етишмаслигини қоплаш имконияти бошқа мамлакат бозорига чиқишнинг осонлиги	Ҳар хил мамлакат вакиллари билан мунозаралар (айниқса, фойда бўлимида) ҳуқуқларнинг бир тарафдан иккинчисига пой-мой этилиши

2. Қўшма корхона турлари.

7.2. Амалий машғулот ўқитиш технологияси

<i>Дарс вақти – 2 соат</i>	<i>Талабаларнинг сони: 20 тадан ошмаган ҳолда</i>
<i>Ўқитиш шакли</i>	Билимларни чуқурлаштириш ва мавзу бўйича муаммоли масалаларни ечишни ривожлантиришга оид семинар
<i>Семинар режаси</i>	Халқаро бизнес фаолияти турини танлаш. Лицензиялаш, унинг иқтисодий, стратегик, сиёсий, ва ҳуқуқий мотивлари. Муаммолар ва шароитлар. Франчайзинг.
<i>Ўқитиш мақсади:</i> халқаро бизнес фаолиятини олиб бориш турини танлаш бўйича билимларни мустаҳкамлаш ва кенгайтириш	
<i>Педагогик вазифалар:</i> Мавзу бўйича билимларни системалаштириш мустаҳкамлаш ва чуқурлаштириш. Дарслик билан мустақил ишлаш қобилиятларини ривожлантириш, ўқув билимларини системалаштириш, таққослаш, таҳлил этиш, умумлаштириш.	<i>Ўқув фаолият натижалари:</i> жаҳон миқёсида фаолият турини танлаш мотивларини санаб ўтадилар лицензиялашга, унинг иқтисодий, стратегик, сиёсий ва ҳуқуқий мотивларига таъриф берадилар, муаммолар ва шароитлар; франчайзингга ва операцияларни олиб бориш услубларини модификациялашга таъриф берадилар шартномаларга ва улар билан боғлиқ муаммоларга таъриф берадилар
<i>Ўқитиш услуби</i>	Семинар, биргаликда ўқиш, амалий масалаларни ечиш, блиц-сўров, ақлий ҳужум, график оргонайзерлар
<i>Ўқитиш шакли</i>	Фронтал, жамоа ишлари, гуруҳ ишлари.
<i>Ўқитиш воситалари</i>	Ўқув қўлланмалари, тақдимотлар, доска, маркерлар, скотч
<i>Ўқитиш шароити</i>	Гуруҳларда ТЎВ билан ишлаш учун мўлжалланган аудитория
<i>Монитиринг ва баҳолаш</i>	Оғзаки текширув: савол-жавоб усулида, ўқув топшириқ, тест.

Иш босқичлари	Фаолиятнинг тури	
	Ўқитувчи фаолияти	Талабанинг фаолияти
1 босқич Ўқув машғулотиغا кириш (10 мин.)	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсадлари ва кутилаётган натижалари ҳақида хабар беради, уларнинг аҳамияти ва долзарблигини асослайди. 1.2. Мазмунли жавобларни талаб қилувчи саволлар кўринишида талабаларнинг билимларини актуаллаштиради.	Эшитадилар, ёзиб борадилар
2 босқич Асосий (55мин.)	2.1.Экранга тестларни чиқаради, тестлаштиришни ўтказди ва текширади. (Илова 1) 2.2.Тест натижаларини муҳокама қилади.	Тест саволларига мустақил жавоб беради ва натижаларни муҳокама қиладилар.
3 босқич Якунловчи (15 дақ.)	3.1. Талабаларни 3 гуруҳга бўладилар. Баҳолаш мезонлари ва тизими билан таништиради. (илова 2). Ўқув топшириқларини тарқатади (илова 3). Иш тугаши билан қандай натижалар кутилишини тушунтиради. Ақлий хужум ёрдамида муаммоли топшириқларни ҳал қилиш қондасини эслатади (илова 4).	Вазифани бажарадилар: -Гуруҳ етакчиси топшириқларни ечиш жараёнини ташкил қилади ва варақларни тўлдиради.
4 босқич Тақдимот (30 дақ.)	4.1. Презентацияни ва иш натижаларини ўзаро баҳолашни ташкил этади. Шарҳлайди, жавобларни тўғирлайди, хулоса, умумлаштиришларга алоҳида эътибор беради.	Тақдимот қилади.Фикрларни ифода қиладилар, савол берадилар, бошқа гуруҳларни баҳолайдилар.
5 босқич Якунловчи (5 дақиқа)	5.1. Ишнинг сарҳисоб қилади, баҳо қўядилар. 5.2. Мустақил иш учун топшириқ беради: кейинги мавзу бўйича маърузалар матнини ўқиб чиқиш.	Эшитадилар, савол берадилар топшириқларни ёзиб оладилар.

1-илова (7.2)

Ишнинг кўрсаткичлари ва баҳолаш мезонлари

Талаба гуруҳнинг умумий бали асосида индивидуал баҳо олади ва унга ҳар бир тўғри бажарилган тест учун 0.1 балл қўшади. Дарс учун максимал балл -2 балл.

Гуруҳ	1 Топшириқ		2 Топшириқ		Аниқ жавоб (0,5)	Жами (1,6)
	Тўғри жавоб (0.3)	Асосланганлиги (0.3)	Кўргазмалилиги (0.5)	Асосланганлиги (0,4)		
1						
2						
3						

Тестлар.

Турли хил халқаро бизнесни юритиш усулларига эга бўлган ҳолатда:

- а) фақат битта усулни қўллаш мумкин
- б) усуллар йиғмасини
- в) турли хил усулларни
- г) ҳаммаси тўғри

Лицензиялаш – бу:

- а) номоддий мулкка номаълум муддатга бошқа фирмага ҳуқуқларни бериш;
- б) паритет асосида ташкил қилинган қўшма корхона;
- в) компания мулкани номаълум муддатга эгалик қилиш учун лицензия олиш;
- г) маркани ва компания активларини сотиб олиш.

Франчайзинг – бу:

- а) ўз савдо маркасини ишлатиш учун ҳуқуқ бериладиган фаолият тури;
- б) маълум муддатга номоддий мулкка эгалик қилиш ҳуқуқини бошқа фирмага бериш;
- в) савдо маркасини товар ва хизматлархаридорига сотиш;
- г) компания маркани ва активларини сотиб олиш.

Бошқарув учун контрактлар:

- а) бошқа мамлакатдаги корхона экспроприация қилинганда ишлатилади;
- б) фирма янги корхонани бошқаришни бошлаганда ишлатилади;
- в) фирма ҳалокатга учраётган корхонани бошқаришга киришаётганда ишлатилади
- г) ҳамма жавоблар тўғри;

Гуруҳларда ишлаш учун ўқув топшириқлари

1 гуруҳ

Топшириқ 1 . Халқаро бизнес ни юритишга таъсир этувчи факторларни таърифлаб беринг.

Топшириқ 2 . Лицензион келишув тузилганда фирма берадиган асосий номоддий активлар категорияларини ифодалаб беринг.

Жавобларда график органиайзер “Структуравий-мантиқий схема” ни ишлатинг.

2 гуруҳ.

Топшириқ 1. Лицензиялаш туроли хил иқтисодий мотивларга эга бўлиши мумкин. Уларга тавсиф беринг.

Топшириқ 2. Ақлий ҳужум усули билан муаммоли саволга жавоб топинг.

Компания янги бизнесни сотиб олиши мумкин, қўшма корхона тузиши мумкин, франшиза сотиб олиши мумкин. Компания франшиза сотиб олишга қарор қилади. Нимага?

Жавобларда график органиайзер “Структуравий-мантиқий схема” ни ишлатинг

3 гуруҳ.

Топшириқ 1. Ушбу фикр туғри ёки нотўғрилигига жавоб беринг. (Жавобни асослаб беринг)

Бошқарувга контракт менежер бошқарувчиларни экспортини назарда тутади.

Топшириқ 2 . Ақлий хужум усули билан муаммоли саволга жавоб беринг.

Лицензион тўловларнинг ўзгариши нимага боғлиқ?

Жавобларда график органайзер “Структуравий-мантиқий схема” ни ишлатинг

4-илова (7.2)

Ақлий хужумнинг ва топшириқни бажаришнинг босқичлари

1. Индивидуал тарзда ўйлаб кўринг ва ҳаёлга келган барча, хатто энг фантастик фикрларни индивидуал варақга ёзинг

2. Барча фикрларни битта умумий варақга ёзинг. Агар фикр такрорланса ёзилган фикр ёнида белги қўйинг.

3. Фикрларни баҳолаб чиқинг.

3.1. Ҳар бир иштирокчи 5 та баҳолаш балларини олади. У барча балларни битта фикрга бериши ёки 2 га ёки 3 га бўлиши мумкин. Лекин ўз ғоясини баҳоламаган ҳолда.

3.2. Барча йиғилган баллар ҳар бир фикр бўйича йиғилади.

3.3. Фикрлар энг кўп балл йиғган фикрдан бошлаб кетма-кетликда ёзилади. (мисол учун, 10 дан 1 гача). Энг кўп балл йиғган фикр ғолиб саналади.

Бахсли вазиятда овоз беришни ташкил этиш мумкин.

3.3. Танланган устувор ғоялар гуруҳ фикри сифатида ифода қилинади.

4. Ақлий хужум тугуганидан кейин барча фикрлар гуруҳлаштирилиши мумкин/ берилган масаланинг конструктив ечимини топиш учун категорияларга бўлиниши мумкин

5. Гуруҳнинг умумий жавоби шакллантирилади

8-мавзу	Халқаро бизнес кўламида корпорацияларнинг давлатларни танлаш ва уларга кириб бориш стратегияси.

(маъруза- 2 соат, семинар ва амалиёт машғулоти - 2 соат)

8.1. Маърузада ўқитиш технологияси

Ўқув вақти – 2 соат		Талабаларнинг сони - 20	
Форма учебного задания		Ахборот – мавзули маъруза	
Маъруза режаси		Бошқа мамлакатларга хорижий компанияларнинг кириб бориш стратегияси (Форд компанияси мисолида) Альтернатив компаниялар ва улар билан боғлиқ хатарлар. Қарор қабул қилишга таъсир этувчи омиллар. Капиталдан бўлган даромадни мамлакатлараро таққослаш. Хатар ва ноаниқлик, хатар ва рақобат, валюта ва сиёсий хатарлар.	
Ўқув машғулоти мақсадлари: мамлакатларни танлаш стратегиялари ва уларга халқаро бизнес соҳасида корпорациялар томонидан кириб бориш ҳақида билимларни шакллантиш.			
Педагогик вазифалар: Бошқа малакатларга хорижий компанияларнинг кириб бориши стратегияси тушунтириш (Форд компанияси мисолида); Компания альтернативаларини ва у билан боғлиқ хатарларни очиб бериш; Қарор қабул қилишга таъсир этувчи омилларни тавсифлаб бериш; Капиталдан даромадни мамлакатлараро таққослашни ўргатиш; Хатарлар ва ноаниқлик, рақобатдаги хатарлар, сиёсий ва валюта хатарлари ҳақидаги тушунчалар билан таништириш.		Ўқув фаолияти натижалари: Фирмалар стратегиясига, бошқа малакатларга хорижий компанияларнинг кириб боришига тавсиф берадилар; Компания альтернативаларини ва улар билан боғлиқ хатарларини очиб берадилар; Қарор қабул қилишга таъсир этувчи омилларни атиб ўтадилар; Капиталдан даромадни мамлакатлараро таққослашга тавсиф берадилар; Фирмаларнинг мамлакатни танлаш билан боғлиқ хатарларини айтиб ўтадилар.	
Ўқитиш усуллари ва техникаси		Маъруза, визуаллаштириш, «Ўйла- жуфт бўлиб ишла-бўлиш», блиц сўров, график органайзерлар	
Ўқитиш воситаси		Маъруза матнлари, визуал материаллар, кодоскоп, ахборот таъминоти, ўқув қўлланмалари	
Ўқитиш услуби		Индивидуал, Фронтал, жамоа ишлари, жуфт бўлиб ишлаш	
Ўқитиш шарти		Ахборот технологияларига шароит яратилган аудиториялар.	
Мониторинг ва баҳолаш		Оғзаки текширув: блиц, Назорат саволлари	

Босқичлар ишлар, вақти	Фаолият тури	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти
1 босқич Маъруза машғулоти а кириш (15мин.)	1.1. Маъруза машғулотининг мавзусини, унинг мақсади ва режалаштирилаётган ўқув натижаларини, машғулотнинг хусусиятларини айтиб ўтади. Ўтган машғулот билан мантиқий боғлиқликни кўрсатиб ўтади. Инсерт усулида маърузалар матинини ўқиб чиқиш кераклигини эслатади, мавзунинг таянч тушунчаларини айтиб ўтишни таклиф қилади. 1.2. “Фирмалар бошқа мамлакатларга кириб бораётганида қайси стратегияларни қўллаши мумкин ва ушбу малакатлар таҳлилини қанадй қилиб оилб бориш лозим?” саволига жавоб беришни таклиф қилади. Ушбу тушунчаларни мантиқий боғланишини кўрсатиб берувчи умумий таклифни шакллантиришни ва уни дафтарга ёзишни таклиф этади. Блиц-сўров ўткази. 1.3. Маъруза матнлари билан танишиш вақтида талабаларда қандай саволлар туғилганлигини аниқлайди. Уларни доскада ёзади.	Эшитадилар, ёзадилар, таянч тушунчаларни айтадилар. Тушунчаларнинг мантиқий боғлиқлигини очиб берувчи таклифлар тайёрлашади, чуқурроқ ёритилиши лозим бўлган масалаларни айтиб ўтадилар.
II босқич Асосий қисм (55 мин.)	2.1. Ихтиёрий кўрсаткич асосида талабаларни 6 та минигуруҳларга бўлади. 4 та гуруҳ мавзунинг саволларидан бирига “эксперт” бўлиши ва бошқаларни ўргатиши кераклиги ҳақида хабар беради. Гуруҳлардан бири жамоа бўлиб доскадан ёзиб олинган саволларга жавоб кераклиги айтилади, яна бир гуруҳ эса эксперт гуруҳ бўлади ва бошқа гуруҳлар учун назорат саволларини тайёрлайди. Гуруҳларга ўқув топшириқларини бўлиб берадилар. (Илова1), иш натижаларини баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари билан таништилади (Илова 2). Гуруҳларда тақдимотларни бошлаш ҳақида хабар беради. Зарурият туғилганда кутилаётган натижалар ҳақида маълумот беради, гуруҳлардаги фаолиятни йўналтиради. Тақдимотлар, выступая в роли консультанта/арбитра, по итогам выступления каждой группы обобщает представленную информацию, концентрируя внимание на главном в содержании данного вопроса темы. Аудитория саволларига жамоа бўлиб жавоб қилдирган гуруҳга сўз беради. Якунда эксперт гуруҳга навбатни беради. Мавзу бўйича умумий хулоса қилади, кўргазмали материалларни ишлатади. (Илова 3).	Гуруҳларда ишлашади, ўқув топшириқларини бажарадилар, натижаларни жамоа бўлиб муҳокама қиладилар, кўргазма материалларини тўлдирадилар. Гуруҳ етакчилари варақларни осадилар. Тақдимот қиладилар, ўз саволининг ўзагини тушунтирадилар Бошқа гуруҳ аъзолари муҳокамада иштирок этадилар. берадилар. Эксперт гуруҳ савол берадилар, гуруҳ чиқишини ва баҳоларни эълон қиладилар.
Якунловчи	3.1. Ўқув фаолияти сарҳисобини амалга оширади.	Эшитадилар,

босқич (10 мин.)	Олинган билимларни келажак профессионал ва ўқув фаолиятдаги аҳамияти ҳақида айтиб ўтади. 3.2. Бажарилган ишнинг келаси профессионал фаолиятдаги аҳамияти ҳақида алоҳида таъкидлаб ўтади. Мустақил иш учун топшириқ беради. (Илова4)	ёзадилар.

1-илова (8.2)

Ўқув топшириқлари. ГРУХ 1

Худудий стратегияни ишлаб чиқиш ва инобатга олиш лозим бўлган хатарлар   Тушунча   Сабаб омиллар, натижалар.   Намоён бўлиш хусусиятлари.   (Жадвал кўринишида тақдим этиш, структуравий-мантиқий схемада, кластер кўринишида ва бошк.)

ГРУХ 2

Нотариф тўсиқлар: нархларга тўғридан-тўғри таъсири   Тушунча   Сабаб омиллар, натижалар   Намоён бўлиш хусусиятлари.   (Жадвал кўринишида тақдим этиш, структуравий-мантиқий схемада, кластер кўринишида ва бошк.)

ГРУХ 3

Қарорларга таъсир этувчи ўзгарувчилар.   Тушунча   Сабаб омиллар, натижалар   Намоён бўлиш хусусиятлари.   (Жадвал кўринишида тақдим этиш, структуравий-мантиқий схемада, кластер кўринишида ва бошк.)

ГРУХ 4

Мамлакатлараро таққослашлар ва хатарлар.   Тушунча   Сабаб омиллар, натижалар   Намоён бўлиш хусусиятлари.   (Жадвал кўринишида тақдим этиш, структуравий-мантиқий схемада, кластер кўринишида ва бошк.)

ГРУХ 5

Сизнинг гуруҳингиз аудитория томонидан берилган саволлар бўйича эксперт гуруҳи ҳисобланади.

1. Жадвалнинг чап устунига доскадаги саволларни кўчириб олинг.
2. Жамоа бўлиб уларга жавоб беринг ва жадвалнинг ўнг устунига ёзинг.
3. Жавобларингизнинг аниқ асосларини тайёрлаб қўйинг.

Саволлар	Жавоблар

ГУРУҲ 6

Сиз эксперт гуруҳи вакиллари ҳисобланасиз.

Сизнинг вазифангиз:

- Хар бир гуруҳга биттадан назорат саволини тузиш;
- 2. Тақдимот давомида гуруҳлар чиқишларини диққат билан тинглаш;
Хар бир гуруҳга биттадан назорат саволини бериш;
Хар бир гуруҳ чиқишини баҳолаш ва “Баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари” жадвалини тўлдириш;

2-илова (8.2)

Гуруҳлар ишини баҳолаш жадвали

Хар бир гуруҳ аъзоси гуруҳлар кўрсаткичлар бўйича балларни жамлаб тақдимотини баҳолайдилар.

Баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари (балларда)

Гуруҳ	Жавобнинг тўлиқлиги ва аниқлиги (0,5)	Кўргазмалилиги (0,5)	Қамровлилиги (гуруҳ аъзоларининг фаоллиги) (0,4)	Саволга жавоб (0,4)	Жами баллар (1,8)
1					
2					
3					
4					
5					

Якуний ҳисоб ва баҳолаш

Гуруҳ	Гуруҳларнинг умумий баллари				
	1	2	3	4	5
1 эксперт					
2 эксперт					
3 эксперт					
4 эксперт					
5 эксперт					
n- эксперт					
Жами баллар					

8.2.Амалий машғулот ўқитиш технологияси

Дарс вақти – 2 соат	Талабаларнинг сони: 25 тадан ошмаган ҳолда
Ўқитиш шакли	Семинар - мунозара
Маъруза режаси	Бошқа мамлакатларга хорижий компанияларнинг кириб бориш стратегияси (Форд компанияси мисолида). Компания альтернативалари ва улар билан боғлиқ хатарлар. Қарор қабул қилишга таъсир этувчи омиллар. Капиталга даромадни мамлакатлараро таққослаш. Хатарлар ва ноаниқлик, рақобатдаги хатарлар, валюта ва сиёсий хатарлар.
Ўқув машғулоти мақсади: Ўзбекистон Республикасида тўғридан тўғри инвестициялар билан таништириш.	
Педагогик вазифалар: Мавзу бўйича билимларни мустаҳкамлаш ва кенгайтириш Асосий назарий билимларни амалий тадбиқ билан ички боғлиқлигини очиб бериш; Иқтисодий ҳодисаларни ва жараёнларни ёритиш, исботлаш, таҳрирлаш, қарши фикр билдириш, ўз фикрини билдириш, коммуникациялаш, илмий мунозара юритиш қобилиятларини шакллантириш.	Ўқув фаолияти натижалари: : Бошқа мамлакатларга кириб бораётган хорижий фирмалар стратегиясига тавсиф берадилар; Компания альтернативаларини ва улар билан боғлиқ хатарларни очиб берадилар; Қарор қабул қилдишга таъсир этувчи омилларни айтиб ўтадилар; Капиталдан даромадни мамлакатлараро таққослашга тавсиф берадилар. Мамлакатларни танлашда фирмалар учраши мумкин бўлган хатарларни айтиб ўтадилар: хатарлар ва ноаниқликлар, рақобат шароитидаги хатарлар, валюта ва сиёсий хатарлар.
Ўқитиш услублари	Мунозара, докладлар, савол-жавоб таълими техникаси, блиц-сўров.
Ўқитиш шакллари	Индивидуал, фронтал ва жамоавий ишлар.
Ўқитиш воситаси	Маърузалар матни, ўқув дафтарлари, маърузачилар томонидан тайёрланган кўргазма материаллари.
Ўқитиш шарти	Техник жиҳозланган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	(Оғзаки текширув: блиц-сўров, тест, ўқув топшириқ)

Босқичлар ишлар, вақти	Фаолият тури	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти

Тайёргарлик босқичи	Кутилаётган маърузага маърузалар/хабарларни тақлиф этади. <i>(илова1)</i>. Ўқув машғулоти ўрганиш, келажак профессионал фаолиятда, замонавий ижтимоий-иқтисодий шароитда мослашишда уларнинг аҳамиятини тушунтиради. Маърузага тайёрланиш учун зарур бўлган тавсия этиладиган Интернет сайтлар ва адабиётлар рўйхатини ва тақдим этади. Мавзулар танлашни, мавзуларни бириктирилишини, ҳар бир мавзу бўйича оппонентларни аниқлаш, тақризчиларни аниқлашни ташкил этади. Маърузачиларга танланган мавзу бўйича рефератнинг тўлиқ режасини тузиш ҳақида топшириқ беради. Барча талабаларга мавзу бўйича маърузалар матнини кўриб чиқиш, ва маърузачиларга саволлар тузиш ҳақида топшириқ беради. Маърузачилар, тақризчилар ва оппонентларни баҳолаш мезонлари билан таништиради. <i>(илова 2)</i>. Маърузада маърузачининг чиқиши услуби ва таркиби, бошловчининг, тақризчининг, экспертларнинг роолларини, чиқиш регламенти ва тартиби муҳокама этилади. Тайёрланган рефератлар таркиби билан танишади: зарурият туғилганда ўқувчи реферат камчиликларини тўлдириши керак.	Маърузага тайёрланадилар. Оппонентлар ва тақризчилар маърузачиларга бириктирилади. Реферат/маъруза мавзуларини танлаганлар реферат режасини тузадилар. Маърузачиларга саволлар тайёрлашади, маъруза ва қўшимча атериаллар таркибини ишлаб чиқадилар. Чиқиш регламенти , тартиби, баҳолаш мезонлари билан танишиб чиқадилар. Чиқишга тайёргарлик кўрадилар. Бирламчи фикрга оператив ҳолатда ўзгартиришлар, аниқликлар, қўшимчалар киритадилар. Реферат ёзадилар, маърузага кўргазмали материал тайёрлайдилар.

1 босқич Ўқув машғулотиға кириш (10 дақ.)	1.1.Мавзу, мақсад, ва ўқув фаолиятдан кутилаётган натижалар ҳақида хабар беради. Бошловчини таништиради. 1.2. Маъруза-конференциянинг муҳокама тарзида ўтилиши ҳақида эълон қилади. Муҳокама ўтилиш тартибини эслатади. экранга чиқаради. (осиб қўйилади)	Эшитадилар, ёзадилар, саволлар берадилар, аниқлаштирадил ар.
2 босқич. Асосий босқич. (60 дақ.)	2.1. Талабаларнинг тайёрланган маърузалар ва хабарлар билан чиқишини ташкил этади. 2.2. Маъруза таркибини жамоа бўлиб муҳокама қилишни ташкил этади. Бошловчи билан биргаликда жамоа бўлиб муҳокама этишни тартибга солади. -саволлар беради (илова3) -маърузанинг асосий ўстунларини аниқлаштиради; -билдирилган фикрларга қизиқиш билдиради; -материал таркибидаги мантиқийликка эътибор қаратади. -тақдим этилаётган материални муҳокама этиш зарурияти туғилганда, маърузачини тўхтатади ва жамоа бўлиб муҳокама этишга чақиради. 2.3. Ҳар бир маърузанинг якунида қисқача умумлаштирув ўтказилади.	2.1 Қатнашчи ўз маърузасининг тақдимотини ўтказилади. Тақризчилар маърузачининг ижобий ва бўш тарафларни айтиб ўтадилар. Оппонентлар ўз фикрларини билдирадилар, саволлар берадилар. 2.2 Талабалар маъруза мазмунини жамоа бўлиб муҳокама этадилар, ўзаро мунозара қиладилар. 2.3. Экспертлар ҳар бир мавзу бўйича муҳокама натижаларини баҳолайдилар.
3 босқич. Якуний. (10 дақ.)	3.1. Машғулот якунини ясайди, талабалар томонидан амалга оширилган фаолият натижаларни, қўйилган мақсадга эришганлик даражасини таҳлил қилади ва баҳолайди, Олинган баллар ўшбу мавзунинг жорий назорат графасига қўйилишини эълон қилади. Олинган билимларни бўлажак профессионал ва ўқув фаолияти учун аҳамияти ҳақида айтиб ўтади. 3.2. Мустақил иш учун топшириқ беради. Инсерт техникаси ёрдамида маърузанинг давомини ишлаб чиқ иш.	Мустақил иш учун топшириқни ёзадилар.

1-илова (8.2)

Маъруза машғулоти учун маъруза мавзулари.

Бошқа мамлакатларга кириб боришни режалдаштиришда фирмалар стратегияси.

Ишлаб чиқариш ва сотув мужассамлашган жойларни танлашга таъсир этувчи омиллар таҳлили.

Мамлакатлараро таққослаш.

2-илова (8.2)

Муҳокама ўтказиш регламенти ва тартиби

Бошловчи маъруза мавзусини эълон қилади ва маърузачига сўз беради.

Маъруза тақдимоти - 5-7 мин.

Тақризчи чиқиши - 2 мин.

Маъруза мавзуси бўйича оппонент ўз фикрини билдиради - 3-5 мин.

Жамоавий муҳокама- 5-10 мин.

3-илова (8.2)

Муҳокама қатнашчиларини баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари.

Баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари (балларда)	Қатнашчилар		
	1	2	3
Маъруза мазмуни (2,5)			
-мавзуга мослиги (1,5)			
-кетма-кетлик, фикр билидиришнинг мантиқийлиги ва аниқлиги (0,5)			
-хулосаларнинг аниқ ифода этилиши (0,5)			
Ахборотни тақдим этиш воситаларидан фойдаланиш (кўргазмалилиги) (0,9)			
3.регламентни сақлаганлик даражаси - (0,6)			
Жами (максимум 4 балл)			
	Тақризчилар (фиш)		
1. Маъруза тавсифи (0,3)			
-маърузанинг кучли томонларини кўрсата билиши (1,2)			
- маърузанинг заиф			

томонларини кўрсата билиши (1,2)			
3. Регламентни сақлаганлик даражаси (0,6)			
Жами (максимум 4 балл)			
	Оппонент /қатнашчи (фиш)		
1. Саволлар:			
-сони(1,0 ҳар бири учун)			
2. Қўшимчалар			
-сони(1,0 ҳар бири учун)			
Жами: (максимум -3,0)			

3-илова (8.2)

Хулосаларни шакллантириш ва муҳокама этиш учун саволлар

1-мавзу. Бошқа мамлакатларга кириб боришни режалаштиришда фирмалар стратегияси

Хорижий бозорларга чиқишнинг бошланғич босқичларида фирмалар қандай омилларни ҳисобга олишлари лозим?

Географик нуқтаи назардан фаолият жойи қандай танланади?

Умумий ҳудудий стратегия қандай ишланади?

Альтернативаларни ўрганиш қай тарзда олиб борилади?

2-мавзу. Сотув ва ишлаб чиқариш мужассамлашган жойни танлашга таъсир этувчи омиллар

Энг муҳим кўрсаткичлар таҳлили фирмаларга нима беради?

Бозор сиғдирувчанлиги нима дегани ва уни мамлакатларни солиштиришда ёки ишлаб чиқариш кучларини жойланштиришда қандай ишлатиш мумкин?

Қандай мамлакатлар барча компанияларни ўзига жалб этиши мумкин?

Мос келувчи бозорларни танлашга харажатлар ва ресурсларга эга бўлиш имкониятлари қандай таъсир кўрсатади?

3-мавзу. Мамлакатлараро таққослашлар.

1. Қўйилган капиталдан даромад даражаси қандай ҳисобланади ва инвесторлар томонидан хатарлар қандай қилиб ҳисобга олинади?

2. Қайси ҳолатларда мамлакатларни солиштирганда капиталдан қилинган даромад бўйича инвестицион қарорлар қабул қилинади?

3. Қайси хатарлар ва қайси даражада бозорларга кириб боришда инобатга олиниши лозим?

4. Қандай қилиб валюта ва сиёсий хатарлар ҳисобга олинади?

9-мавзу	Хорижий бозор сиғимини баҳолаш ва маҳсулотларни халқаро бозорларга олиб кириш

(маъруза- 2 соат, семинар ва амалиёт машғулотлари - 2 соат)

9.1. Маърузада ўқитиш технологияси

Ўқув вақти – 2 соат		Талабаларнинг сони: 25 кишигача	
Ўқув машғулоти шакли		Ахборот маъруза	
Маъруза режаси		Бозор сиғими таҳлили. Бозорнинг умумий потенциали. Даромаднинг эластиклиги, регрессион таҳлил. Ишлатилмаган ресурслар таҳлили, маҳсулот ишлаб чиқиш борасидаги сиёсат, маҳсулот модификацияси, маҳсулот ҳажми ва ассортименти.	
Ўқув машғулоти мақсади: хорижий бозор сиғимини баҳолаш услублари ҳақидаги билимларни шакллантириш			
Педагогик вазифалар:		Ўқув фаолияти натижалари:	
бозор ҳажми таҳлилини ўтказишни тушунтириш ва бозорининг умумий потенциалини топишни тушунтириш; даромад эластиклигини ва регрессион таҳлилни тавсифлаш ишлатилмаган ресурслар таҳлилини ўтказишни тушунтириш, маҳсулотни ишлаб чиқиш, маҳсулотни модификациялаш, маҳсулот ҳажми ва ассортиментини ишлаб чиқиш борасидаги сиёсатни тушунтириш.		бозор ҳажми таҳлилини ўтказишни ва бозорнинг умумий потенциалини аниқлайшни тушунтиришади; даромадни эластиклигига ва регрессион таҳлилга тавсиф беришади; ишлатилмаган ресурслар таҳлилини қандай ўтказишни тушунтирадилар; маҳсулотни ишлаб чиқиш, маҳсулотни модификациялаш, маҳсулот ҳажми ва ассортиментини ишлаб чиқиш борасидаги сиёсатни тушунтиришади;	
Ўқитиш техникаси ва услуби		Маъруза, хабар бериб ўқитиш, «кооп-кооп» техникаси, инсерт, блиц сўров, график органайзерлар	
Ўқитиш воситаси		Маъруза матнлари, кўргазмалар материаллар, ўқув қўлланмалари	
Ўқитиш шакли		Индивидуал, Фронтал, жамоа ишлари, жуфт бўлиб ишлаш	
Ўқитиш шарти		Ахборот технологияларига шароит яратилган аудиториялар.	
Мониторинг ва баҳолаш		Оғзаки текширув: блиц, Назорат саволлари	

Босқичлар ишлар, вақт	Фаолият турлари	
	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти
1 босқич Ўқув машғулотига кириш (10 дақ.)	1.1.Маъруза мавзусини, мақсадини, режалаштирилаётган натижаларни ва уни ўтказиш режасини айтади. 1.2.Инсерт усулида Ушбу мавзу бўйича маъруза матнини мустақил равишда ўқиш кераклиги ҳақида эслатади. Мавзунинг таянч тушунчаларини айтишни ва уларга таъриф беришни таклиф этади. Блиц сўров ўтказади. 1.3. Инсерт усулида мавзунинг ўқиганида талабаларда қандай саволлар туғилганлиги билан қизиқади. Уларни доскада ёзади.	Эшитадилар, ёзадилар Саволларни айтадилар.
2 босқич. Ахборот (55 дақ.)	2.1. Талабаларни 3 гуруҳга бўлади. Ҳар бир гуруҳга мавзунинг бирор бир саволи бўйича “эксперт” бўлишлари кераклиги ҳақида хабар беради. Эксперт варақларини тарқатадилар. (Илова 1),уларнинг матнини экранга ёки доскага чиқаради ва шарҳлайди, ҳудди шундай тарзда иш натижаларини баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари билан таништиради. (Илова 2.) Гуруҳларда иш бошланганлиги ҳақида эълон қилади. 2.2. Тақдимотни ташкил этади: (1)маслаҳатчи/арбитр ролларини танлайди; (2) муҳокама учун ишлатади, чиқиш қилаётган фаоллар еки бутун гуруҳга Инсерт жадвали муҳокамаси натижасида ёзилган саволлар беради. (3) Тақдимотлар якунига кўра Ҳар бир гуруҳга хулосалар чиқаради, талабаларнинг эътиборини бир жойга жамлайди. 2.3. Ўқув материални узлаштириш даражасини текшириш мақсадида, саволлар беради.(Илова 3).	Вазифалар мазмунини муҳокама қилишади, режалаштирилган натижаларни аниқлаштиришади, саволлар беришади. Гуруҳда ишлашади: Жамоа бўлиб, ёки кичик гуруҳларга бўлинган ҳолда саволларга жавоблар тайерлашади (бундай ҳолатда натижалар албатта жамоа бўлиб муҳокама қилинади), кўргазмали материални жойлаштиришади. Тақдимот қилишади: фаоллар/гуруҳ аъзолари кўргазмали материалдан фойдаланган ҳолда, ўрганишган материални ифода этишади. Саволларга жавоб беришади.
3 босқич. Яқунловчи (10 дақ.)	3.1.Натижаларни келтириб, умумий хулосаларни чиқариб, фаол қатнашчиларни рағбатлантиради. Мустақил ишлаш учун топшириқ беради:	Эшитишади, ёзиб боришади

	(1)Ўз-ўзини текшириш учун оғзаки жавоб бериш.(Илова 4). (2) Берилган мавзу бўйича семинарга тайерланиш.	

1-илова (9.1)

Ўқув қўлланмалари.

Эксперт вараги 1

Бозор сиғими таҳлили.Бозорнинг умумий потенциали.

Умумий бозор потенциалини қандай аниқлашни тушунтириб беринг?

Бунинг учун қандай маълумотни таҳлил қилиш керака?

“Харажатлар-ишлаб чиқариш” каби тармоқлараро баланс жадвали нимани кўрсатади?

Нима учун бошқа мамлакатлар бўйича маълумотлар солиштирилади?

Эксперт вараги 2

Даромад эластиклиги, регрессион таҳлил.

Даромад эластиклигига таъриф беринг.

Даромад эластиклиги қандай топилади ва талабни башорат қилишда қандай ишлатилади?

Ушбу кўрсаткични чекинишларини тушунтиринг.

Регрессия ўзи нима ва регрессион таҳлил нима беради?

Эксперт вараги 3

1. Ишлатилмаган ресурс таҳлили, маҳсулот чиқариш соҳасидаги сиёсат, маҳсулот модификацияси, маҳсулот ҳажми ва ассортименти. Ишлатилмаган захира таҳлили қандай ўтказилади?

2. Аниқ бир компания сотув ҳажми билан умумий бозор потенциали орасидаги фарқ нимада?

3.Маҳсулот чиқариш соҳасидаги асосий тамойилларни тушунтиринг.

Ассортиментни кенгайтириш ва маҳсулотни модификациялаш фойдасига исботлар келтиринг.

2-илова (9.1)

Баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари (балларда)

Гуруҳ	Масала мазмуни (тўлиқлиги, очиб берилишининг аниқлиги)	Хулоса (категориянинг аҳамияти, ролининг очиб берилиш)	Гуруҳ фаоллиги (дополнения, вопросы, ответы)	Балларнинг умумий суммаси	Баҳо 1.3-1,8 балл - «аъло» 0,8-1.2 балла - «яхши» 0.3-0.7 балла - «қониқарли» 0,5 дан кам - «ёмон»
	(0,8)	(0,5)	(0.5)	1,8	
1					

2					
3					

3-илова (9.1)

Назорат саволлари.

Бозор ҳажмининг таҳлилини умумий назарий тамойилларини ифодалаб беринг.

Бозор ҳажмини баҳолаш услубларини санаб беринг.

Талаб эластиклиги нимани курсатади ва қандай ҳисобланади?

Регрессия дегани нима ва регрессион таҳлил қандай ўтказилади?

4-илова (9.1)

Ўз-ўзини текшириш учун саволлар.

Умумий бозор потенциали таҳлили қандай ўтказилади?

Ишлатилмаган заҳира таҳлили қандай ўтказилади?

Пассив маҳсулот айланиши қандай ҳолатларда ўз урнига эга?

Маҳсулот ишлаб чиқариш соҳасидаги асосий тамойилларни санаб ўтинг?

Маҳсулот стандартлашуви қандай натижаларга олиб келади ва харажатларга қандай таъсир қилади??

Хориж истеъмолчилари суровномасига кўра, модификациялаш стратегиясининг моҳияти нимада?

Маҳсулотни модификациялашга тарфдолар қандай исботлар келтирадилар?

Маданий фарқни ўрганиш маҳсулот модификациясига қандай таъсир қилади?

Хориж бозорига мўлжалланган маҳсулот катталиги ва тузилмасини қандай ишлаб чиқиш мумкин?

Мамлакатлар бўйича маҳсулотнинг ҳаётийлик цикли қандай ўзгаради ва уни чет-эл бозорига кириб боришини қандай қўллаш мумкин?

9.2. Семинарни ўқитиш технологияси

Ўқув вақти-4 соат	Талабаларнинг сони :20-25 чел.
Ўқув машғулоти шакли	Муаммоли маъруза
Маъруза режаси	Кириш, билимларни долзарблигини ошириш. Муаммони ечиш бўйича гуруҳ ишлари Тақдимот, жамоавий муҳокама. Хулоса.
Ўқув машғулотининг мақсади: хорижий бозор сиғимини баҳолаш услублари ҳақидаги билимларни шакллантириш	
Педагогик вазифалар: - Бозор сиғимини баҳолаш ва таҳлил қилиш услублари ҳақидаги билимларни чуқурлаштириш мустаҳкамлаш; - Муаммони ечиш қобилиятини шакллантириш; - Муаммони аниқлашни ўргатиш; - Умумлаштирувчи хулосаларни ифодалаш, альтернатив қарорларни баҳолаш, таҳлил этиш ва танлаш қобилиятларини мустаҳкамлаш.	Ўқув фаолияти натижалари: Умумий бозор потенциалини аниқлашни ва бозор ҳажми таҳлилини қандай ўтказишни тушунтиришади Регрессион таҳлил ва фойда эластиклигига тавсиф беришади; Ишлатилмаган омиллар таҳлили қандай ўтказилиши гапириб беришади; Маҳсулот ишлаб чиқишдаги, маҳсулотни модификациялаш, маҳсулот ҳажми ва ассортиментида оид сиёсатни тушунтириб беришади.
	Муаммовий усул, ақлий ҳужум, мунозара, суҳбат, блиц-сўров техникалари.
Ўқитиш шакли	Жамоавий, фронтал иш, гуруҳ ишлари.
Ўқитиш воситаси	Маъруза матнлари, кадоскоп/компьютер технологиялари, график органайзерлар.
Ўқитиш шарти	Гуруҳ бўлиб ишлашга мўлжалланган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки текширув: блиц-сўров, тест.

Иш босқичлар, вақти	Фаолият таркиби	
	Муаллимнинг	талабаларнинг
1 босқич Ўқув машғулотида кириш (5 мин.)	1.1. Мавзу, мақсадлар ва ўқув дарсидан кутилаётган натижалар ва уни ўтказиш режаси ҳақида айтади, унинг долзарблиги ва аҳамиятини асослайди.	Эшитишади. Аниқлаштирувчи саволлар беришади.
2 босқич Асосий (60мин.)	2.1. Билимларни ўзлаштириш даражасини текшириш мақсадида саволлар беради: Бозорининг умумий потенциал таҳлили қандай ўтказилади? Ишлатилмаган захира таҳлили қандай ўтказилади? Пассив товар айланиши қандай ҳолларда уринга эга? Маҳсулот чиқариш соҳасидаги асосий тамойилларни	

	санаб ўтинг? Маҳсулот стандартлашуви қандай натижаларга олиб келади ва харажатларга қандай таъсир қилади? Хориж истеъмолчилари суровномасига кўра стратегия модификациясининг моҳияти нимада? Қандай аргументлар маҳсулот модификациясини ёқлайдилар? Маданий фарқни ўрганиш маҳсулот модификациясига қандай таъсир қилади? Сўров ўтказди: 2.2. Муаммоли савол беради: «Ташқи бозорга чиқиш туғрисидаги қарор қандай қабул қилинади, қанча бозор танланади ва қандай бозорларга чиқилади? Қўйилган саволга жавобни шакллантиришга ўринади. Таклиф қилинаётган саволни муҳокама ва таҳлил қилади? 2.3. Талабаларни 3та мини-гuruhларга бўлиб, ҳар бир guruhга узларининг бозорлар потенциалини ишлаб чиқиш услубиятини ва ташқи бозорга чиқиш туғрисида қарорлар қабул қилиш, танлаш ва солиштириш имконини берувчи таҳлил ўтказишни таклиф қилади. Ўқув материали тарқатади. Раздаёт учебный материал (Илова1). Муаммоли вазифа мазмунини ҳал қилишни ташкиллаштиради. Қандай ўқув натижаларига эришиш шартлиги аниқланади. Ақлий хужум қоидаларини эслатиб ўтади, ғояларни баҳолаш услуби ва guruhда ишлаш, ишларни баҳолаш . . . . . билан таништиради. (Илова 2). Guruhларда иш бошлашни эълон қилади. Натижаларни йўналтириб, маслаҳат беради 2.4. Тақдимотлар бошланишини эълон қилади. Тақдимотлар жараенида туғрилаб, аниқлаштириб, шарҳлайди. Guruhларда ўзаро баҳолаш ва вариантларни жамоавий таҳлил этишни ташкил этади. 2.5. Муҳокама натижаларини чиқариб, жавоблар тўлиқлигини баҳолайди, жавоблар етишмаслиги ҳолатида, жавобларни ўзи тўлдиради, хулоса қилади. Ҳар бир студентга масала ечими натижаларини жадвалда белгилаш ва ўқитувчига топшириш талиф этилади.	
3 босқич Якун (10 мин.)	3.1.Ўқув фаолияти натижаларини чиқаради, талабаларнинг фикрини асосий жамлайди, фаол қатнашчиларни рағбатлантиради. 3.2Ўқув ва профессиональ фаолиятдаги олинган билимларни белгилайди. 3.3.Мустақил тайерланиш учун топшириқ беради:	Эшитишади, аниқлаштиришади. Топшириқ.

	Инсерт усулини қўллаб маъруза матнини давомини ўқиш.	

1-илова (9.1)

Ўқув материали.

1. Муаммоли топшириқ.

Сиз компанияларнинг ташқи бозорга чиқишини ва бозор потенциали таҳлили услубиятини ишлаб чиқишингиз керак.

2. Услубий курсатмалар:

Муаммони савол кўринишида тузинг.

1. Муаммоли саволни ечишга кўмаклашувчи асосий топшириқни шакллантиринг.
2. Бозор потенциали ҳолатини характерлаштиришнинг асосий мезонларни санаб ўтинг(таҳлил йўналиши, белгилари).
3. Ечимлар руйҳатини тузинг.
4. Жамоалашган ҳолда танланган кўрсаткичларни баҳолаб чиқинг, ..., уларни ёритиш кетма кетлигини ўрнатинг.
5. Танланган бозор потенциалини баҳолаш кўрсаткичлари асосида, бир қатор муаммоларни тузинг ва жадвалга езинг. “Таркиб-ечим” устунида уларни ечиш алгоритм (тартиб)ини ёзинг
6. Жадвални муаммолар билан тўлдириг.
7. Оралиқ хулосаларни шакллантиринг ва ёзинг.
8. Якуний хулосани тузинг.

3. Муаммоларни ечиш жадвали.

Муаммони шакллантириш:	Якунловчи хулоса:	
Муаммо остидаги муаммони шакллантириш	Ечим таркиби	Хулосалар
1	2	3
1		
2		
n		

2-илова (9.1)

Ишнинг тартиби ва регламенти.

Тақдимот қоғозини расмийлаштириш ва муаммони ечиш гуруҳининг ишлари- 20мин. Муаммони ечиш ва варақни тўлдириш бўйича гуруҳ ишлари. Тақдимотлар – 20 мин.

Муаммони ечиш тақдимои- 8-10 мин.

Хулосани шакллантириш, жамоавий муҳокама- -10 мин.

Ўзаро баҳолаш- - до 5 мин.

3-илова (9.1)

Баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари

Ҳар бир гуруҳ бошқа гуруҳларнинг чиқишини баҳолайдилар, уларни мезонлар бўйича жамлайдилар.

Баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари	Максимал балл	1 гуруҳ	2 гуруҳ	3 гуруҳ
Ечиш:	0,7			
-муаммони тўғри шакллантириш	0,3			
-ечим таркибининг муаммога мос келиши;	0,2			
-хулосаларнинг мантиқ, аниқлик, қисқалиги.	0,2			
Чиқиш:	0,7			
-жавобнинг аниқлиги;	0,4			
-ҳар бир гуруҳ аъзосининг фаоллиги (саволлар ва тўлдиришлар)	0,3			
Регламент	0,4			
Балларнинг умумий суммаси	1,8			

Гуруҳ ишини умумлаштирувчи баҳо.

Гуруҳ	1	2	3	Умумий сумма	Баҳолаш 1.3-1,8 балл - «аъло» 0,8-1.2 балл -«яхши» 0.3-0.7 балл - «қониқарли» 0,5 балдан паст - «қаниқарсиз»
1					
2					
3					